

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

МИРОСЛАВА КНИШ, ЛЮБОВ КОТИК

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА

Навчальний посібник

Львів
2021

УДК 911.3:314 (100)
К 532

Рецензенти: д-р екон. наук, професор *Л. Т. Шевчук*
(Львівський університет бізнесу та права)
д-р геогр. наук, професор *Л. Б. Заставецька*
(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка)
канд. геогр. наук, доцент *М. І. Білецький*
(Львівський інститут економіки і туризму)

Науковий редактор: Заслужений діяч науки і техніки України,
д-р геогр. наук, професор *О. І. Шаблій*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

*Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультет у
Львівського національного університет у імені Івана Франка
(прот окол № 3 від 19 травня 2020 р.)*

К 532 **Книш М., Котик Л.**

Глобальні проблеми людства: навч. посібник. Львів: Простір-М,
2021. 130 с.

Навчальний посібник містить програму, рекомендовану літературу, систему оцінювання знань студентів, тематику практичних робіт, завдання для самостійного опрацювання, ключові поняття і терміни, питання для самоконтролю знань студентів з курсу.

Для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014.07 Середня освіта (географія).

УДК 911.3:314(100)

© Книш М., Котик Л., 2021
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ	10
1.1. Опис навчальної дисципліни	11
1.2. Структура навчальної дисципліни	12
1.3. Програма навчальної дисципліни	14
<i>Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні засади вивчення глобальних проблем людства.</i>	
Демо-соціальні глобальні проблеми людства	14
<i>Змістовий модуль 2. Політико-економіко-екологічні глобальні проблеми людства</i>	17
1.4. Методи контролю	22
Рекомендована література.....	23
Головна	23
Навчальні підручники, атласи з географії для закладів загальної середньої освіти	23
Допоміжна	25
Інформаційні ресурси	28
II. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ	29
2.1. Практичні завдання, завдання для самостійної роботи студентів, словник термінів, запитання для самоперевірки	30
<i>Тема 1. Глобальні проблеми: класифікація та наукові підходи до трактування</i>	30
<i>Тема 2. Тематика глобальних проблем людства у доповідях провідних вчених світу</i>	43
<i>Тема 3. Глобальна проблема війни і миру</i>	54
<i>Тема 4. Глобальна проблема урбанізації</i>	61
<i>Тема 5. Проблема збереження здоров'я населення.....</i>	78
<i>Тема 6. Глобальна енергетична проблема</i>	87
<i>Тема 7. Глобальна екологічна проблема</i>	97

2.2. Індивідуальне навчально-дослідне завдання	105
Тематика індивідуального навчально-дослідного завдання	105
Структура індивідуального навчально-дослідного завдання	106
Методичні вказівки до виконання, оформлення та захисту	106
Критерії оцінювання ІНДЗ	107
2.3. Завдання для перевірки знань	108
Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні засади вивчення глобальних проблем людства.	
Демо-соціальні глобальні проблеми людства	108
Змістовий модуль 2. Політико-економіко-екологічні глобальні проблеми людства	118

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Глобальні проблеми людства» викладається для студентів першого курсу денної форми навчання галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014.07 Середня освіта (географія) другого (магістерського) рівня вищої освіти¹. Вона входить до групи вибіркових навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки блоку «Економічна і соціальна географія», які розроблені на кафедрі економічної і соціальної географії ЛНУ імені Івана Франка у рамках цієї освітньої програми.

Актуальність вивчення глобальних проблем людства зумовлена: а) викликами світових інтеграційних процесів; б) неконтрольованим збільшенням кількості населення планети на фоні регіональних демографічних диспропорцій розвитку (депопуляція, високий рівень природного приросту, низька тривалість життя; міграційні потоки; біженці; псевдоурбанізація); в) загостренням продовольчої проблеми (голод, переїдання, незбалансоване харчування); г) вичерпністю сировинних та енергетичних ресурсів та пошуком нових видів сировини й альтернативних джерел палива й енергії; ґ) погіршенням стану здоров'я населення (епідемія COVID-19, хвороби цивілізації тощо); ґ) зростанням рівня агресії у світі на фоні високого рівня милітаризації глобальних й регіональних держав (загроза початку III світової війни, гібридні й інформаційні війни, тероризм та ін.); д) подоланням диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів та держав; е) викликами соціальних негараздів (злочинність, наркоманія тощо); є) необхідністю впровадження на глобальному рівні засад демократії та збалансованого розвитку (глобальний уряд, гнучке ІТ-урядування та управління, функціонування міжнародних організацій, подолання проблем глобальних кліматичних змін та забруднення екосистеми Землі); ж) формуванням глобального інформаційного суспільства (кіберпростір, віртуальна і доповнююча реальності, подальший розвиток Internet, гарантування захисту державної та особистої інформації (сек'юритизація кіберпростору), дїпфейк та ін.); з) новими здобутками науки (ГМО-продукти, клонування, генна

¹ Освітньо-професійна програма «Середня освіта (географія)» другого (магістерського) рівня вищої освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://geography.lnu.edu.ua>.

медицина, 3D-принтери, розумні машини (*mind-hard*) та розумне програмне забезпечення (*mind-soft*) на фоні росту функціональної та абсолютної неграмотності; и) прагненням конструктивного освоєння Світового океану, Антарктиди, навколосемного, сонячного і позасонячного просторів; і) гарантуванням усесторонньої безпеки людству та забезпеченням подальшого його прогресивного розвитку, тощо.

Навчальна дисципліна «Глобальні проблеми людства» займає важливе місце у структурі навчальних дисциплін магістрів-географів. Вона тісно пов'язана з нормативними навчальними дисциплінами («Методика науково-педагогічних досліджень», «Філософські основи природокористування», «Міждисциплінарний підхід у навчанні географії в школі», «Педагогічна майстерність», «Географія інновацій»), вибірковими навчальними дисциплінами блоку «Економічна і соціальна географія» («Актуальні проблеми суспільної географії», «Проблеми географії освіти і науки в Україні та світі», «Географічне краєзнавство», «Методика викладання соціально-економічної географії у школі») та дисципліною вільного вибору студентів циклу загальної підготовки «Військова географія» та циклу професійної й практичної підготовки «Проблеми національної і регіональної безпеки України».

Унаслідок вивчення дисципліни студент повинен

знати:

- трактування категорій з тематики глобальних проблем людства: глобальний, глобальні проблеми, глобалістика, геоглобалістика, глобалізація, глобалізм, глобальне моделювання, геопросторова організація глобальних проблем людства тощо;
- наукові підходи до класифікації глобальних проблем;
- предметне поле дослідження глобальних проблем людства та особливості історичних етапів їхнього розвитку, світові центри досліджень глобальних проблем людства та провідних вчених сьогодення;
- навчальну програму середньої школи з курсу «Географія» та місце у ній вивчення глобальних проблем;
- суспільно-географічні аспекти проблеми збереження миру, ступінь впливу різних чинників на збереження миру та методику розрахунку глобального індексу миру;
- місце глобальної проблеми народонаселення у системі глобальних проблем людства, її взаємозв'язок і взаємозалежність з

іншими глобальними проблемами та особливості демографічної політики на макрорегіональному і глобальному рівнях;

- вплив сучасного технологічного поступу на здоров'я людини та сферу охорони здоров'я, на спосіб життя людей, на їхню безпеку: боротьби з хворобами цивілізації, боротьби з ВІЛ/СНІДом, розв'язання проблем пандемії COVID-19 тощо;

- особливості поширення процесів урбанізації в умовах глобалізації та функції глобальних міст у XXI ст.;

- індикатори вимірювання рівня бідності у світі, особливості геопросторової організації проблеми бідності у світі;

- головні маршрути транспортування наркотиків у світі, загрози пов'язані з поширенням наркоманії та злочинності, особливо організованої, у світі;

- забезпечення країн та макрорегіонів світу головними видами непаливних мінеральних ресурсів, вплив сировинного чинника на політичну нестабільність та виникнення й перебіг збройних конфліктів у країнах та макрорегіонах;

- забезпеченість енергетичними ресурсами на глобальному та макрорегіональному рівнях, розроблені Міжнародним енергетичним агентством Сценарії розвитку світової енергетики;

- індикатори вимірювання голоду та переїдання у світі, програми ООН з подолання голоду та боротьби з переїданням;

- геопросторову організацію сталого розвитку у країнах світу, міжнародні організації, які досліджують глобальні екологічні зміни у світі;

- антитерористичні міжнародні конвенції ООН, моделі протистояння світового співтовариства з міжнародним тероризмом.

вміти:

- аналізувати зміст поняття «глобальні проблеми»;

- класифікувати глобальні проблеми за різними ознаками;

- аналізувати хронологію наукових досліджень глобальних проблем людства;

- застосовувати знання з глобальних проблем людства при розробці уроків з цієї тематики у середній школі;

- пояснювати ключові ідеї концепції позитивного та негативного миру;

- прогнозувати подальший перебіг демографічної ситуації на глобальному рівні, зміни напряму та обсягу міграційних потоків,

визначати потенційні регіони можливого формування біженців;

- аналізувати географічні особливості поширення хвороб цивілізації, укладати показники стану здоров'я населення країн світу;

- аналізувати особливості урбанізації як глобальної проблеми людства;

- аналізувати роль ООН та інших міжнародних урядових і неурядових інституцій, окремих персоналій у процесі подолання бідності у світі;

- розробляти типологію країн за індексом злочинності, обґрунтовувати загрози спричинені глобалізацією наркоманії та злочинності;

- розраховувати рівень забезпеченості та внутрішнього споживання головних видів непаливних мінеральних ресурсів у країнах та макрорегіонах світу;

- укладати типологію макрорегіонів за співвідношенням виробництва і споживання енергетичних ресурсів;

- обґрунтовувати актуальність глобальної проблеми голоду та переїдання у XXI ст., аналізувати роль ООН та інших міжнародних інституцій у подоланні цих проблем;

- порівнювати особливості геопросторової організації країн за комбінацією та перебігом екологічних проблем;

- складати карти активності та наслідків терористичної діяльності в різних макрорегіонах та країнах;

- інтегрувати теоретико-прикладні знання з курсу у процес навчання географії у середній школі;

- організації науково-дослідницької роботи та написання освітніх учнівських проєктів, науково-дослідницьких робіт за тематикою географії культури та освіти території навчання учнів.

Прослуховування курсу забезпечить формування у магістрів-географів системи компетенцій, які є критеріями оцінки якості знань з курсу:

- соціально-особистісні компетенції: креативність, здатність до системного мислення; наполегливість у досягненні мети; толерантність; функціональна грамотність; відкритість і чуйність до різноманіття;

- загальнонаукові компетенції: базові уявлення про глобальні проблеми людства, що сприяють розумінню причинно-наслідкових

зв'язків розвитку суспільства й умінь їх використовувати у професійній і соціальній діяльності;

- інструментальні компетенції: знання іноземної мови; навички цифрової грамотності; навички управління інформацією; дослідницькі навички;

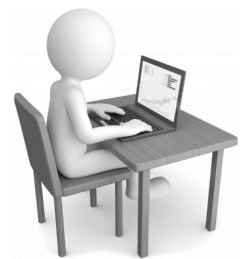
- професійні компетенції: базові уявлення про чинники формування та розвитку глобальних проблем людства; володіння описовими, картографічними, статистичними методами дослідження; здатність професійно використовувати профільні знання для прогнозування змін розвитку глобальних проблем людства, висвітлення їхніх нових аспектів.

Наскрізим у продовж курсу є формування *soft skills* (м'яких навичок) студентів, які мають міжпрофесійний, унікальний характер, корисні для будь-якого виду діяльності, дозволяють швидко адаптуватися до нових умов, практикувати професійну мобільність, розв'язувати нестандартні життєві й професійні завдання, започатковувати власний бізнес, ініціювати створення стартапів тощо:

- адаптивність/когнітивна гнучкість;
- критичне і креативне мислення;
- управління інформацією і медіаграмотність;
- уміння формулювати власну думку, приймати рішення та нести відповідальність за них;
- лідерські здібності (*leadership*);
- емоційний інтелект;
- поведінковий патерн;
- комунікація і робота в групі/команді (*collaboration*);
- тайм-менеджмент (*team management*);
- самоорганізація і самомотивація;
- презентаційні навички (уміння дискутувати, самопрезентація).

Знання, одержані в процесі вивчення дисципліни «Глобальні проблеми людства», розширять географічний та глобалістичний кругозір магістрів-географів. Вони зможуть використовувати їх при вивченні інших, пов'язаних із глобальними проблемами людства, дисциплін; науковій роботі, зокрема, при підготовці магістерських робіт; у майбутній професійній діяльності у сфері середньої освіти (географія).

I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

1.1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Витяг з робочої програми навчальної дисципліни
«Глобальні проблеми людства»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів: денна форма — <i>3,0</i>	Галузь знань <i>01 Освіт а/Педагогіка</i> (шифр, назва)	<i>Дисципліна вільного вибору ст удент а циклу професійної т а практ ичної підгот овки</i>	
Модулів — <i>1</i>		Рік підготовки:	
Змістових модулів — <i>1</i>	Спеціальність (професійне спрямування) <i>014.07</i> <i>Середня освіт а (географія)</i>	<i>1-й</i>	—
Курсова робота — <i>відсут ня</i>		Семестр	
Загальна кількість годин: денна форма — <i>90</i>		<i>1-й</i>	—
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних — <i>2,0</i> самостійної роботи студента — <i>3,6</i>	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>магіст р</i>	<i>16 год.</i>	— год.
		Практичні, семінарські	
		<i>14 год.</i>	— год.
		Лабораторні	
		—	—
		Самостійна робота	
		<i>46 год.</i>	— год.
		ІНДЗ: <i>14 год.</i>	
Вид контролю: <i>залік</i>			

1.2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні засади вивчення глобальних проблем людства. Демо-соціальні глобальні проблеми людства												
<i>Тема 1.</i> Поняття про глобальні проблеми. Класифікація глобальних проблем	7	1	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 2.</i> Тематика глобальних проблем людства у доповідях провідних вчених світу	7	1	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 3.</i> Глобальна проблема збереження миру	7	1	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 4.</i> Глобальна демографічна проблема	6	2	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 5.</i> Глобальна проблема міграції населення і біженців	4	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 6.</i> Глобальна проблема урбанізації	4	1	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 7.</i> Глобальна проблема збереження здоров'я населення	7	1	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—
<i>Разом</i> — <i>змістовий модуль 1</i>	44	8	10	—	—	26	—	—	—	—	—	—

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>
Змістовий модуль 2. Політико-економіко-екологічні глобальні проблеми людства												
<i>Тема 8. Глобальні проблеми наркоманії та злочинності</i>	3	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 9. Глобальна сировинна проблема</i>	4	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 10. Глобальна енергетична проблема</i>	6	1	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 11. Глобальна продовольча проблема</i>	4	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 12. Глобальна проблема сталого розвитку</i>	6	1	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 13. Глобальна проблема тероризму</i>	5	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Тема 14. Глобальна проблема формування нового світового порядку</i>	4	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
<i>Разом — змістовий модуль 2</i>	34	8	4	—	—	20	—	—	—	—	—	—
Індивідуальне навчально-дослідне завдання												
<i>Разом — індивідуальне навчально-дослідне завдання</i>	14	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—
Усього годин	90	16	14	—	14	46	—	—	—	—	—	—

* л — лекції, п — практичні, лаб — лабораторні, інд — індивідуальне навчально-дослідне завдання, ср — самостійна робота.

1.3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Теоретико-методичні засади вивчення глобальних проблем людства. Демо-соціальні глобальні проблеми людства

Тема 1. ПОНЯТТЯ ПРО ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ. КЛАСИФІКАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Поняттєво-термінологічний апарат. Критерії глобальності. Наукові підходи до трактування глобальних проблем. Місце глобальних проблем у системі глобалістики (М. Книш, Л. Котик, 2014, 2015). Суспільно-географічні аспекти глобальних проблем. Роль Римського клубу, міжнародних організацій, закордонних і українських вчених у дослідженні глобальних проблем. Критерії класифікації глобальних проблем. Еволюція наукових підходів до класифікації глобальних проблем.

Тема 2. ТЕМАТИКА ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА У ДОПОВІДЯХ ПРОВІДНИХ ВЧЕНИХ СВІТУ

Історія еволюції та виникнення Римського клубу. Проекти «Світова динаміка» Дж. Форрестера і «Межі росту» Д. Медоуза. П'ять головних тенденцій світового розвитку. Концепція «Обмеженого росту і розвитку» в доповіді Е. Пестеля «За межами росту». Проблематика людини в теоретичній і практичній діяльності Римського клубу.

Тематика глобальних проблем людства у доповідях ПРООН.

Діяльність міжнародних інституцій з дослідження глобальних проблем: Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру, Інститут економіки і миру, Національний консорціум з вивчення тероризму, Інститут відкритого суспільства, Агенство США з міжнародного розвитку, Глобальна ініціатива Клінтона, Гейделберський інститут дослідження міжнародних конфліктів.

Тема 3. ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ МИРУ

Ліквідація загрози планетарної військової катастрофи як умова вирішення глобальних проблем. Еволюція поглядів на війну та її причини.

Особливості сучасного мілітаризму. Військовий потенціал. Військові витрати. Навантаження військових витрат на економіку та населення. Ранжування країн світу за військовим потенціалом. Військовий потенціал глобальних лідерів початку ХХІ ст., регіональних держав, України.

Ракетно-ядерна та інша зброя масового знищення. Типологія країн за ознакою нерозповсюдження ядерної зброї. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї. Еволюція поглядів на роль ядерної зброї. Концепція ядерного стримування і прямого захисту від ядерного удару.

Концепція «обмеженої війни». Стратегічна комп'ютерна ініціатива. Геофізична зброя. Інформаційна зброя. Найновіші засоби збройної боротьби і загроза біосферної військової катастрофи. Світова торгівля зброєю і політика роззброєння.

Проблема збереження миру. Концепція позитивного миру. Концепція негативного миру. Проблема миру у доповідях Римського клубу. Проблема миру у доповідях про розвиток людини ПРООН.

Проект глобального індексу миру. Методика розрахунку глобального індексу миру (ГІМ). Індикатори миролюбності країн. Географія поширення миролюбності країн у XXI ст. Типологія країн за ГІМ. Головні тенденції миролюбності у світі загалом та в окремих макрорегіонах. Країни-лідери миролюбності. Місце України в рейтингу глобального індексу миру.

Інфраструктура миру. Занепокоєні філософи за мир. Пагвоський рух вчених. Університет миру. Федерація за всезагальний мир. Стокгольмський інститут міжнародних досліджень миру. Нобелівська премія миру.

Тема 4. ГЛОБАЛЬНА ДЕМОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМА

Глобальна демографічна проблема та її місце в ієрархії глобальних проблем. Взаємозв'язок та взаємозалежність з іншими глобальними проблемами. Особливості демографічної глобалізації та її значення у формуванні глобальної демографічної проблеми. Суспільно-географічні аспекти глобальної демографічної проблеми в умовах глобалізації. Ступінь впливу різних чинників на світові демографічні тенденції.

Головні риси динаміки населення. Темпи й характер демографічного росту. Ретроспективний аналіз динаміки населення від найдавніших часів. Динаміка населення упродовж XX ст. і на початку XXI ст. Експоненціальний ріст населення з середини XX ст. Демографічний вибух. Депопуляція населення. Демографічна криза.

Розподіл населення за макрорегіонами. Типологія країн за чисельністю населення. Перша десятка найбільших за чисельністю населення країн. Прогноз чисельності населення. Відтворення населення. Типи відтворення населення. Просторові тенденції природного відтворення населення. Типи вікової структури населення. Динаміка старіння населення з другої половини XX ст. Причини старіння населення. Прогноз старіння населення. Проблеми старіння населення в окремих макрорегіонах та країнах світу.

Концепція демографічного переходу. Етапи демографічного переходу у макрорегіонах і різних типах країн. Демографічна безпека. Система заходів ООН щодо забезпечення демографічної безпеки у глобальному вимірі. Демографічна політика. ООН і розробка політики сталого демографічного розвитку.

Тема 5. ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ І БІЖЕНЦІВ

Сутність глобальної проблеми міграції населення і біженців. Глобалізація міграції населення і біженців у XXI ст. Взаємозв'язок та взаємозалежність з іншими глобальними проблемами. Суспільно-географічні аспекти глобальної проблеми міграції населення та біженців.

Сучасні передумови міграції населення та вимушеного переміщення. Ступінь впливу різних чинників на формування міграційних потоків та потоків вимушених переселенців. Вплив соціально-економічного розвитку країн світу на формування потоків мігрантів. Загрози та виклики перед суспільством виїзду/приїзду мігрантів/біженців. Регіональні відмінності прояву глобальної проблеми міграції населення та біженців.

Динаміка міжнародної міграції за макрорегіонами світу. Причини динамічних змін. Напрями та обсяги міграційних потоків. Типологія країн за розвитком міграційних процесів населення. Потенційні регіони можливого формування біженців.

Геопросторові особливості у внутрішньому переміщенні осіб в Україні.

Міграційна політика у країнах різного типу. Головні міжнародні конвенції з питань міграції та біженців. Міжнародні організації у сфері контролю міграції і біженців. Заходи ООН щодо регулювання глобальної проблеми міграції та біженців.

Тема 6. ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Здоров'я населення планети як необхідна умова прогресу цивілізації у XXI ст. Суспільно-географічні аспекти проблеми здоров'я населення. Ступінь впливу різних чинників на формування здоров'я населення. Вплив науково-технічного прогресу на здоров'я людини та сферу охорони здоров'я.

Індикатори та показники стану здоров'я населення країн світу. Методика обчислення стану здоров'я населення країн світу. Геопросторові особливості стану здоров'я населення в макрорегіонах та країнах різного типу. Типологія країн за станом здоров'я населення. Особливості державної політики в області охорони здоров'я в країнах світу та її вплив на рівень захворюваності. Причини незадовільного стану здоров'я населення в країнах, що розвиваються. Поширенні ВІЛ-інфекції в макрорегіонах та країнах світу. Пандемії та їхні глобальні наслідки (на прикладі COVID-19). Поняття хвороб цивілізації. Позитивні та негативні аспекти впровадження засад генної інженерії у медицину.

Програма здоров'я ВООЗ і продовження життя людини в контексті глобальних проблем. Шляхи подолання сучасних тенденцій погіршення здоров'я населення світу.

Тема 7. ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА УРБАНІЗАЦІЇ

Особливості поширення процесів урбанізації в умовах глобалізації у XXI ст. Динаміка процесів урбанізації упродовж XX ст. і на початку XXI ст. Докорінні зміни у перерозподілі міського населення між країнами різного типу. Диференціація у розподілі міського населення між макрорегіонами. Ступінь впливу різних чинників на світові процеси урбанізації.

Типологія країн за рівнем урбанізації. Перша десятка найурбанізованіших країн. Концентрація населення у великих містах. Розподіл міст-мільйонерів між макрорегіонами та країнами різного типу. Умови життя у великих містах. Найбільші агломерації світу. Зміни в ієрархії найбільших агломерацій світу.

Сутність та ознаки поняття «глобального міста». Функції глобальних міст в умовах сучасних процесів урбанізації. Глобальні міста як головні центри світу. Мережа глобальних міст та її вплив на формування нового рівня взаємодії у глобальному вимірі. Індекс глобальних міст. Індикатори та показники індексу глобальних міст. Ранжування глобальних міст за індексом глобальних міст. Шляхи вирішення глобальної проблеми урбанізації.

Змістовий модуль 2

Політико-економіко-екологічні глобальні проблеми людства

Тема 8. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАРКОМАНІЇ ТА ЗЛОЧИННОСТІ

Сутність глобальної проблеми наркоманії та злочинності. Причини, які впливають на зростання наркоманії у світі. Взаємозв'язок і взаємозалежність з іншими глобальними проблемами.

Суспільно-географічні аспекти глобальних проблем наркоманії і злочинності. Регіональні та локальні відмінності їхнього перебігу. Динаміка і географія культивування/виробництва наркотичних речовин у світі. Головні центри виробництва наркотичних речовин. Рівень споживання наркотичних речовин дорослим населенням країн світу. Структура споживання наркотичних засобів в макрорегіонах та країнах. Головні маршрути транспортування наркотиків у світі.

Організовані злочинні угруповання глобального типу на початку XXI ст. Геопросторові особливості їхньої діяльності. Індекс злочинності. Індекс безпеки. Особливості геопросторової організації країн за індексом злочинності. Типологія країн за індексом злочинності. Кіберзлочинність.

Загрози спричинені глобалізацією наркоманії і злочинності. Зв'язок глобальної проблеми наркоманії з організованою злочинністю.

Особливості поширення наркоманії і злочинності в Україні.

Головні міжнародні конвенції з контролю над наркотиками/злочинністю. Міжнародні організації у сфері контролю над наркотиками/злочинністю. Заходи ООН щодо регулювання глобальної проблеми наркоманії та злочинності.

Тема 9. ГЛОБАЛЬНА СИРОВИННА ПРОБЛЕМА

Сутність та причини глобальної сировинної проблеми. Місце в ієрархії глобальних проблем. Взаємозв'язок з іншими глобальними проблемами. Роль непаливних мінеральних ресурсів у розвитку і прогресі людського суспільства.

Проблема вичерпності мінеральних ресурсів. Історична, фізична, економічна, екологічна межі вичерпності мінеральних ресурсів. Прогнози щодо швидкого вичерпання мінеральних ресурсів у перших доповідях Римського клубу.

Суспільно-географічні аспекти сировинної проблеми. Особливості географії запасів, видобутку і споживання непаливних мінеральних ресурсів у глобальному вимірі. Забезпеченість головними видами непаливних мінеральних ресурсів. Рівень внутрішнього споживання непаливних мінеральних ресурсів в макрорегіонах і країнах. Типологія макрорегіонів за співвідношенням виробництва і споживання головних видів непаливних ресурсів.

Вплив сировинного чинника на політичну нестабільність та збройні конфлікти.

Оптимістичні та песимістичні прогнози щодо оцінки запасів непаливних мінеральних ресурсів. Сировинна криза та її наслідки. Шляхи вирішення глобальної сировинної проблеми. Проблема раціонального ресурсоспоживання як один із напрямів вирішення глобальної сировинної проблеми.

Тема 10. ГЛОБАЛЬНА ЕНЕРГЕТИЧНА ПРОБЛЕМА

Глобальна енергетична проблема та її роль у загостренні енергетичної ситуації у світі на початку XXI ст. Місце в ієрархії глобальних проблем. Взаємозв'язок з іншими глобальними проблемами. Суспільно-географічні аспекти глобальної енергетичної проблеми.

Особливості географії запасів енергетичних ресурсів у світі. Традиційні й альтернативні джерела енергії. Рівень виробництва і споживання енергетичних ресурсів у глобальному і макрорегіональному вимірах. Динаміка споживання первинних джерел енергії у світі упродовж XX ст. і на початку XXI ст. Тенденції щодо споживання первинних джерел енергії. Структура споживання первинних джерел енергії. Причини відновлення ролі кам'яного вугілля.

Забезпеченість енергетичними ресурсами на глобальному та макрорегіональному рівнях. Головні експортно-імпортні потоки енергетичних ресурсів. Динаміка цін на енергоносії та причини «стрибків»/«падіння» цін у певні роки. Типологія макрорегіонів за співвідношенням виробництва і споживання енергетичних ресурсів.

Головні підходи до забезпечення енергетичної безпеки на глобальному рівні. Довгостроковий прогноз розвитку світової енергетики. Прогнозні сценарії розвитку світової енергетики МЕА.

Тема 11. ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА ПРОБЛЕМА

Сутність і причини глобальної продовольчої проблеми. Місце в ієрархії глобальних проблем. Взаємозв'язок і взаємозалежність з іншими глобальними проблемами. Суспільно-географічні аспекти продовольчої проблеми.

Продовольча ситуація у світі упродовж ХХ ст. Ступінь впливу різних чинників на продовольчу ситуацію у світі у ХХІ ст. Просторові тенденції продовольчої ситуації в макрорегіонах та країнах різного типу. Кількісні і якісні параметри продовольчої ситуації. Калорійність харчування. Збалансованість харчування. Рівень задоволення потреб в харчуванні. Абсолютний і відносний голод. Недоїдання. Банки їжі. Переїдання. Типологія країн за рівнем продовольчого забезпечення. Регіональні типи харчування.

Продовольча безпека. Світова продовольча безпека. Національна продовольча безпека. Торгівля продовольчими товарами. Країни-експортери та імпортери продовольчих товарів. Шляхи покращення продовольчої безпеки.

Організаційно-технологічна трансформація сільського господарства. «Зелена революція». «Синя економіка». Продовольча допомога як один з елементів продовольчої безпеки. Країни-донори, країни-реципієнти продовольчої допомоги.

Інфраструктура продовольчої безпеки. Організація ООН з питань продовольства і сільського господарства (ФАО) та її значення у розв'язанні продовольчої проблеми. Система міжнародної продовольчої безпеки. Комітет Всесвітньої продовольчої безпеки. Комітет з політики і програм продовольчої допомоги при ООН. Конвенція з продовольчої допомоги. Міжнародний надзвичайний продовольчий резерв.

Тема 12. ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Етимологія поняття «сталий розвиток». Багатозначність термінологічного поєднання у науковій літературі і документах міжнародних організацій. Сталий розвиток як нова парадигма людської цивілізації. Принципи сталого розвитку людської цивілізації.

Місце концепції сталого розвитку у сучасній глобалістиці і глобальному прогнозуванні. Зв'язок з теоріями «межі росту» і «сталий ріст». «Побудова сталого суспільства» (Л. Браун, 1981). Міждисциплінарний характер концепції. Нові зв'язки між глобальною економікою і глобальною екологією. Антропоцентричне й екоцентричне трактування концепції «сталого розвитку».

Аспекти «сталого розвитку» цивілізації: філософський, політичний, демографічний, соціальний, економічний, екологічний. Завдання концепції сталого розвитку цивілізації. Пожвавлення росту економіки. Зміна якості росту економіки. Задоволення основних потреб людства в харчуванні, енергії, чистій воді, санітарії. Забезпечення сталого росту населення.

Збереження природних ресурсів. Переорієнтація технологій. Попередження кризових ситуацій.

Ключова роль ООН та її спеціалізованих організацій в розробці стратегії «сталого росту». Міжнародні конференції і програми як інструмент співробітництва. Стокгольмська конференція з навколишнього середовища (1972) і формування системи Міжнародного природо-охоронного співробітництва (МПС). Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП): основні завдання і напрями діяльності. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку (ЮНСЕД) в Ріо-де-Жанейро (1992) і створення Комісії сталого розвитку. Кодекс поведінки держав в умовах загострення глобальних екологічних проблем. Світовий саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002). Значення міжнародних інституцій та міжнародного співробітництва у формуванні політики сталого розвитку.

Тема 13. ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТЕРОРИЗМУ

Поняття про тероризм. Співвідношення термінів терор і тероризм. Наукові підходи терологів до трактування тероризму. Міжнародний тероризм. Транснаціональний тероризм. Новий тероризм. Види тероризму. Домінування державного тероризму на початку ХХ ст. Поширення політичного тероризму у другій половині ХХ ст. Етнічний і релігійний тероризм наприкінці ХХ ст. Нові види тероризму на початку ХХІ ст. Економічний тероризм. Екологічний тероризм. Інформаційний тероризм.

Географія основних видів тероризму. Форми терористичної діяльності. Революційний і контрреволюційний тероризм. Фізичний і духовний тероризм. Селективний і масовий тероризм. Провокаційний і кримінальний тероризм. Індивідуальні прояви терористичної діяльності. Головні суб'єкти та об'єкти терористичної діяльності.

Особливості організаційної структури нинішніх терористичних організацій. Найактивніші терористичні організації та їхня діяльність. Географія терористичних атак. Найпоширеніші види терористичних атак. Активізація терористичної діяльності на початку ХХІ ст. Причини терористичної діяльності. Особливості поведінки різних країн під час терористичних актів. Наслідки терористичної діяльності. Тенденції терористичної діяльності. Моделі протистояння світового співтовариства з міжнародним тероризмом. Антитерористичні міжнародні конвенції ООН. Інститут глобального співробітництва у боротьбі з тероризмом.

Тема 14. ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Співвідношення понять: «міжнародний порядок», «світовий порядок», «новий світовий порядок». Особливості актуального світового порядку.

Глобальне управління. Наукові підходи до трактування категорії

«глобальне управління» українських та закордонних вчених. Суб'єкти глобального управління. Структура сучасної системи глобального управління. Геополітична модель світу. Однополюсна геополітична модель. Двополюсна геополітична модель. Багатополюсна геополітична модель.

Роль формальних і неформальних міжнародних організацій у формуванні світоустрою у XXI ст.

Напрями трансформації актуального світового порядку. Концепції нового світового порядку. Оптимістично-ліберальна концепція Ф. Фукуями. Концепція «зіткнення цивілізацій» З. Бжезінського. Двополюсна концепція «Північ-Південь». Концепції майбутнього світового порядку М. Харда, Р. Курцвейла, Н. Харарі та ін.

Регіональні об'єднання як перехідна ланка до нового світового порядку.

«Саміт тисячоліття» ГА ООН та його вплив на створення моделей нового світового порядку.

Гібридні війни, пандемія COVID-19 та їхній вплив на формування майбутнього світового порядку.

1.4. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

1. Поточна перевірка виконання практичних робіт студентів (максимальна оцінка — 5 балів).

2. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання студентів за узгодженою темою (максимальна оцінка — 20 балів).

3. Письмове опитування студентів за змістовими модулями (перший і другий змістовий модулі максимальна оцінка — 20 балів).

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Форма навчання	Поточне тестування та самостійна робота				ІНДЗ	Сума
	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2			
	T1-T4	письмове опитування	T5-T8	письмове опитування		
Денна	4x5	20	4x5	20	20	100

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS за результатами прослуховування навчального курсу

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою
		Залік
A	90-100	Зараховано
B	81-89	
C	71-80	
D	61-70	
E	51-60	
	0-50	Не зараховано

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Головна

1. Білорус О. Г. Глобалістика. Науковий глосарій і бібліографія / О. Г. Білорус. — К. : [б. в.], 2000. — 169 с.
2. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посібник [за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова та ін.]. — К. : Знання, 2011.
3. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. — К. : КНЕУ, 2001. — 733 с.
4. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — 144 с.
5. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — 330 с.
6. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.
7. *Книш М. М.* Суспільна географія країн, що розвиваються: проблеми теорії, методології та методики : монографія / М. М. Книш. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. — 276 с.
8. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич ; [2-ге вид., доп. і перероб.]. — Львів : Новий Світ-2000, 2010. — 440 с.
9. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. — К. : Знання, 2008. — 292 с.
10. *Топчіїв О. Г.* Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчіїв. — Одеса : Астропринт, 2009. — 544 с.
11. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 444 с.
12. *Castree N.* A Dictionary of Human Geography / N. Castree, R. Kitchin, A. Rogers. — Oxford : Oxford University Press, 2013. — 592 p.
13. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. — Boston : McGraw Hill, 2009. — 546 p.
14. International Encyclopedia of Human Geography in 12 volumes. — Amsterdam : Elsevier, 2009.
15. *Timothy J. Fik.* The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / Fik J. Timothy ; [2th ed.]. — Boston, 2000. — 294 p.

Навчальні підручники, атласи з географії для закладів загальної середньої освіти

1. Атлас. Географія : Географічний простір Землі. 11 Клас. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018. — 50 с.
2. Атлас. Географія : регіони та країни. 10 клас. — К. : Картографія, 2019. — 40 с.
3. Атлас. Географія : Регіони та країни. 10 клас. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018. — 58 с.

4. Атлас. Географія : Україна і світове господарство. 9 клас. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018. — 50 с.
5. Атлас. Географія : Україна і світове господарство. 9 клас. — К. : УКГ, 2019. — 40 с.
6. Атлас. Географія : Україна у світі: природа, населення. 8 клас. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018. — 38 с.
7. Атлас. Географія : Україна у світі: природа, населення. 8 клас. — К. : УКГ, 2019. — 41 с.
8. Атлас. Україна і світове господарство. 9 клас. — К. : Картографія, 2019. — 40 с.
9. Атлас. Україна у світі: природа, населення. 8 клас. — К. : Картографія, 2019. — 48 с.
10. *Бойко В. М.* Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. М. Бойко та ін. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2017. — 272 с.
11. *Гілецький Й. Р.* Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Й. Р. Гілецький, Р. Р. Сливка, Я. Д. Атаманюк. — Харків : Ранок, 2017. — 208 с.
12. *Гільберт Т. Г.* Географія: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів / Т. Г. Гільберт, І. Г. Савчук, В. В. Совенко. — К., Оріон, 2017.
13. *Кобернік С. Г.* Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. — Кам'янець-Подільський : Абетка, 2017. — 288 с.
14. *Масляк П. О.* Географія : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. з поглибленим вивченням географії для 9 класу / П. О. Масляк, С. Л. Капіруліна. — Харків : Ранок, 2017. — 240 с.
15. *Надтока О. Ф.* Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Ф. Надтока, О. М. Топузов. — К. Оріон, 2017. — 208 с.
16. *Пестушко В. Ю.* Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова, А. І. Довгань. — К. : Генеза, 2017. — 272 с.

Допоміжна

1. Антологія сучасної філософії науки, або усмішка ASIMO / [за наук. ред. В. П. Мельника та А. С. Синиці; пер. І. В. Грабовський, У. І. Луц, А. С. Синиця]. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. — 568 с
2. *Бауман З.* Плинні часи : життя в добу непевности / З. Бауман [пер. з англ. А. Марчинського]. — К. : Критика, 2013. — 176 с.
3. *Бebик В. М.* Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бebик [та ін.]. — К. : Ун-т «Україна», 2006. — 208 с.
4. *Бжезінський З.* Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський; [пер. з англ.]. — К. : Києво-Могилянська академія, 2006. — 203 с.
5. *Білецький М. І.* Соціальна географія : навч. посібник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 468 с.

6. *Білецький М. І.* Соціальна географія : навч. посібник / М. Білецький, І. Ванда, Л. Котик. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. — 328 с.
7. *Блїй де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блїй, П. Муллер, О. Шаблїй. — К. : Либїдь, 2004. — 740 с.
8. *Влах М.* Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. — 344 с.
9. *Гаврилишин Б.* До ефективних суспільств : Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов ; 3-те вид., доп.]. — К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. — 248 с.
10. *Гантінгтон С.* Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон ; [пер. з англ.]. — Львів : Кальварія, 2006. — 473 с.
11. *Гелд Д.* Глобалізація/антиглобалізація / Д. Гелд, Е. Мак-Грю. — К. : КІС, 2004. — 180 с.
12. Глобалізація світового господарства: геопросторових вимір : монографія / О. О. Любіцева [та ін.]. — К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. — 160 с.
13. Глобальні зміни світу — 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США / [пер. з англ.]. — Львів : Літопис, 2010. — 188 с.
14. *Голиков А. П.* Вступ до економічної і соціальної географії : навч. посібник / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. — К. : Либїдь, 1997. — 316 с.
15. *Кайку М.* Майбутнє розуму / М. Кайку. — [пер. з англ. А. Кам'янець]. — Львів : Літопис, 2017. — 408 с.
16. *Книш М. М.* Глобалізація терористичної діяльності / М. М. Книш, Л. І. Котик // Географія та туризм. — 2012.— Вип. 21. — С. 145-155.
17. *Книш М. М.* Економічна і соціальна географія країн, що розвиваються : навч. посібник / М. М. Книш. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 264 с.
18. *Книш М. М.* Концепція навчального посібника «Глобальні проблеми людства» / М. М. Книш, Л. І. Котик // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. — 2015. — Вип. 33. — С. 261-270.
19. *Книш М. М.* Поняття «тероризм» у термінологічному апараті сучасної науки / М. М. Книш, Л. І. Котик, Г. В. Наконечна // Географія та туризм. — 2015. — Вип. 33. — С.141-150.
20. *Книш М. М.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посібник / М. М. Книш, О. І. Мамчур. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. — 368 с.
21. *Книш М. М.* Становлення глобалістики як науки / М. Книш, Л. Котик // Львівська суспільно-географічна школа : історія, теорія, українознавчі студії : матеріали Всеукр. наук. конф. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 343-356.
22. *Котик Л. І.* Вивчення екологічних проблем у середній школі (на

прикладі навчальних підручників з географії для 9 класу) / Л. І. Котик, Р. В. Ганич // Priority Directions of Science Development. Abstracts of the 4th International Scientific and Practical Conference. — Lviv : SPC «Sci-conf.com.ua», 2020. — Рр. 320-324.

23. *Котик Л.* Вивчення територіальних екологічних проблем у середній школі / Л. Котик, Р. Ганич, // Реалії, проблеми та перспективи розвитку географії в Україні : XXI-а Всеукр. студ. наук. конф.— Львів : Простір-М, 2020.

24. *Котик Л. І.* Географія злочинності держав світу / Л. І. Котик, Ю. Я. Смоляк // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — С. 93-101.

25. *Котик Л. І.* До проблеми нових засобів навчання географії у вищій школі / Л. І. Котик // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Полтава : Астроя. — С. 230-232.

26. *Котик Л. І.* Стан здоров'я населення держав світу / Л. І. Котик // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Луцьк : Вежа-Друк, 2014. — С. 101-106.

27. *Кравчук Н. Я.* Дивергенція глобального розвитку : сучасна парадигма формування геофінансового простору / Н. Я. Кравчук. — К. : Знання, 2012.

28. *Кузик С.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посібник / С. Кузик, Л. Котик, І. Ванда. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. — 148 с.

29. *Медоуз Д.* Пределы роста / Д. Медоуз, Й. Рандерс, В. Бернс ; [пер. с англ.]. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. — 207 с.

30. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти : довідник / [наук. ред. У. Я. Садова]. — Львів : ІРД НАН України, 2009. — 228 с.

31. *Пестель Э.* За пределами роста / Э. Пестель ; [пер. с англ.]. — М. : Прогресс, 1988. — 272 с.

32. *Ровенчак І.* Геокультура і геоосвіта України : навч. посібник / І. Ровенчак, Л. Котик. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. — 164 с.

33. *Рижак Л.* Філософія сталого розвитку людства : навч.-метод. посібник / Л. Рижак. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. — 518 с.

34. *Стецький В. В.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Центральна та Південно-Східна Європа, Східна Балтія) : навч. посібник / В. В. Стецький, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — 100 с.

35. *Харарі Н. Ю.* Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього / Ю. Н. Харарі. — Х. : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. — 544 с.

36. Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/millennium-development-goals>.

37. *Шаблій О. І.* Суспільна географія. Теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — 644 с.

38. *Шевчук Л. Т.* Соціальна географія : навч. посібник / Л. Т. Шевчук. —

К. : Знання, 2007. — 349 с.

39. *Шепелєв М. А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. — К. : Генеза, 2004. — 512 с.

40. *Bashford A.* Global Population : History, Geopolitics, and Life on Earth / A. Bashford. — New York : Columbia University Press, 2014. — 466 p.

41. *Castles S.* The Age of Migration : International Population Movements in the Modern World / S. Castles, H. de Haas, M. Miller. — Basingstoke : Palgrave MacMillan, 2013. — 420 p.

42. *Cutter S.* The Geographical Dimensions of Terrorism / S. Cutter, D. Richardson, T. Wilbanks. — N.Y. : Routledge, 2003. — 272 p.

43. *Encyclopedia of the Stateless Nations / J. Minahan.* — N.Y. : Greenwood Publishing Group, 2002. — 2241 p.

44. *Flint C.* The Geography of War and Peace : From Death Camps to Diplomats / C. Flint. — Oxford, N.Y. : Oxford University Press, 2005. — 480 p.

45. *Haggett P.* The Geographical Structure of Epidemics / P. Haggett. — Oxford : Oxford University Press, 2000. — 168 p.

46. *Robbins H. R.* Globalne Problemy a kultura kapitalizmu / R. H. Robbins. — Poznan : «Pro Publico», 2006. — 550 st.

47. *Sassen S.* Global city : New-York, London, Tokyo / S. Sassen. — N.J. : Princeton university, 1991. — 480 p.

48. *Schierup C.-U.* Migration, Citizenship, and the European Welfare State : A European Dilemma / C.-U. Schierup, P. Hansen, S. Castles. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 344 p.

49. *The Atlas of the Real World : Mapping the Way We Live / D. Dorling, M. Newman, A. Barford.* — London : Thames & Hudson, 2010.

50. *The Social Atlas of Europe / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig.* — Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. — 206 p.

Інформаційні ресурси

1. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегії дії: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. ; Ін-тут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К. : НАН України, 2016. — 284 с. ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/Cuvilizacijnyy_vubir_Ukrainu.pdf.

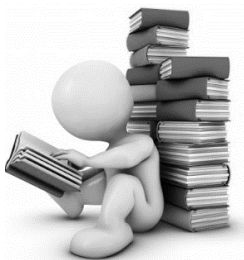
2. Щорічник СІПРІ 2018 : Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sipri.org>.

3. Brookings Institution [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.brookings.edu>.

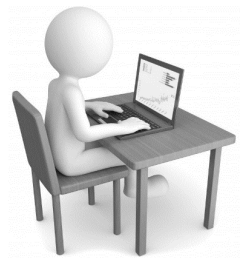
4. Clinton Global Initiative [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.clintonfoundation.org>.

5. Food and Agriculture Organization UN [Electronic resource]. — Mode of access : www.fao.org.

6. Freedom House [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.
7. Global Footprint Network [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.footprintnetwork.org/en>.
8. Heidelberg Institute for International Conflict Research [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.hiik.de/en>.
9. Human Development Reports, 2019 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2019>.
10. Institute for Economics and Peace [Electronic resource]. — Mode of access : <http://economicsandpeace.org>.
11. KOF Index of Globalization, 2018 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://globalization.kof.ethz.ch>.
12. Numbeo [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.numbeo.com>.
13. Open Society Foundations [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.opensocietyfoundations.org>.
14. Rape statistics [Electronic resource]. — Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Rape_statistics.
15. Stockholm International Peace Research Institute [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.sipri.org>.
16. The Club of Rome [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.
17. The UN Refugee Agency [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.unhcr.org>.
18. UN Development Programme [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.unaids.org.ua/en/agency/undp>.
19. United States Agency for International Development [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.usaid.gov>.
20. World Atlas of Epidemic Diseases [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.limbicweb.com/e-books/world-atlas-of-epidemic-diseases-arnold-publication>.
21. World Hunger and Poverty Facts and Statistics, 2018 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.worldhunger.org>.

II. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

2.1. Практичні завдання, завдання для самостійної роботи студентів, словник термінів, запитання для самоперевірки

Тема 1

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ

Мета: засвоєння студентами знань про сутність поняття «глобальні проблеми»; формування навичок у виокремленні наукових підходів щодо означення поняття «глобальні проблеми».

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

- знати**
- семантику термінів «глобальний», «проблема»;
 - сутність понять: «глобальні проблеми світу», «глобальні проблеми людства», «глобальні проблеми цивілізації», «глобальні проблеми сучасної епохи», «універсальні проблеми»;
 - наукові підходи до класифікації глобальних проблем;
 - об'єкт і предмет навчальної дисципліни «Глобальні проблеми людства»;
- вміти**
- аналізувати зміст поняття «глобальні проблеми»;
 - пояснити причину різноманіття означень «глобальні проблеми»;
 - виокремити наукові підходи до трактування поняття «глобальні проблеми» в енциклопедичних і доктринальних джерелах, підручниках для середньої школи;
 - класифікувати глобальні проблеми за різними ознаками;
 - аналізувати місце глобальних проблем у системі географічного знання учнів середньої школи.

Головні терміни та поняття: глобалізація, глобалізм, глобалістика, глобальне моделювання, глобальні сценарії, глобальні проблеми, цивілізація, людство, цілі розвитку тисячоліття.

Завдання практичної роботи

1. Проаналізувати означення «глобальні проблеми» в науково-довідниковій літературі та в працях закордонних та українських вчених-глобалістів (табл. 1.1). Укласти таблицю, у якій систематизувати означення за подібними акцентами; вказати назву наукового підходу, його автора та рік розробки. З'ясувати причину розмаїття означень «глобальних проблем». Виокремити ознаки, які найчастіше використовуються для розкриття сутності поняття.

2. Ознайомитися з ознаками класифікації глобальних проблем у науковій літературі. Навести приклади опрацьованих класифікацій. Розробити та побудувати графічну модель власної

класифікації глобальних проблем людства. Обґрунтувати свій проєкт.

3. Узагальнити означення й підходи до класифікації глобальних проблем людства поданих у шкільних підручниках з «Географії». Письмово проаналізувати на яких ознаках глобальних проблем людства роблять наголос автори підручників. Вказати, які класи глобальних проблем розкриті в навчальних підручниках рівня стандарт та профільний рівень та в якому обсязі. Зазначити: вивчення яких глобальних проблем у курсі «Географія» середньої школи Ви б посилили та чому; як цьому б допомогла укладена Вами класифікація глобальних проблем (див. завдання 3).

Дискусія на теми:

Чому не можна залишатися осторонь глобальних проблем?

Глобальні проблеми: видумка вчених/журналістів/фінансистів чи реальна загроза людству?

Модерні глобальні проблеми людства: їхнє означення, першопричини виникнення, виклики для людства?

Література

1. *Бєбик В. М.* Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бєбик [та ін.]. — К. : Ун-т «Україна», 2006. — 208 с.
2. *Білорус О. Г.* Економічна система глобалізму : монографія / О. Г. Білорус. — К. : КНЕУ, 2003. — 360 с.
3. *Блїй де Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блїй, П. Муллер, О. Шаблїй ; [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблїя]. — К. : Либїдь, 2004. — 740 с.
4. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посібник [за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова та ін.]. — К. : Знання, 2011. — 640 с.
5. Глобалізація світового господарства : геопросторовий вимір : монографія / О. О. Любїцева [та ін.]. — К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. — 160 с.
6. Глобальні зміни світу — 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США / [пер. з англ.]. — Львів : Літопис, 2010. — 188 с.
7. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — 144 с.
8. *Книш М. М.* Глобалізація: сутність поняття / М. М. Книш // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту. Серія : Географія. — № 1. — 2007. — С. 72-78.
9. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.
10. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 40-45, 168-174.

11. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич ; [2-ге вид., доп. і перероб.]. — Львів : Новий Світ-2000, 2010. — 440 с.
12. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. — К. : Вища школа, 2010. — 544 с.
13. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.uia.be/world-problems-and-global-issues>.
14. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. — Boston : McGraw Hill, 2009. — 546 p.
15. *Horz H.* Globale Probleme der Menschheitsentwicklung / H. Horz // Deutsche Zeitschrift fur Philosophie. — 1982. — № 11.
16. International Encyclopedia of Human Geography in 12 volumes. — Amsterdam : Elsevier, 2009.
17. *Jeniček V.* Global problem of the world — structure, urgency [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/00832.pdf>.
18. Open Society Foundations [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.opensocietyfoundations.org>.
19. *Robertson R.* Mapping the Global Conditim: Globalization as the general Conception / R. Robertson // Theory, Culture, Society. — 1990. — № 3 (Vol. 27). — P. 5-30.
20. The Atlas of the Real World : Mapping the Way We Live / D. Dorling, M. Newman, A. Barford. — London : Thames & Hudson, 2010.
21. The Club of Rome [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.
22. The Millennium Project : Global Futures Studies & Research [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.millennium-project.org/millennium/overview.html>.
23. The Problems of this World Today [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.iawwai.com/ProblemsOfThisWorld.htm>.
24. UN Development Programme [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.unaids.org.ua/en/agency/undp>.
25. United States Agency for International Development [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.usaid.gov>.

Словник термінів

Глобалізація — перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї планети Земля; процес всесвітньої соціально-економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації. Головні наслідки Г.: міжнародний поділ праці, міжконтинентальна міграція людей, капіталу, ресурсів, стандартизація національного законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних регіонів, держав.

Глобалізм — світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколиш-

нього світу, коли глобальна складова є домінуючою.

Глобалістика — міждисциплінарна область наукових знань, спрямованих на виявлення сутності, причин і тенденцій процесів глобалізації, породжених нею глобальних проблем і пошук шляхів зміцнення позитивних і подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів (М. Книш, Л. Котик, 2014).

Глобальне моделювання — науковий напрям, який використовує дані суспільних, природних і технічних наук для виявлення найвірогідніших варіантів здійснення соціально-економічних процесів в історично певні відрізки часу.

Глобальне політичне моделювання (глобальні сценарії) — науковий напрям, який сформувався в результаті побудови глобальних моделей і досліджень з їхньою допомогою різних сценаріїв світового розвитку; сукупність математичних, соціально-економічних та інших методів на основі інформаційних технологій, використаних при дослідженні глобальних проблем (М. Книш, Л. Котик, 2014).

Глобальні проблеми (глобальні проблеми людства, глобальні проблеми світу, глобальні проблеми сучасності) — комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості.

Людство — сукупність індивідуумів, які належать до біологічного виду людини розумної (Homo Sapiens).

Цивілізація — людська спільнота, яка впродовж певного періоду (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення) має стійкі особливі риси соціально-політичної організації, економіки й культури (наука, технологія, мистецтво тощо), спільні духовні цінності та ідеали, світогляд (ментальність).

Цілі розвитку тисячоліття (англ. Millennium Development Goals) — глобально визнані цілі, визначені світовою спільнотою для усунення найбільш кричущих нерівностей у глобальному розвитку людства. Затверджені на сесії Генеральної асамблеї ООН (2000) 189 країнами світу у рамках підписання «Декларації тисячоліття ООН» («The United Nations Millennium Declaration»). Ц.р.т.: ліквідація крайньої форми бідності та голоду; забезпечення загальної початкової освіти; сприяння рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок; зниження рівня дитячої смертності; поліпшення охорони материнства; боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями; забезпечення екологічної стабільності; формування міжнародної співпраці задля розвитку.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з концептуальною схемою глобальних викликів людству початку ХХІ ст. «15 глобальних викликів, які стоять перед

людством» (рис. 1.2). Які з даних викликів обділені увагою в наукових дослідженнях та чому?

2. Прочитайте статтю Jeniček V. «Global problem of the world — structure, urgency» [17]. Які підходи врахував автор при класифікації глобальних проблем людства?

3. Ознайомтеся з концептуальною схемою «Проблеми світу, як доміно» (рис. 1.3). Як показана взаємозалежність глобальних проблем людства на даній схемі?

Запитання для самоперевірки

1. Коли в наукових розвідках появилось поняття «глобальні проблеми»? Чому, до нині, його зміст є предметом гострих наукових дискусій?

2. Який об'єкт і предмет навчальної дисципліни «Глобальні проблеми людства»?

3. Що розуміють під поняттям «глобальні проблеми людства»?

4. Які проблеми доцільно розглядати у блоці глобальних проблем людства?

5. Які з проблем стали першими вивчатися у розрізі глобальних проблем людства?

6. Чому гострота глобальних проблем людства різниться за макрорегіонами світу?

7. Яка неформальна інституція в середині ХХ ст. започаткувала дослідження глобальних проблем?

8. Яка наука однією з перших почала активно досліджувати глобальні проблеми?

ОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ»

Автор, рік видання	Означення поняття
1	2
«Філософський енциклопедичний словник», 1983	сукупність життєво важливих проблем людства, від розв'язання яких залежить подальший соціальний прогрес в сучасну епоху)
Г. С. Гудожник, В. С. Слисеєва «Глобальные проблемы в истории человечества», 1989	протириччя, труднощі, завдання, які постають на шляху суспільного прогресу, без вирішення яких той чи інший суспільний організм загине)
«Політологічний словник», 1990	складна система взаємозалежних всеохоплюючих (глобальних), усвідомлених на політичному рівні проблем, що загострилися з другої пол. ХХ ст., які стоять перед людством. Від успішного їхнього вирішення залежить виживання цивілізації, її подальший стійкий розвиток і зниження ризику самознищення, можливих загроз, які несе науково-технічний прогрес)
С. Б. Лавров, Ю. Н. Гладкий «Глобальная география», 1998	проблеми сучасності, які створюють реальну загрозу цивілізації або є лімітуючим чинником її нинішнього економічного, соціального або духовного розвитку
М. М. Максимова «Общемировые проблемы», 2000	проблеми, які набули планетарний, загально-світовий характер, торкаються інтересів народів усіх держав, загрожують людству серйозним регресом в подальшому розвитку продуктивних сил, вимагають невідкладних рішень і дій з подолання і попередження небезпечних наслідків і загроз життю і безпеці людей, вимагають комплексних дій і зусиль з боку усіх держав, всього світового співтовариства
«Глобалистика: энциклопедия», 2003	проблеми, які мають загальнонауковий характер і зачіпають інтереси не тільки всього людства загалом, але і окремо людей практично у будь-якій точці планети. Вони виступають як об'єктивний чинник світового економічного і соціального розвитку, суттєво впливають на розвиток окремих країн і регіонів, а їхнє вирішення передбачає об'єднання зусиль усіх людей планети, різних держав і організацій на міжнародному рівні, у той час як невіршеність загрожуватиме серйозними наслідками для майбутнього усього людства

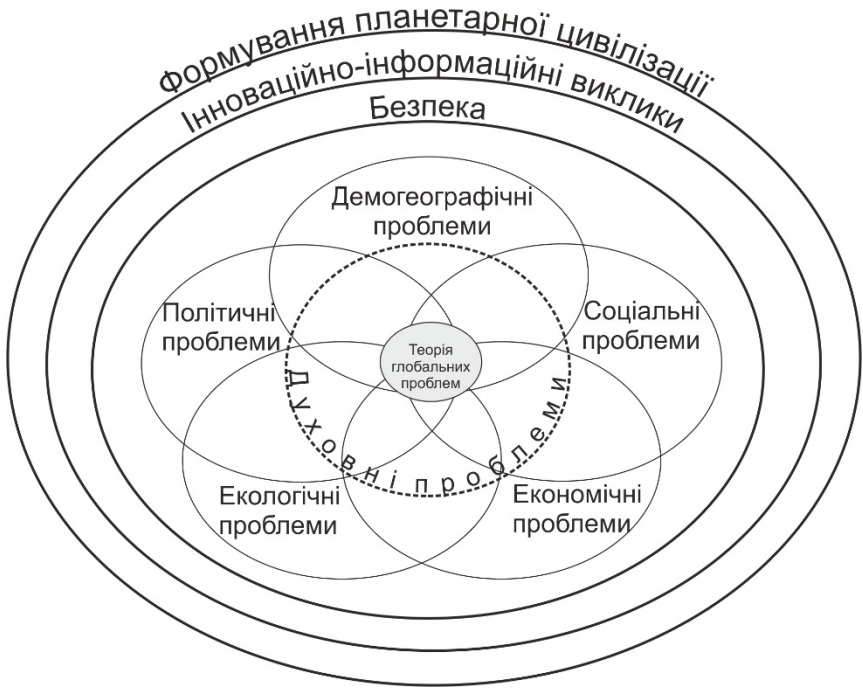
1	2
В. Х. Артюхов, В. Н. Свінцицький «Філософія глобаль- них проблем сучасності», 2003	складні проблеми, які постали перед людством протягом останніх десятиріч і можуть бути розв'язані лише в масштабах усієї планети
«Політична економія», за ред. Г. А. Оганян, 2003	результат всього попереднього розвитку людства, життєдіяльності людської цивілізації, зумовленої нерівномірністю екологічних, демографічних, економічних, політичних, науково-технічних і культурних процесів в умовах своєрідної історичної ситуації
В. І. Касьян «Філософія», 2004	гострі життєві проблеми, без вирішення яких в глобальних масштабах неможливий подальший соціальний прогрес; нехтування ними може спричинити навіть загибель сучасної цивілізації
Д. Г. Лук'яненко «Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності», 2005	сучасні проблеми розвитку ключовими рисами яких є: всеохоплюючий характер, що відображає, з одного боку, суперечності і конфлікти всього спектра взаємовідносин людини, природи, суспільства, а з другого — планетарно катастрофічні наслідки в разі їх невирішення; динамізм у кількісному і якісному планах, обумовлений як їхньою акселеративною природою, так і «ланцюговим ефектом» у просто-рвовому і функціональному планах; складність у розумінні та ідентифікації, і особливо в підходах і засобах вирішення, оскільки потребується організована консолідація колосальних ресурсів, яка неможлива на сьогодні
В. Л. Логвина «Політологія», 2006	проблеми, які мають планетарний характер, тобто зачіпають інтереси усіх народів світу, загрожують деградацією й загибеллю усього людства, потребують невідкладних рішень та вимагають колективних зусиль, спільних дій усіх народів
«Політологія», за ред. М. М. Вегеша, 2008	проблеми, які є загальносвітовими, такими, що зачіпають інтереси усіх держав і націй, класів, соціальних груп, політичних партій, кожної людини зокрема. Фактично, це сукупність суперечливих процесів, які становлять зміст сучасної кризи світової цивілізації

1	2
«Економічна теорія: Політекономія», За ред. В. Д. Базилевича, 2008	проблеми, пов'язані з природними, природно-антропогенними, суто антропогенними (у т.ч. економічними, соціальними) явищами, що виникли в процесі розвитку сучасної цивілізації та мають загально-планетарний характер як за масштабами та значенням, так і за способами вирішення, а тому потребують координації зусиль усього світового співтовариства
«Політична економія», за ред. В. Г. Федоренка, 2008	характеризуються як всезагальні для світового співтовариства, відзначаються загальнопланетарними масштабами і складним змістом; безпосередньо стосуються життєвих інтересів усіх верств населення країн світу, більшості або значної групи держав; мають взаємопов'язаний характер і суттєво впливають на усі сфери суспільних відносин країн світової спільноти; потребують використання значних технологічних, фінансових, трудових, інтелектуальних, інформаційних ресурсів, невідкладних та рішучих дій на основі колективних і скоординованих дій країн світу; можуть бути успішно вирішені за умов створення адекватної моделі стійкого розвитку людської цивілізації
К. С. Солонінко «Міжнародна економіка», 2008	особливі соціальні явища і процеси у сучасному світі, які за масштабами і значущістю вирізняються загальнопланетарним характером, пов'язані з життєвими інтересами народів світу і можуть бути вирішені шляхом взаємодії усіх країн світу)
М. І. Горlach, В. Г. Кремень «Політологія», 2009	проблеми, які стосуються життєвих інтересів всього людства, всіх народів, країн, континентів, всіх соціальних сил і класів, а в перспективі й майбутнього всього людства; проблеми, що насправді набувають всесвітнього характеру, тобто виявляються як об'єктивний фактор розвитку суспільства в усіх основних регіонах; проблеми, невирішення яких створює загрозу для майбутнього людства і які мають бути вирішені щоб забезпечити дальший прогрес суспільства

1	2
І. В. Амеліна, Т. Л. Попова, С. В. Владимиров «Міжнародні економічні відносини», 2013	нагальні проблеми, які зачіпають життєві інтереси народів всіх країн світу, важливі з точки зору збереження людської цивілізації і можуть бути вирішені лише спільними зусиллями
С. М. Внучко «Глобальні проблеми сучасності: причини виникнення та шляхи їх розв'язання», 2013	особливий рядок соціальних явищ і процесів у сучасному світі, які за масштабами і значущістю вирізняються загальнопланетарним характером та пов'язані з життєвими інтересами народів світу і можуть бути вирішені шляхом взаємодії усіх країн світу
М. М. Книш, Л. І. Котик «Політико- географічна глобалістика», 2014	комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості (екологічні проблеми, гонка озброєння, хвороби тощо). Глобальні проблеми людства стосуються як поверхні землі, так і Світового океану, атмосфери планети, навколоземного космічного простору
М. А. Садиков, Т. О. Гончарова «Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на еконо- мічний розвиток України», 2017	всезагальні проблеми, що відзначаються загаль- нопланетарними за своїми масштабами і значен- ням характеру, пов'язані з життєвими інтересами народів усіх країн, становлять загрозу життю для всього людства і можуть бути вирішені спільними діями всіх країн світу
«Глобальні проблеми сучасності» за ред. В. С. Бакірова, 2019	такий вид проблем, що охоплюють усю земну кулю; причому не тільки ту її частину, де безпо- середньо проживають люди, а й решту поверхні Землі, її надра, атмосферу, гідросферу і навіть космічний простір, що потрапляє у сферу діяльності людини

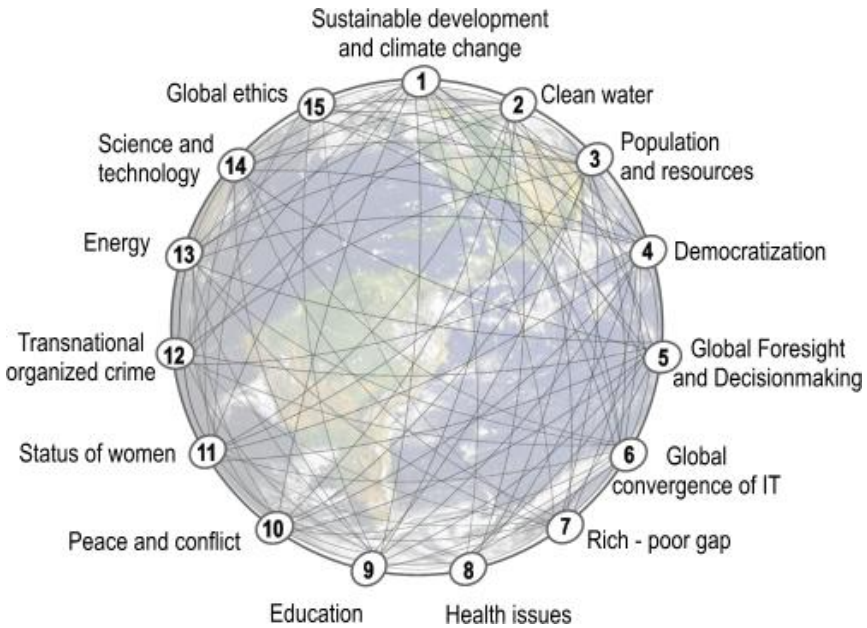
КЛАСИФІКАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ*

(М. Книш, Л. Котик, 2015)

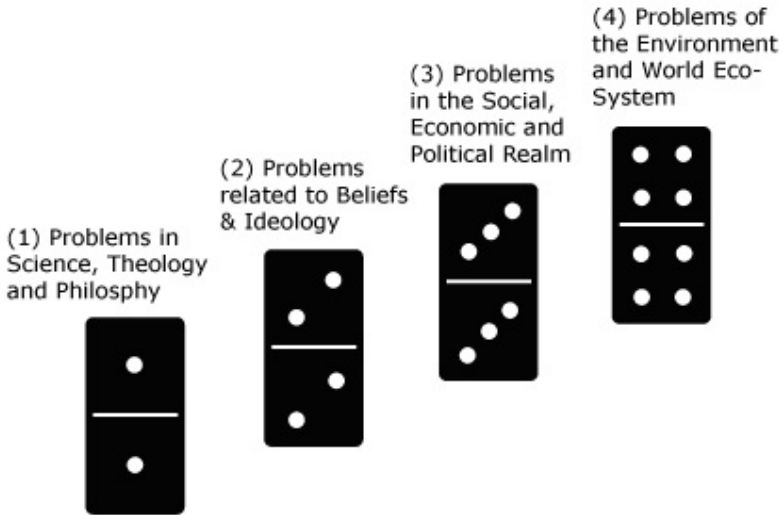
* Джерело: Книш М. Глобальні проблеми людства: навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 172.

15 ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ, ЯКІ СТОЯТЬ ПЕРЕД ЛЮДСТВОМ*
(The 15 Global Challenges facing humanity)

* Джерело: The Millennium Project : Global Futures Studies & Research [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.millennium-project.org/millennium/overview.html>.

ПРОБЛЕМИ СВІТУ, ЯК ДОМІНО*
(*The problem of the world are like dominos*)

* Джерело: The Problems of this World Today [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.iawwai.com/ProblemsOfThisWorld.htm>.

ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ*

* Джерело: Глобальні цілі сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://edera.gitbook.io/world-2030/znavu-prava-i-zminyuyu-svit/chapter2>.

Тема 2

ТЕМАТИКА ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА У ДОПОВІДЯХ ПРОВІДНИХ ВЧЕНИХ СВІТУ

Мета: ознайомлення студентів з тематикою глобальних проблем у доповідях провідних вчених та аналітичних інституцій світового масштабу; засвоєння знань про хронологію висвітлення глобальних проблем у наукових дискусіях; отримання навиків використання інформації з актуальних доповідей на тематику глобальних проблем людства у середній школі.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

- знати**
- провідних учених світу з тематики дослідження глобальних проблем людства;
 - світові інституції з дослідження глобальних проблем;
 - хронологію наукових досліджень глобальних проблем людства;
- вміти**
- обґрунтувати актуальність вивчення глобальних проблем людства;
 - характеризувати доповіді провідних вчених світу та наукових інституцій;
 - реферувати доповіді й виконувати їхнє візуальне представлення у середовищі PowerPoint.

Головні терміни та поняття: алармизм, альтернативістика, нульовий ріст, органічний ріст, експоненціальний ріст, межі росту, технооптимізм, технопесимізм, технологічна сингулярність, штучний інтелект.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з діяльністю міжнародних інституцій з дослідження глобальних проблем людства (Римський клуб, ПРООН, Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру, Інститут економіки і миру, Національний консорціум з вивчення тероризму, Інститут відкритого суспільства, Агенство США з міжнародного розвитку, Глобальна ініціатива Клінтона, Гейделберський інститут дослідження міжнародних конфліктів, Freedom House). Заповнити табл. 2.1 «Діяльність міжнародних інституцій з дослідження глобальних проблем».

Таблиця 2.1

Діяльність міжнародних інституцій з дослідження глобальних проблем

Назва інституції	Рік заснування	Штаб-квартира	Джерело фінансування	Провідні вчені	Сфера діяльності	Результат діяльності (назва часопису, індексу, тощо)

2. Ознайомитися з тематикою доповідей Римського клубу (табл. 2.2). Укласти й виконати концептуальну графічну схему їхньої типології. Письмо пояснити зміну вектора висвітлення глобальних проблем людства у доповідях інституції упродовж часу її функціонування.

3. Підготувати коротку анотацію однієї з сучасних доповідей Римського клубу (*взяти до увагу доповіді підготовлені у XXI ст.*). Виконати презентацію анотації у середовищі PowerPoint. Підсилити актуальність теми доповіді власними картосхемами гостроти глобальної проблеми у світі.

4. Обґрунтувати та навести приклад, як з використанням інтерактивних методів навчання (круглий стіл, дискусія, ситуаційний аналіз, метод мозкової атаки, аналіз кейсів та ін.) можна інтегрувати напрацювання Римського клубу у вивчення теми «Глобальні проблеми» в середній школі.

Література

1. *Бжезінський З.* Вибір : світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський ; [пер. з англ.]. — К. : Києво-Могилянська академія, 2006. — 203 с.
2. *Вайцеккер Е., Війкман А.* Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети : Доповідь Римському клубу. — Х. : Самміт-книга, 2019. — 276 с.
3. *Гаврилишин Б.* До ефективних суспільств : Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов ; 3-те вид., доп.]. — К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. — 248 с.
4. *Гаврилишин Б.* Залишаюь Українцем / Б. Гаврилишин [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bhfoundation.com.ua>.
5. Глобальні зміни світу — 2025 : доповідь Національної розвідвальної ради США / [пер. з англ.]. — Львів : Літопис, 2010. — 188 с.
6. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — 144 с.
7. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 46-55, 175-179.

8. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.
9. Brookings Institution [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.brookings.edu>.
10. Clinton Global Initiative [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.clintonfoundation.org>.
11. Freedom House [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.
12. Heidelberg Institute for International Conflict Research [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.hiik.de/en>.
13. Institute for Economics and Peace [Electronic resource]. — Mode of access : <http://economicsandpeace.org>.
14. Open Society Foundations [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.opensocietyfoundations.org>.
15. Stockholm International Peace Research Institute [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.sipri.org>.
16. The Club of Rome [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.
17. UN Development Programme [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.unaids.org.ua/en/agency/undp>.
18. United States Agency for International Development [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.usaid.gov>.

Словник термінів

Алармізм — почуття загрози, небезпеки. Поняття увійшло в науковий обіг наприкінці 1960-х — на початку 1970-х років ХХ ст. у зв'язку з появою песимістичних напрямів у теоріях суспільного розвитку, футурології, прогностиці.

Альтернативістика — напрям у сучасних дослідженнях майбутнього, який передбачає вивчення можливих шляхів переходу до цивілізації, альтернативної існуючій і здатній, на відміну від неї, успішно справлятися з глобальними проблемами сучасності.

Експоненціальний ріст — термін запозичений в глобалістику з математики. Означає ріст досліджуваної величини в геометричній прогресії, при якому величина зростає зі швидкістю, пропорційною її величині: чим більше значення має, тим швидше росте. Експоненціальний ріст завжди є швидшим від лінійного зростання, проте він не безкінечний, а триває до моменту вступу в дію обмежувача ресурсів. Термін використовують у дослідженнях проблем народонаселення.

Вперше ідею Е.р. чисельності населення Землі запропонував 1798 р. Т. Мальтус, який припустив, що швидкість зростання чисельності людства пропорційна його наявній на даний момент кількості, а обмежувачами росту слугують засоби для існування, насамперед продовольчі запаси. Згідно з припущеннями Мальтуса, кількість населення планети подвоюється що 35 років.

У 70-х роках ХХ ст. група Дж. Форрестера з США суттєвим обмежувачем росту назвала не продовольчі запаси (подоланий за рахунок агротехнічної революції), а техногенне забруднення планети. Сьогодні у науці досліджують проблеми Е.р. кількості міст у світі.

Межі росту — одне з головних понять глобалістики, яке характеризує уявлення про те, що фізичні розміри нашої планети і обмеженість її природних ресурсів передбачають існування межі експоненціального росту народонаселення, промислового і сільськогосподарського виробництва.

Нульовий ріст — принцип подальшого розвитку світової цивілізації, який передбачає припинення кількісного росту. Запропоновано Д. Медоузом у першій доповіді Римського клубу «Межі росту» (1972).

Органічний ріст — один із запропонованих Римським клубом (1974) «сценаріїв» світового розвитку; розвиток, коли жодна частина системи не зазнає збитків; прогресивні зміни в будь-якій одній частині отримують реальні значення, якщо їм відповідають прогресивні процеси в інших частинах.

Технологічна сингулярність — «майбутній період, упродовж якого темп технологічних змін буде настільки швидким, їхній вплив настільки глибоким, що видаватиметься, наче технологія розвивається з нескінченною швидкістю, а людське життя буде незворотно трансформованим» (R. Kurzweil «*The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*», 2005). Кульмінація сингулярності полягатиме у *злитті людського інтелекту з машинним* (нейрокомп'ютерні інтерфейси, біологічні організми із механічними і електронними компонентами (кіборги) та ін.); *заміні реального довкілля людини технічним* — Земля нагадуватиме величезний суперкомп'ютер, який сам визначатиме власний розвиток; *виникненні віртуальної реальності* — штучного простору, створеного комп'ютерами, який має всі ознаки реальності як такої, що піддається проникненню і трансформації ззовні; у віртуальній реальності можливими є комунікації не лише з іншими людьми, а й з віртуальними персонажами (змодельованими комп'ютером).

Технооптимізм — система поглядів, відповідно до якої технічним досягненням і науково-технічному прогресу загалом надають першочергового значення в подоланні проблем і протиріч, що виникають у процесі розвитку суспільства.

Технопесимізм — система поглядів, відповідно до якої науково-технічний прогрес і його досягнення розглядають як головну причину порушення балансу між суспільством і природою, появу і різке загострення екологічних, ресурсних, соціальних та інших проблем сучасного суспільства.

Штучний інтелект — здатність інженерної системи здобувати, обробляти та застосовувати знання, уміння, навички. Характерною ознакою штучного інтелекту має бути ознака самонавчання.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. В інтерв'ю від 12 лютого 2015 р. Б. Гаврилишин зазначив, що працює над створенням «листа обов'язків, загальної декларації обов'язків людини» (додаток Б.1). Подумайте, чому у світлі глобальних проблем людства, необхідно щоб люди мали не тільки права, але й обов'язки?

2. Прочитайте книгу спогадів Б. Гаврилишина «Залишаюсь Українцем» [4]. Чому Б. Гаврилишин є пасіонарною особистістю у сфері популяризації України у світі та розв'язання глобальних проблем людства?

3. Прочитайте наукову розвідку З. Бжезінського «Вибір: світове панування чи світове лідерство» [1]. Чому зменшення економічної та політичної сили США на світовій арені може зумовити загострення глобальних проблем людства?

4. Чому провідні мислителі світу наголошують, що модерною глобальною проблемою людства може стати протистояння «людство-штучний інтелект», яке виникне на етапі технологічної сингулярності. Наведіть аргументи за/проти цієї тези.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність понять «міжнародна організація» та «міжнародна інституція».

2. Яка сфера діяльності Римського клубу?

3. У чому сутність діяльності міжнародної інституції Глобальна ініціатива Клінтона?

4. Чому доповіді Римського клубу є важливими для розуміння гостроти глобальних проблем людства?

5. Які доповіді Римського клубу присвячені демографічним проблемам?

6. Як Україна представлена у діяльності Римського клубу?

7. Яка переважаюча тематика сучасних доповідей Римського клубу?

8. Чому у доповідях Римського клубу зосереджується увага на досягненні цілей тисячоліття?

9. Як у доповідях Римського клубу пропагуються ідеї збалансованого розвитку людства?

10. Чому про Римський клуб необхідно наголошувати при вивченні теми «Глобальні проблеми» у курсі «Географія» середньої школи?

ДОПОВІДІ РИМСЬКОГО КЛУБУ*

Рік видання	Назва	Автори
1	2	3
1972	Межі росту (<i>Limits to Growth</i>)	Д. Г. Медоуз та ін. (<i>D. H. Meadows & C</i>)
1974	Людство у пункті повороту (<i>Mankind at the Turning Point</i>)	М. Месарович, Е. Пестел (<i>M. Mesarovic, E. Pestel</i>)
1976	Перегляд міжнародного порядку (<i>Reshaping the International Order</i>)	Я. Тінберген (<i>J. Tinbergen</i>)
1977	Цілі для людства (<i>Goals for Mankind</i>)	Е. Ласло та ін. (<i>Er. Laszlo et al</i>)
1978	Енергія: зворотний відлік (<i>Energy, the Countdown</i>)	Т. Монбріал (<i>T. Montbrial</i>)
1979	Немає меж навчанню (<i>No Limits to Learning</i>)	Дж. Боткін та ін. (<i>J. Botkin & C</i>)
1979	Крім віку відходів (<i>Beyond the Age of Waste</i>)	Д. Габор, У. Коломбо (<i>D. Gabor, U. Colombo</i>)
1980	Третій світ: три четверти світу (<i>Tiers-monde: Trois quart du monde</i>)	М. Гернер (<i>M. Guernier</i>)
1980	Діалог про багатство та добробут (<i>Dialogue on Wealth and Welfare</i>)	О. Джіарні (<i>O. Giarni</i>)
1980	Дороговкази в майбутнє (<i>Road Maps to the Future</i>)	Б. Гаврилишин (<i>B. Hawrylyshyn</i>)
1982	Мікроелектроніка і суспільство: добре це чи погано (<i>Microelectronics and Society, for Better or Worse</i>)	Г. Фрідріхс, А. Шафф (<i>G. Friedrichs, A. Schaff</i>)
1986	Майбутнє океанів (<i>The Future of the Oceans</i>)	Е. Манн Боргезе (<i>E. Mann Borgese</i>)
1988	Революція босоногих (<i>The Barefoot Revolution</i>)	Б. Шнейдер (<i>B. Schneider</i>)
1988	За межами росту (<i>Beyond the Limits to Growth</i>)	Д. Г. Медоуз та ін. (<i>D. H. Meadows & C</i>)
1993	Межі упевненості (<i>The Limits to Certainty</i>)	О. Джіаріні, В. Стагел (<i>O. Giarini, W. R. Stahel</i>)

* Укладено на основі: Reports to the Club of Rome // The Club of Rome [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.

1	2	3
1995	Брати до уваги природу (<i>Taking Nature into Account</i>)	В. Ван Дірен (<i>W. van Dieren</i>)
1997	Четвертий фактор: подвоєння багатства, двохкратна економія ресурсів (<i>Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use</i>)	Е. Вейзаккер, А. Ловінс, Г. Ловінс (<i>E. Weizacker, A. Lovins, H. Lovins</i>)
1998	Межі соціальної єдності: конфлікти та порозуміння в плюралістичному суспільстві (<i>The Limits of Social Cohesion: Conflict Mediation in Pluralist Societies</i>)	П. Бергер (<i>P. Berger</i>)
1999	Управління морями як глобальним ресурсом (<i>The Oceanic Circle, Governing the Seas as a Global Resource</i>)	Е. Манн Боргезе (<i>E. Mann Borgese</i>)
1999	В Мережі: гіпотетичне суспільство (<i>Im Netz — Die hypnotisierte Gesellschaft</i>)	Ж.-Л. Себріан (<i>J.-L. Cebrian</i>)
2000	Людяність перемагає (<i>Menschlichkeit Gewinnt</i>)	Р. Могн та ін. (<i>R. Mohn & C</i>)
2001	Здатність керувати (<i>Capacity to Govern</i>)	Є. Дрор (<i>Y. Dror</i>)
2002	Мистецтво спонукає думати (<i>Die Kunst vernetzt zu Denken</i>)	Ф. Вестер (<i>F. Vester</i>)
2002	Майбутнє людей з обмеженими можливостями у світі (<i>The Future of People with Disability in the World</i>)	Р. де Л. Гарсія (<i>R. de L. Garcia</i>)
2003	Подвійна спіраль навчання та роботи (<i>The Double Helix of Learning and Work</i>)	О. Гіаріні, М. Маліца (<i>O. Giarini, M. Malitza</i>)
2005	Межі приватизації (<i>Limits to Privatization</i>)	Е. Вайзаккер та ін. (<i>E. Weizacker & C</i>)
2006	Глобальне населення до і після: демографічна революція і інформаційне суспільство (<i>Global Population Blow-Up and After: The Demographic Revolution and Information Society</i>)	С. Капіца та ін. (<i>S. Kapitza & C</i>)
2006	Дилема зайнятості і майбутнє праці (<i>The Employment Dilemma and the Future of Work</i>)	О. Гіаріні та ін. (<i>O. Giarini & C</i>)

1	2	3
2009	П'ятий фактор: трансформація глобальної економіки на основі 80% покращення ресурсної продуктивності (Factor Five: Transforming the global economy through 80% improvements in resource productivity)	Е. Вайзаккер та ін. (<i>E. Weizacker & C</i>)
2010	Синій економіці — 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць (The Blue Economy — 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs)	Г. Паулі (<i>G. Pauli</i>)
2012	2052: Глобальний прогноз на найближчі сорок років (2052: A Global Forecast for the Next Forty Years)	Дж. Рендерс (<i>J. Randers</i>)
2012	Банкрутство природи: заперечуючи наші планетарні кордони (Bankrupting Nature: Denying our Planetary Boundaries)	Дж. Рокстром, А. Війкман (<i>J. Rockstrom, A. Wijkman</i>)
2014	Витримки: Як пошук мінеральних багатств грабує планету (Extracted: How the Quest for Mineral Wealth Is Plundering the Planet)	У. Барді (<i>U. Bardi</i>)
2015	Змінити історію, змінити майбутнє — життєва економія для живої Землі (Change the Story, Change the Future - A Living Economy for a Living Earth)	Д. Кортен (<i>D. Korten</i>)
2015	На межі: стан і доля тропічних лісів у світі (On the Edge: The State and Fate of the World's Tropical Rainforests)	К. Мартін (<i>C. Martin</i>)
2015	Вибираючи наше майбутнє (To Choose Our Future)	А. Хосла (<i>A. Khosla</i>)

1	2	3
2016	Повторний винахід процвітання: управління економічним зростанням для зменшення безробіття, нерівності та зміни клімату (<i>Reinventing Prosperity: Managing Economic Growth to Reduce Unemployment, Inequality and Climate Change</i>)	Г. Макстон & Дж. Рендерс (<i>G. Maxton & J. Randers</i>)
2017	Ефект Сенеки: чому ріст повільний, а колапс швидкий (<i>The Seneca Effect: Why Growth is Slow but Collapse is Rapid</i>)	У. Барді (<i>U. Bardi</i>)
2018	Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети (<i>Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet</i>)	Е. фон Вайцакер & А. Вайкман (<i>E. von Weizsaecker & A. Wijkman</i>)
2018	Римський клуб — план надзвичайних ситуацій з кліматом (<i>The Club of Rome – Climate Emergency Plan</i>)	Співпраця кліматичних активістів
2018	Перетворення можливо (<i>Transformation is Feasible</i>)	Дж. Рендерс та ін. (<i>J. Randers & C</i>)
2019	Сталі дії: подолання бар'єрів (<i>Sustainable Action: Overcoming the Barriers</i>)	Х. Берг та ін. (<i>Ch. Berg & C</i>)
2019	Управління трансформаціями сталого розвитку (<i>Stewarding Sustainability Transformations</i>)	П. Куенкель (<i>P. Kuenkel</i>)
2019	План надзвичайних ситуацій на планеті. План 2.0. (<i>The Planetary Emergency Plan 2.0</i>)	Співпраця активістів
2020	Білдунг — продовжуйте рости (<i>Bildung – Keep Growing</i>) *Білдунг – німецька традиція культурного плетання образів, форм; відноситься до процесу особистісного і культурного зростання особи; поєднує моральний та емоційний розвиток з освітою	Л. Рейчел (<i>L. Rachel</i>)

ПРОПОНОВАНА ДЕКЛАРАЦІЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ*

1. Говори правду, будь чесним, дій згідно з моральними та етичними принципами.
2. Підтримуй своє здоров'я у якнайкращому стані, щоб не обтяжувати суспільство витратами на своє лікування.
3. Вчися, розвивай свої таланти, здібності, навички протягом усього життя, щоб бути корисним членом суспільства.
4. Стався до інших так, як би ти хотів, щоб ставились до тебе.
5. Будь вільною людиною, тобто будь сам суддею того, що є правда, а що ні, що є добре, а що зле. Водночас продовжуй випробовувати свій розум, щоб впевнитись, що він відповідає моральним та етичним принципам.
6. Прагни до гармонії між особистим, професійним та соціальним життям, будучи частиною громади.
7. У прагненні реалізації своїх прав не обмежуй прав інших членів суспільства.
8. Вирішуй якнайбільше проблем та питань на індивідуальному, сімейному, громадському рівнях, щоб полегшити тягар та зменшити витрати на управління.
9. Обов'язки людини до сім'ї:
 - бережи культурну спадщину своїх предків;
 - стався до батьків із любов'ю та повагою, за потреби допомагай їм;
 - стався до братів та сестер як до кращих друзів.
10. Обов'язки батьків до дітей:
 - люби своїх дітей, виховуй в них етичні та моральні цінності;
 - сприяй їхній освіті та розвитку їхніх талантів та особистостей, виховуй їх як вільних людей.
11. До суспільства:
 - допомагай суспільству бути ефективним у наданні таких послуг, як початкова освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги;
 - сприяй добробуту усіх членів суспільства;
 - зберігаючи свою ідентичність, будь свідомою частиною усієї світової спільноти.

* Друкується без змін за: Гаврилишин Б. Пропонована декларація обов'язків людини / Б. Гаврилишин [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/gawrylyshyn/552f67473786e>.

12. До довкілля:
- економно та розумно використовуй всі ресурси, уникай забруднення біосфери;
 - допомагай зберегти біологічне та зоологічне різноманіття.
13. До країни:
- будь законослухняним;
 - допомагай своїй країні в межах власних можливостей підтримувати пріоритет загального блага: повної політичної свободи, адекватного рівня економічного добробуту для усього населення, соціальної справедливості, здорового довкілля.
14. До майбутніх поколінь:
- залиш навколишнє середовище у кращому стані, ніж отримав: із збільшеним культурним спадком, цінностями, щоб уможливити майбутні покоління бути більш ефективними у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах суспільства.
15. До світу:
- будь толерантними та стався з повагою до всіх рас, етнічних груп, релігій, мов, звичаїв;
 - вивчай різні мови та хоча б базові речі про інші цивілізації;
 - сприяй розумінню різних культур, їхніх цінностей для мирної співпраці і чесної торгівлі.

Тема 3

ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ВІЙНИ І МИРУ

Мета: засвоєння студентами знань про суспільно-географічні аспекти проблеми збереження миру та її значення у розвитку людської цивілізації, напрями її розв'язання на сьогоднішньому етапі; ознайомлення з індикаторами глобального індексу миру (ГІМ); формування навичок типізації країн за глобальним індексом миру.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

- знати**
 - суспільно-географічні аспекти проблеми збереження миру;
 - сутність концепцій позитивного та негативного миру;
 - ступінь впливу різних чинників на збереження миру;
 - індикатори для обчислення глобального індексу миру;
 - методика розрахунку глобального індексу миру;
 - особливості геопросторової організації країн за глобальним індексом миру;
 - напрями вирішення проблеми збереження миру;
- вміти**
 - пояснювати ключові ідеї концепції позитивного та негативного миру;
 - укладати типологію країн за глобальним індексом миру;
 - складати аналітичні карти, таблиці;
 - аналізувати роль ООН та інших міжнародних урядових і неурядових інституцій, окремих персоналій у процесі збереження та відновлення миру на планеті.

Головні терміни та поняття: мир, позитивний мир, негативний мир, озброєний мир, глобальний індекс миру, миролюбність, мирний час, боротьба за мир, пацифізм, індекс протестності, війна, конфлікт асиметричний, мілітаризм, ядерний клуб, військовий потенціал, військові витрати, зброя, професійна армія, кіберпростір, кібербезпека, сек'юритизація кіберпростору, Інститут економіки і миру, Корпус миру, Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з критеріями та індикаторами обчислення глобального індексу миру (табл. 3.3).

2. Узагальнити ранжування країн світу за глобальним індексом миру («Global Peace Index Report, 2020»), визначити країни з дуже високим та дуже низьким рівнем миролюбності. Результати записати у табл. 3.1 «Поляризація країн світу за регіонами за глобальним індексом миру».

Таблиця 3.1

Поляризація країн світу за регіонами за глобальним індексом миру

Тип країни	Європа	Північна Америка	Латинська Америка	Африка	Азія	Австралія й Океанія
З дуже високим рівнем миролюбності						
З дуже низьким рівнем миролюбності						

3. Використовуючи дані табл. 3.1 «Поляризація країн світу за регіонами за глобальним індексом миру» пояснити територіальні відмінності миролюбності держав світу. Обґрунтувати як географічне розташування, історія розвитку держави, рівень її сучасного економічного розвитку, сформована культурна, релігійна, політична, демографічна ситуація у державах світу впливає на їхній рівень миролюбності.

4. Ознайомитися з інтерактивною базою даних військових конфліктів у світі «Wars in the Words» [12]. Укласти табл. 3.2 «Розподіл військових конфліктів за регіонами світу, 2018». Проаналізувати кількість військових конфліктів за державами/регіонами світу (2018) та причини їхнього виникнення. Звернути увагу, як показник кількості військових конфліктів, що відбуваються на території держави корелюється з показником миролюбності держави, її військовим потенціалом, економічними витратами на стримування насилля тощо.

Таблиця 3.2

Розподіл військових конфліктів за державами світу, 2018

Держава	Регіон світу	Кількість військових конфліктів, од.	Сторони конфлікту	Рік початку конфліктів

5. Детально проаналізувати передумови виникнення, перебіг та сучасний стан розвитку військових конфліктів в одній з держав світу (Джерело: «Wars in the Words, 2018»; Щорічник СІПРІ 2019). Запропонувати конструктивні шляхи їхнього розв'язання. Доказати пропозицію серією укладених тематичних суспільно-географічних картосхем. Виконати презентацію проєкту розв'язання конфлікту.

Дискусія на тему:

Чому на думку американського політолога З. Бжезінського, зменшення ролі та ваги США у глобальній економіці та політиці зумовить зростання військових конфліктів у світі («Стратегічне бачення. Америка і криза світової влади», 2012)? Які держави опиняться у найбільш загрозовому геополітичному становищі та чому?

Література

1. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 51-58, 180-190.
2. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 484 с.
3. *Капітоненко М. Г.* Міжнародні конфлікти : навч. посібник / М. Г. Капітоненко. — К. : Либідь, 2009. — 352 с.
4. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. — К. : Вища школа, 2010. — 544 с.
5. Щорічник СІПРІ 2019 : озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2019_ukr.pdf.
6. Conflict Barometer 2019 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en>.
7. Global Peace Index Report, 2020 [Electronic resource]. — Mode of access : https://visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/GPI_2020_web.pdf.
8. Institute for Economics and Peace [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.economicsandpeace.org>.
9. Journal of Peace Research [Electronic resource]. — Mode of access : <http://jpr.sagepub.com>.
10. Nuclear weapons: Who has what? [Electronic resource]. — Mode of access : <http://edition.cnn.com/interactive/2013/03/world/nuclear-weapon-states>.
11. Stockholm International Peace Research Institute [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.sipri.org>.
12. Wars in the Words [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.warsintheworld.com>.

Словник термінів

Боротьба за мир — зусилля, спрямовані на встановлення миру.

Війна — міжнародний або внутрішній конфлікт, у якому кількість загиблих перевищує 1 000 осіб. Розрізняють В. справедливі і несправедливі; визвольні і загарбницькі; світові і локальні; симетричні й асиметричні. Нові типи В. (*новітні війни*) початку ХХІ ст.: інформаційна, мережева, комп'ютерна (кібервійна), гібридна.

Військовий потенціал — можливість держави чи коаліції держав утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню

боездатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасною зброєю та військовою технікою і всіма видами постачання в мирний і воєнний час. Виявом В.п. є *військова могутність держави*.

Військові витрати — показник, який характеризує діяльність у військовій сфері за певний час. Переважно В.в. вимірюють у грошовому еквіваленті.

Глобальний індекс миру ((ГІМ), *Індекс миру*, *Світовий показник спокою*, англ. *Global Peace Index (GPI)*) — міра кількісної оцінки, що враховує культурні атрибути та інститути, які пов'язані зі станом миру. Для його розрахунку відібрано 23 головні і 33 допоміжні показники, що відображають наявність або відсутність миру. ГІМ розроблено Інститутом економіки і миру.

Зброя — сукупність технічних пристроїв та засобів, що застосовують для пошкодження живої сили противника, його техніки, спорядження та інших цілей під час ведення бойових дій.

Індекс протестності — визначає схильність країн до протестних акцій. Обчислюють за допомогою трьох показників: середній вік населення, рівень безробіття, ВВП на особу.

Інститут економіки і миру (англ. *Institute for Economics and Peace*) — аналітичний центр, що спеціалізується на дослідженні взаємозалежності між економічним розвитком і миром (м. Сідней, Австралія). Мета проекту — створення моделі кількісної оцінки стану миру та ранжування за глобальним індексом миру країн світу. Офіційний сайт організації: <http://economicsandpeace.org>.

Кібербезпека — здатність контролювати доступ до мережевих систем та інформації в них; здатність конструктивно реагувати на виклики, що продукує кіберпростір як нове середовище небезпечної діяльності (злочинності, тероризму, шпигунства, ведення війн); нова сфера захисту комп'ютерних систем від втручання через Інтернет («Щорічник СППРІ», 2013). На сучасному етапі у сфері К. відбувається процес сек'юритизації кіберпростору.

Кіберпростір — поєднання віртуальної структури, фізичних компонентів, що її підтримують, інформації, яку вона містить, та потоку інформації в ній («Щорічник СППРІ», 2013).

Колективна безпека — колективна захищеність держав і товариств від внутрішніх і зовнішніх загроз. К.б. включає систему заходів, спрямованих на підтримку міжнародного миру, запобігання війні, з надання колективної відсічі агресії та колективної допомоги. Ця співпраця може здійснюватися і в рамках ООН, міжнародних організацій або на регіональній основі.

Конфлікт асиметричний — протистояння в якому цілі учасників та засоби їхнього досягнення є якісно різними. Якісна різниця проявляється найбільш повно в момент використання «сили» одного з учасників проти

«слабкості» іншого. Характерна ознака К.а. — використання нетрадиційних методів впливу з метою порушення існуючих структурних відносин.

Корпус миру (англ. *Peace Corps*) — урядове агентство США, діяльність якого спрямована на зміцнення миру, співробітництва між народами й державами світу. Офіційний сайт агентства: <http://www.peacecorps.gov>.

Мир — стан спокою і гармонії, період між війнами. М. не означає відсутності конфліктів, а згоду вирішувати конфлікти без застосування насилля, що приводить до війни.

Мирний час — епоха або відрізок часу в історії окремої держави чи коаліції держав, позначена відсутністю відкритих військових конфліктів та війн між народом, що живе на цій території, та іншими народами. М.ч. ґрунтується на невоєнній зовнішній політиці між державами, врахуванні національних інтересів кожної зі сторін, а також на договорах або інших документах, узгоджених між сторонами.

Миролюбність — діяльність, заснована на політиці миру і дружби, неохильність до війни, ворожнечі.

Мілітаризм — система політичних, ідеологічних та економічних засобів, які використовують панівні кола для нарощування військової могутності держави. Для М. характерна гонитва озброєння.

Негативний мир — традиційна концепція, яка трактує мир як відсутність війни або організованого насилля; відсутність прямого насильства між індивідами, суспільними групами, державами.

Озброєний мир — стан буття спільноти, коли немає «ні війни, ні миру».

Пацифізм — філософія, практична діяльність, спрямована на заперечення війни як засобу вирішення конфліктів.

Позитивний мир — концепція миру, запропонована в 1960-х роках норвезьким вченим Й. Галтунгом (J. Galtung) та американськими вченими С. Мендловіцом (S. Mendlovitz) та Р. Фальком (R. Falk). У теорії Й. Галтунга «П.м.» трактують як стан, у якому відсутнє структурне насильство, яке є причиною міжнародних конфліктів, а також проти-стояння між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються; відсутність прямого насильства, а також наявність соціально справедливого (через рівні можливості) розподілу ресурсів та цінностей, у результаті якого усі учасники відносин задовольняють свої інтереси.

Професійна армія — армія, в якій військова служба є для усього особового складу головною професією і родом діяльності.

Сек'юритизація кіберпростору — процес трансформації кібербезпеки у питання національної безпеки («Щорічник СІПРІ», 2013). С.к. розпочалася у 80-х роках ХХ ст., коли окремі держави вдалися до широкого використання мережевих систем для керування носіями зброї і важливою стратегічною інфраструктурою. Мета С.к.: попередження *кібератак* (перша війна в кіберпросторі — уряд Естонії та його установи стали мішенню кібератак у 2007 р.; кібератаки класифікують за їхньою здат-

ністю: а) дестабілізувати роботу мережевих систем, б) відстежувати та контролювати інформаційні потоки в них (вірус «троян»), в) руйнувати мережеві системи), *кібердиверсій, кіберкатастроф* («електронний Перл-Харбор»: термін запропонував В. Шварто (W. Schwartau, 1991)).

Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру ((СІПРІ), англ. *Stockholm International Peace Research Institute*) — незалежний міжнародний інститут з дослідження проблем миру та конфліктів, насамперед процесів контролю над озброєннями та роззброєння. СІПРІ засновано 1966 р. у м. Стокгольм (Швеція); видає аналітичні матеріали, щорічні доповіді («SIPRI Yearbook», виходить з 1969 р.). Офіційний сайт організації: <http://www.sipri.org>.

Ядерний клуб — умовне означення групи ядерних держав — країн, які здійснюють розробку, виробництво та випробування ядерної зброї.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Використовуючи дані «Глобальний індекс миру, 2019», укладіть першу й останню десятку країн світу за глобальним індексом миру. З'ясуйте причини низького рівня миролюбності в країнах Африки на південь від Сахари.

2. Проаналізуйте ранжування країн світу за глобальним індексом миру, 2019. Яке місце займає Україна (2019) у ранжуванні країн світу та чому?

3. Прочитайте розділ II «Кібербезпека та військова промисловість» доповіді «Щорічник СІПРІ 2013». Чому деякі аналітики вважають, що кіберпростір став четвертим — після повітря, суші та моря «полем бою»?

4. Ознайомтеся з аналітичною доповіддю «Conflict Barometer 2019» [6]. Які типи конфліктів переважали у світі, загалом, та за окремими макрорегіонами, зокрема? Як перебіг конфліктів та першопричини їхнього виникнення впливають на становлення миру в окремих регіонах світу?

5. Проаналізуйте як військові дії та конфлікти впливають на економічні втрати держав через стримування та подолання насилля.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність концепції позитивного миру.
2. Розкрийте сутність концепції негативного миру.
3. Як можна визначити емпірично миролюбність країн?
4. Назвіть особу, яка започаткувала проект глобального індексу миру.
5. Перелічіть індикатори, відібрані експертами Інституту економіки і миру для кількісної оцінки стану миру за країнами світу.

6. Перелічіть аналітичні доповіді, що присвячені висвітленню проблем миру в країнах світу.

7. Яка інформація з проблем миру висвітлена на сайті Institute for Economics and Peace.

Таблиця 3.3

**ПОКАЗНИКИ ОБЧИСЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНДЕКСУ
МИРОЛЮБНОСТІ (ГІМ)***
(*Global Peace Index*)

Тематична група	Показник	Ваговий коефіцієнт
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Показники триваючих внутрішніх і міждержавних конфліктів	Кількість зовнішніх і внутрішніх воєн	5
	Оцінка числа жертв організованого конфлікту (зовнішнього)	5
	Оцінка числа жертв організованого конфлікту (внутрішнього)	5
	Рівень організованого конфлікту (внутрішнього)	5
	Відносини із сусідніми країнами	5
Показники громадської безпеки та соціальної захищеності	Сприйняття злочинності в суспільстві	4
	Число переміщених осіб у % населення	4
	Політична нестабільність	4
	Рівень поваги до прав людини	4
	Потенціал терористичних актів	1
	Кількість вбивств на 100 тис. населення	4
	Рівень злочинності із застосуванням насильства	4
	Імовірність демонстрацій із застосуванням насильства	3
	Число ув'язнених на 100 тис. населення	3
	Чисельність службовців органів внутрішньої безпеки та поліції на 100 тис. населення	3
Показники мілітаризації	Військові витрати у % ВВП	2
	Чисельність збройних сил на 100 тис. осіб	2
	Обсяг поставок основних видів звичайних озброєнь (імпорт) на 100 тис. населення	2
	Обсяг поставок основних видів звичайних озброєнь (експорт) на 100 тис. осіб	3
	Фінансування миротворчих місій ООН	2
	Сумарна кількість важких озброєнь на 100 тис. осіб	3
	Доступність легких озброєнь і стрілецької зброї	3
	Військовий потенціал / модернізація	2

Тема 4

ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА УРБАНІЗАЦІЇ

Мета: засвоєння знань про зміст, форми, просторову структуру процесів урбанізації як глобальної проблеми людства на початку XXI ст.; ознайомлення з викликами урбанізації та її загрозами на глобальному і регіональному рівнях; формування навиків висвітлення проблеми урбанізації як глобальної проблеми людства у середній школі.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

знати	• особливості поширення процесів урбанізації в умовах глобалізації у XXI ст.;• динаміку процесів урбанізації у другій половині XX ст. — на початку XXI ст. за макрорегіонами та державами різного типу;• зміни в ієрархії найбільших агломерацій та мегаполісів світу за останні п'ятдесят років;• сутність поняття «глобальне місто», «світове місто»;• функції глобальних міст у XXI ст.;
вміти	• аналізувати особливості урбанізації як глобальної проблеми людства;• укладати типологію держав світу за рівнем урбанізації;• прогнозувати подальший перебіг процесів урбанізації у макрорегіонах та державах різного типу;• укладати таблиці, виконувати графіки, діаграми, синтетичні карти, що стосуються процесів урбанізації;
володіти	• базовими знаннями з тематики глобальної проблеми урбанізації в обсязі необхідному для розуміння причинно-наслідкових геопросторових зв'язків та умінням їхнього застосування у процесі навчання учнів у середній школі;• здатністю до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел за темою глобальної проблеми урбанізації;• умінням розробляти мультимедійні презентації за темою глобальної проблеми урбанізації із урахуванням вимог навчальної програми з географії для загальноосвітніх навчальних закладів.

Головні терміни та поняття: місто, агломерація, конурбація, метрополія, глобальне місто, світове місто, індекс глобальних міст, індекс глобалізації КОФ, урбанізація, дезурбанізація, рурбанізація, субурбанізація, руралізація, джентрифікація, мультикультуралізм, мультирелігійність, розумне місто.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи дані табл. 4.2. «Кількість міського населення, 1950-2050 рр.» обчислити темп приросту міського населення за регіонами світу. Заповнити таблицю. Письмово проаналізувати причини динамічних змін (табл. 4.3), їхні територіальні відмінності; звернути увагу на розвиток процесів субурбанізації, рурурбанізації, дезурбанізації та руралізації за регіонами світу

Таблиця 4.1

Темп приросту міського населення

Регіон	Темп приросту міського населення, %			
	1970/1950	1990/1970	2010/1990	2025/2010
Світ загалом				
Африка				
Азія				
Європа				
Латинська Америка і Карибські країни				
Північна Америка				
Океанія				

2. Ознайомитися з глобальними містами та їхніми ознаками (табл. 4.5). З'ясувати функції глобальних міст в умовах сучасних процесів глобалізації.

3. Укласти картосхему «Урбанізація та глобалізація міст на початку XXI ст.». Способом картограми (колір) показати рівень урбанізації за державами світу (табл. 4.6), способом значків — глобальні міста (2014 р., табл. 4.5). Письмово проаналізувати й виявити територіальні закономірності співвідношення процесів урбанізації, глобалізації, агломерування та функціонування глобальних міст.

4. Ознайомитися з методикою висвітлення глобальної проблеми урбанізації у підручниках з географії для середньої школи. Письмово проаналізувати підхід одного з авторських колективів підручника. Зосередити увагу на: застосування нових понять і термінів та їхнє змістовне означення; використання статистичних показників та індексів; розкриття просторових відмінностей прояву глобальної проблеми; висвітлення місця України; подання табличного і ілюстративного матеріалу, особливо карт. Розробити власні пропозиції креативного висвітлення глобальної проблеми урбанізації у середній

школі із застосуванням інформаційних технологій, напрацювань міжнародних аналітичних організацій, освітніх фондів тощо.

5. Підготувати презентацію у середовищі PowerPoint про одне з глобальних міст сучасності (табл. 4.5). Звернути увагу на роль міста у сучасному світі, розвиток на його території процесів мультикультуралізму, мультирелігійності, мультиетнічності, джен-трифікації, внутрішньої сегрегації, тощо. Виділити глобальні перспективи та загрози функціонування міста у найближчому майбутньому.

Дискусія на тему:

Подумайте над цитатою провідного європейського постмодерніста, соціолога, політичного філософа З. Баумана (Z. Bauman «Liquid Times», 2007): «Міста стали сміттєзвалищами глобально породжених і виношених проблем, а містяни, отже, та їхні обрані представники зіткнулися зі задачею, виконання якої нездатні навіть уявити: потребою знайти локальні розв'язання для глобально породжених проблем і негараздів». Які факти наштовхнули вченого на таку думку?

Література

1. Баранцев П. П. Міста України в контексті процесів глобалізації / П. П. Баранцев. — К. : НОМУРО, 2012. — 104 с.
2. Бойко-Бойчук О. В. Світові тенденції розвитку міст : міжнародний досвід / О. В. Бойко-Бойчук [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07bovmmd.htm>.
3. Книш М. Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 80-85, 239-251.
4. Книш М. Суспільна географія країн, що розвиваються: проблеми теорії, методології та методики : монографія / М. Книш. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. — 276 с.
5. Скавронська І. Світові і глобальні міста : подібності та відмінності / І. Скавронська // Економіка. — 2014. — №4 (130). — С. 61-65.
6. Human Development Reports, 2018 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2018>.
7. KOF Index of Globalization, 2018 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://globalization.kof.ethz.ch>.
8. Sassen S. Global city : New-York, London, Tokyo / S. Sassen. — N.J. : Princeton university, 1991. — 480 p.
9. The Global Cities Index, 2019 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.kearney.com/global-cities/2019>.
10. World Urbanization Prospects, 2011 : Percentage of Population Residing in Urban Areas by Major Area, Region and Country, 1950–2050 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/Urban-Rural-Population.htm>.

11. World Urbanization Prospects, 2018 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://population.un.org/wup/Download>.

Словник термінів

Агломерація — компактне просторове групування міських поселень, об'єднаних в єдине ціле інтенсивними виробничими, транспортними, інфраструктурними та іншими зв'язками; виникає переважно навколо великих міст.

Гіперурбанізація (надмірна урбанізація) — надмірна концентрація населення у великих містах і міських агломераціях, урбанізованих районах.

Гіперурбанізована зона — територія, на якій внаслідок неконтрольованого розвитку міських поселень і перевантаження природного ландшафту порушується екологічна рівновага. Протилежний термін — *гіпоурбанізована зона*.

Гіпоурбанізована зона — територія з низькою щільністю міських поселень і невеликою часткою міського населення. протилежний термін — *гіперурбанізована зона*.

Глобальне місто (світове місто, місто світу, центр світу, альфа-місто) — місто, яке вважають полюсом зростання для всієї країни та регіону; є важливим елементом світової економічної системи, що значно впливає на великі регіони планети. Поняття запропоновано С. Сассен у праці «The Global City: New York, London, Tokyo», 1991. «The Chicago Council on Global Affairs» сумісно з А. Т. Kearney 2008 р. розробили методику розрахунку індексу глобальних міст.

Глобальні проблеми народонаселення — демографічні проблеми сучасності, які охоплюють усе людство та від вирішення яких залежить майбутній глобальний соціальний прогрес.

Дезурбанізація (деурбанізація) — деконцентрація й розселення населення за межами міських поселень; зменшення ролі міст у житті суспільства. Протилежний термін — *урбанізація*.

Джентрифікація — реконструкція та оновлення соціальних споруд та житлових будинків в раніше непривабливих частинах міста та пов'язаний з цим процес переїзду в ці райони більш заможних верст суспільства.

Індекс глобалізації КОФ (англ. KOF Index of Globalization) — індекс, яким вимірюють глобалізацію за економічними, політичними і соціальними показниками життя суспільства. Методику його розрахунку створено 2002 р. на базі Швейцарського економічного інституту і Федерального швейцарського технологічного інституту.

Індекс глобальних міст (англ. Global Cities Index) — індекс, яким вимірюють економічний, культурний, політичний вплив глобальних міст на навколишню територію. Методику розрахунку укладено 2008 р. на базі дослідного центру «The Chicago Council on Global Affairs» і міжнародної консалтингової компанії А. Т. Kearney.

Конурбація — міська агломерація поліцентричного типу, яка має в

якості центру декілька відносно однакових за розміром і значенням міст при відсутності явно домінуючого.

Криза міст — різке загострення проблем розвитку й функціонування міських поселень.

Критична щільність населення — щільність, при досягненні якої відбуваються певні якісні зміни у системі розселення, соціально-економічній ситуації загалом.

Макроцефалія міської мережі — гіпертрофований розвиток одного чи кількох великих міст.

Меганоліс — найбільша форма розселення, що утворюється внаслідок розростання великої кількості сусідніх міських агломерацій.

Метрополія — головне велике місто держави/регіону, центр політичного, економічного, культурного життя; дуже велика міська агломерація.

Місто — порівняно велике поселення, що має різноманітні соціально-економічні функції, з високою часткою населення, зайнятого в неаграрних сферах виробничої діяльності.

Місто лінійне — міське поселення витягнутої форми з головною віссю у вигляді більш-менш прямої або вигнутої лінії (уздовж автомобільної траси, залізничної колії, річкової долини, гірської ущелини).

Мультикультуралізм — явище суспільного життя за якого у межах одного суспільства співіснують багато культур.

Мультирелігійність — явище суспільного життя за якого у межах одного суспільства співіснують представники різних релігій, їхніх напрямків і трактувань.

Розумне місто (англ. *Smart City*) — ефективна інтеграція фізичних, цифрових і людських систем в штучному середовищі заради спільного, добротного і всебічного майбутнього громадян.

Руралізація — процес стримування некерованої урбанізації (переважно у країнах, що розвиваються) шляхом розвитку агробізнесу, впровадженням інноваційних методів господарювання та модернізацією соціальної інфраструктури в сільській місцевості; розповсюдження на міський спосіб життя елементів сільського способу життя (моделі поведінки, цінності); відтік мешканців з міст у сільську місцевість через погіршення економічної, екологічної, транспортної ситуації, тощо.

Смарт-місто (розумне місто, англ. *smart city*) — ефективна інтеграція фізичних, цифрових і людських систем у штучному (інформаційному) середовищі з метою сталого, добротного і всебічного майбутнього громадян спільноти (*British Standards Institution, 2013*).

Субурбанізація — процес стрімкого розвитку приміської зони великих міст (зростання щільності населення, формування значних осередків економічної діяльності), унаслідок якого формуються міські агломерації.

Урбанізація — процес зростання міст і підвищення їхньої ролі в економічному і культурному житті суспільства, поширення міського способу життя у сільській місцевості (*рурбанізація*).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Подумайте, чому в світі популярності набуває тенденція зміни місця столиці держави. Як це впливає на перебіг процесу урбанізації у субрегіоні, конкретній державі?

2. Обґрунтуйте привабливість новопроєктованих міст Близького Сходу та Південно-Східної Азії. Які сучасні містобудівні та конструктивні суспільно-географічні рішення тут використані?

3. Обґрунтуйте, чому м. Київ не є глобальним містом початку ХХІ ст.?

4. Ознайомтеся з футурологічними концепціями розвитку людства. Чому більшість з них пов'язана з життям людей у закритих містах? Які глобальні проблеми сучасності можуть це спричинити?

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть головні риси урбанізації в умовах глобалізації.

2. Розкрийте докорінні зміни, які відбулися у перерозподілі міського населення між розвиненими країнами й країнами, що розвиваються на початку ХХІ ст.

3. Поясніть, чому урбанізація є важливим чинником глобалізації?

4. Поясніть значення терміна «міська революція». Хто вперше увів це поняття у наукову літературу?

5. Назвіть макрорегіон, в якому проживає найбільша частка міського населення світу.

6. Перелічіть держави, які входять у першу десятку найурбанізованіших держав світу.

7. Назвіть країну, яка займає перше місце в ієрархії найбільших «міських» країн світу.

8. Поясніть, чому люди намагаються жити у великих містах, хоча вартість проживання там суттєво вища, ніж у малих містах і сільській місцевості.

9. Поясніть, як мережа глобальних міст формує новий рівень взаємодії у глобальному вимірі.

10. Перелічіть глобальні міста на європейському просторі.

11. Впровадження концепції розумного міста та трансформація функціонування глобальних міст.

12. У контексті яких глобальних проблем людства вивчається проблема урбанізації у середній школі?

КІЛЬКІСТЬ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ, 1950-2050 рр.*

Region	Кількість міського населення, млн осіб									
	1950 р.	1960 р.	1970 р.	1980 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2025 р.	2050 р.	
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Світ загалом	745,5	1 019,6	1 352,4	1 753,2	2 281,4	2 858,6	3 558,6	4 642,6	6 252,2	
Африка	33,0	53,3	86,6	134,2	203,4	288,4	400,7	642,4	1 264,6	
Східна Африка	3,7	6,3	11,5	21,6	35,1	53,1	78,0	144,1	359,0	
Середня Африка	3,7	5,7	10,1	15,5	23,2	34,8	51,9	87,8	171,1	
Північна Африка	12,9	20,1	30,9	44,5	64,0	82,1	102,2	136,9	195,9	
Південна Африка	5,9	8,3	11,1	14,8	20,5	27,6	33,8	40,6	49,8	
Західна Африка	6,9	12,9	22,8	37,9	60,5	90,8	134,8	233,0	488,9	
Африка на південь від Сахари	20,1	33,2	55,6	89,7	139,4	206,3	298,4	505,5	1 068,8	
Азія	245,1	360,0	505,7	715,2	1 032,3	1 392,2	1 847,7	2 512,0	3 309,7	
Східна Азія	119,7	182,4	246,1	324,2	461,6	628,3	855,8	1 119,1	1 199,2	
Південно-центральна Азія	84,1	112,7	159,6	240,2	338,9	446,1	574,0	814,6	1 300,6	
Центральна Азія	5,7	9,5	14,2	18,7	22,5	23,1	24,7	30,6	45,1	
Південна Азія	78,3	103,2	145,3	221,5	316,4	423,0	549,3	784,0	1 255,5	
Південно-Східна Азія	26,6	40,5	61,0	91,4	140,9	200,2	261,5	361,3	500,2	
Західна Азія	14,7	24,4	38,9	59,5	90,8	117,6	156,3	217,1	309,7	
Європа	280,6	344,4	412,2	466,3	503,0	514,5	536,6	566,3	591,0	
Східна Європа	87,4	123,5	156,5	188,2	211,2	207,5	203,0	204,2	201,0	

* Укладено на основі: World Urbanization Prospects, 2011 : Percentage of Population Residing in Urban Areas by Major Area, Region and Country, 1950-2050 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/Urban-Rural-Population.htm>.

Закінчення табл. 4.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Північна Європа	54,4	58,7	64,5	68,7	71,0	73,5	78,3	87,1	97,7
Південна Європа	48,9	59,1	73,0	85,5	90,9	95,0	105,0	114,1	122,9
Західна Європа	89,9	103,0	118,3	123,9	129,9	138,6	150,2	160,8	169,4
Латинська Америка і Карибські країни	69,3	108,5	163,4	233,0	311,6	393,6	465,2	560,0	650,5
Карибський район	6,3	8,3	11,5	15,4	19,1	23,6	27,7	32,9	37,8
Центральна Америка	14,9	24,0	37,4	55,3	73,6	93,2	112,3	141,2	176,0
Південна Америка	48,1	76,2	114,5	162,3	218,9	276,8	325,2	385,8	436,7
Північна Америка	109,7	142,9	170,7	188,1	212,1	247,9	282,5	330,0	396,0
Океанія	7,9	10,6	13,9	16,4	19,1	21,9	25,9	31,8	40,3
Австралія / Нова Зеландія	7,7	10,2	13,1	15,2	17,5	20,0	23,6	28,5	34,2
Меланезія	0,1	0,2	0,5	0,8	1,1	1,3	1,6	2,4	5,1
Мікронезія	0,0	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5
Полінезія	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,5

УРБАНІЗАЦІЯ, 1950–2050 рр.*

Регіон	Урбанізація, %									
	1950 р.	1960 р.	1970 р.	1980 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2025 р.	2050 р.	
<i>l</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Світ загалом	29,4	33,6	36,6	39,4	43,0	46,7	51,6	58,0	67,2	
Африка	14,4	18,6	23,5	27,8	32,0	35,6	39,2	45,3	57,7	
Східна Африка	5,5	7,4	10,4	14,5	17,7	20,6	23,3	29,7	44,7	
Середня Африка	14,0	17,7	24,9	29,0	32,4	36,2	40,9	48,6	61,5	
Північна Африка	25,8	31,3	37,2	41,2	45,6	48,4	51,2	55,7	65,3	
Південна Африка	37,7	42,0	43,7	44,7	48,8	53,7	58,5	64,7	74,0	
Західна Африка	9,7	15,1	21,3	27,1	33,2	38,5	44,3	52,7	65,7	
Африка на південь від Сахарн	11,2	14,9	19,5	23,9	28,2	32,2	36,3	43,2	56,5	
Азія	17,5	21,1	23,7	27,1	32,3	37,4	44,4	53,1	64,4	
Східна Азія	17,8	22,8	25,0	27,5	34,0	42,0	54,4	68,7	79,3	
Південно-центральна Азія	16,6	18,2	20,5	24,4	27,2	29,4	32,5	38,5	52,5	
Центральна Азія	32,7	38,9	42,9	45,2	44,7	41,7	40,7	42,9	55,2	
Південна Азія	16,0	17,3	19,5	23,4	26,5	29,0	32,2	38,3	52,4	
Південно-Східна Азія	15,4	18,5	21,4	25,5	31,6	38,2	44,1	52,9	65,9	
Західна Азія	28,8	36,4	44,8	52,2	61,1	63,8	67,4	72,5	78,3	
Європа	51,3	57,0	62,8	67,3	69,8	70,8	72,7	76,1	82,2	
Східна Європа	39,7	48,9	56,6	63,8	68,0	68,2	68,9	71,7	78,2	

* Укладено на основі: World Urbanization Prospects, 2011 : Percentage of Population Residing in Urban Areas by Major Area, Region and Country, 1950–2050 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/Urban-Rural-Population.htm>.

<i>I</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Північна Європа	69,7	71,6	73,8	76,4	77,1	77,9	79,0	81,4	85,7
Південна Європа	45,1	50,4	57,6	62,1	63,8	65,5	67,7	71,9	79,2
Західна Європа	63,8	67,9	71,5	72,7	74,1	75,7	79,5	83,3	87,7
Латинська Америка і Карибські країни	41,4	49,3	57,1	64,3	70,3	75,5	78,8	82,5	86,6
Карибський район	36,9	40,2	45,6	51,8	55,8	61,3	66,6	72,5	79,9
Центральна Америка	39,2	46,4	53,8	60,2	65,0	68,8	72,1	76,1	81,6
Південна Америка	42,8	51,6	59,8	67,4	74,1	79,7	82,8	86,2	89,5
Північна Америка	63,9	69,9	73,8	73,9	75,4	79,1	82,0	85,0	88,6
Океанія	62,4	67,1	71,2	71,3	70,7	70,4	70,7	71,1	73,0
Австралія / Нова Зеландія	76,2	80,5	84,5	85,3	85,3	86,9	88,6	90,3	92,4
Меланезія	5,6	8,9	15,1	18,0	19,9	19,1	18,5	21,0	30,8
Мікронезія	31,6	37,8	46,3	61,2	62,6	65,6	66,7	69,3	74,0
Полінезія	23,2	28,7	34,4	37,2	40,0	41,2	42,3	44,6	52,6

Таблиця 4.4

НАЙБІЛЬШІ АГЛОМЕРАЦІЇ СВІТУ*

Ранг агломерації	Агломерація	Держава	Кількість населення, млн осіб
1	2	3	4
1950 р.			
1	Нью-Йорк	США	12,34
2	Токіо	Японія	11,27
3	Лондон	Велика Британія	8,36
4	Париж	Франція	6,28
5	Москва	Росія	5,36
6	Буенос-Айрес	Аргентина	5,10
7	Чикаго	США	5,00
8	Колката	Індія	4,51
9	Шанхай	Китай	4,30
10	Осака-Кобе	Японія	4,15
11	Лос-Анджелес	США	4,05
12	Берлін	Німеччина	3,34
13	Філадельфія	США	3,13
14	Ріо-де-Жанейро	Бразилія	2,95
15	Санкт-Петербург	Росія	2,90
16	Мехіко	Мексика	2,88
17	Мумбаї	Індія	2,86
18	Детройт	США	2,77
19	Бостон	США	2,55
20	Каїр	Єгипет	2,49
1970 р.			
1	Токіо	Японія	23,30
2	Нью-Йорк	США	16,19
3	Осака-Кобе	Японія	9,41
4	Мехіко	Мексика	8,77
5	Лос-Анджелес	США	8,38
6	Париж	Франція	8,21
7	Буенос-Айрес	Аргентина	8,10
8	Сан-Пауло	Бразилія	7,62
9	Лондон	Велика Британія	7,51

* Укладено на основі: World Urbanization Prospects, 2011 : The 30 Largest Urban Agglomerations, 1950–2050. [Electronic resource]. — Mode of access : <http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/Urban-Rural-Population.htm>.

Продовження т абл. 4.4

1	2	3	4
10	Москва	Росія	7,11
11	Чікаго	США	7,11
12	Колката	Індія	6,93
13	Ріо-де-Жанейро	Бразилія	6,64
14	Шанхай	Китай	6,04
15	Мумбаї	Індія	5,81
16	Каїр	Єгипет	5,58
17	Сеул	Південна Корея	5,31
18	Пекін	Китай	4,43
19	Філадельфія	США	4,40
20	Санкт-Петербург	Росія	3,98
1990 р.			
1	Токіо	Японія	32,53
2	Нью-Йорк	США	16,09
3	Мехіко	Мексика	15,31
4	Сан-Пауло	Бразилія	14,78
5	Мумбай	Індія	12,44
6	Осака-Кобе	Японія	11,04
7	Колката	Індія	10,89
8	Лос-Анджелес	США	10,88
9	Сеул	Південна Корея	10,54
10	Буенос-Айрес	Аргентина	10,51
11	Делі	Індія	9,73
12	Ріо-де-Жанейро	Бразилія	9,59
13	Париж	Франція	9,33
14	Каїр	Єгипет	9,06
15	Москва	Росія	8,99
16	Джакарта	Індонезія	8,18
17	Маніла	Філіппіни	7,97
18	Шанхай	Китай	7,82
19	Лондон	Велика Британія	7,65
20	Чікаго	США	7,37
2010 р.			
1	Токіо	Японія	36,93
2	Делі	Індія	21,94
3	Мехіко	Мексика	20,14
4	Нью-Йорк	США	20,10
5	Сан-Пауло	Бразилія	19,65
6	Шанхай	Китай	19,55

1	2	3	4
7	Мумбаї	Індія	19,42
8	Пекін	Китай	15,00
9	Дакка	Бангладеш	14,93
10	Колката	Індія	14,28
11	Карачі	Пакистан	13,50
12	Буенос-Айрес	Аргентина	13,37
13	Лос-Анджелес	США	13,22
14	Ріо-де-Жанейро	Бразилія	11,87
15	Маніла	Філіппіни	11,65
16	Москва	Росія	11,47
17	Осака-Кобе	Японія	11,43
18	Каїр	Єгипет	11,03
19	Істанбул	Туреччина	10,95
20	Логос	Нігерія	10,79
2025 р.			
1	Токіо	Японія	38,66
2	Далі	Індія	32,94
3	Шанхай	Китай	28,40
4	Мумбаї	Індія	26,56
5	Мехіко	Мексика	24,58
6	Нью-Йорк	США	23,57
7	Сан-Пауло	Бразилія	23,17
8	Дакка	Бангладеш	22,91
9	Пекін	Китай	22,63
10	Карачі	Пакистан	20,19
11	Лагос	Нігерія	18,86
12	Колката	Індія	18,71
13	Маніла	Філіппіни	16,28
14	Лос-Анджелес	США	15,69
15	Шеньчжень	Китай	15,54
16	Буенос-Айрес	Аргентина	15,52
17	Гуанджоу	Китай	15,47
18	Істанбул	Туреччина	14,90
19	Каїр	Єгипет	14,74
20	Кіншасса	Конго	14,54

ІНДЕКС ГЛОБАЛЬНИХ МІСТ*

Місто	Ранг міста за індексом глобальних міст				
	2008 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.	2019 р.
Нью-Йорк	1	1	1	1	1
Лондон	2	2	2	2	2
Париж	3	4	3	3	3
Токіо	4	3	4	4	4
Гонконг	5	5	5	5	5
Сінгапур	7	8	11	9	6
Лос-Анджелес	6	7	6	6	7
Чикаго	8	6	7	7	8
Пекін	12	15	14	8	9
Вашінгтон	11	13	10	10	10
Сідней	16	9	12	14	11
Брюссель	13	11	9	11	12
Сеул	9	10	8	12	13
Берлін	17	16	20	19	14
Мадрид	14	17	18	15	15
Мельбурн	—	—	32	25	16
Торонто	10	14	16	13	17
Москва	19	25	19	17	18
Шанхай	20	21	21	18	19
Амстердам	—	—	26	26	20

* Джерело: The Global Cities Index, 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.atkearney.com/documents/10192/4461492/Global+Cities+Present+and+Future-GCI+2014.pdf/3628fd7d-70be-41bf-99d6-4c8eaf984cd5>; The Global Cities Index, 2019 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www. Kearney.com/global-cities/2019>.

Таблиця 4.6

УРБАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВ СВІТУ*

Держава	Урбанізація, %		Держава	Урбанізація, %	
	2014	2019		2014	2019
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
<i>Країни з дуже високим рівнем людського розвитку</i>					
Норвегія	80,7	82,3	Чехія	73,4	73,8
Австралія	85,6	86,0	Греція	77,7	79,1
Швейцарія	73,7	73,8	Бруней	76,3	77,6
Нідерланди	89,7	91,5	Катар	98,8	99,1
США	81,4	82,3	Кіпр	67,0	66,8
Німеччина	77,2	77,3	Естонія	68,3	68,9
Нова Зеландія	86,3	86,5	Саудівська Аравія	83,0	83,8
Канада	81,2	81,4	Литва	67,1	67,7
Сінгапур	100,0	100,0	Польща	60,4	60,1
Данія	87,4	87,9	Андорра	88,4	88,1
Ірландія	62,3	63,2	Словаччина	54,0	53,7
Швеція	86,3	87,4	Мальта	94,3	94,6
Ісландія	93,7	93,8	Об'єднані Арабські Емірати	85,4	86,5
Велика Британія	82,4	83,4	Чілі	87,3	87,6
Іспанія	79,4	80,3	Португалія	62,9	65,2
Південна Корея	81,7	81,5	Угорщина	70,3	71,4
Японія	91,3	91,6	Бахрейн	88,9	89,3
Ліхтенштейн	14,3	14,3	Куба	76,8	77,0
Ізраїль	92,1	92,4	Кувейт	100,0	100,0
Франція	79,4	80,4	Хорватія	55,9	56,9
Австрія	57,5	58,3	Латвія	68,0	68,1
Бельгія	97,8	98,0	Аргентина	91,4	91,9
Люксембург	89,9	91,0	Словенія	53,5	54,5
Фінляндія	85,2	85,4	Італія	69,3	70,4
<i>Країни з високим рівнем людського розвитку</i>					
Уругвай	94,9	95,3	Лівія	79,0	80,1
Багамські Острови	82,7	83,0	Оман	80,1	84,5
Чорногорія	65,5	66,8	Росія	74,0	74,4
Білорусь	76,7	78,6	Болгарія	73,6	75,0

* Укладено на основі: Urban population [Electronic resource]. — Mode of access : https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?locations=AO&name_desc=false.

1	2	3	4	5	6
Румунія	53,9	54,0	Барбадос	31,3	31,1
Палау	77,5	79,9	Гренада	35,9	36,3
Антигуа і Барбуда	25,2	24,6	Перу	77,2	77,9
Малайзія	73,6	76,0	Україна	68,9	69,4
Маврікій	41,8	40,8	Беліз	45,3	45,7
Тринідад і Тобаго	53,4	53,2	Грузія	57,1	58,6
Сейшельські Острови	54,4	56,7	Боснія та Герцеговина	46,8	48,2
Панама	66,4	67,7	Вірменія	63,1	63,2
Венесуела	88,2	88,2	Фіджі	54,2	56,3
Коста-Ріка	75,9	79,3	Таїланд	46,9	49,9
Туреччина	73,1	75,2	Туніс	67,7	68,9
Казахстан	57,2	57,4	Китай	54,3	59,2
Мексика	79,0	80,2	Алжир	70,2	72,6
Ліван	88,0	88,6	Домініка	69,3	70,5
Сент-Кітс і Невіс	30,9	30,8	Албанія	56,4	60,3
Шрі-Ланка	18,2	18,5	Ямайка	54,6	55,7
Іран	72,8	74,9	Сент-Люсія	18,5	18,7
Азербайджан	54,4	55,7	Колумбія	79,4	80,8
Йорданія	90,0	91,0	Еквадор	63,3	63,8
Сербія	55,6	56,1	Сурінам	66,1	66,1
Бразилія	85,5	86,6	Тонга	23,3	23,1
Північна Македонія	57,3	58,0	Домініканська Республіка	77,7	81,1
<i>Країни з середнім рівнем людського розвитку</i>					
Мальдіви	38,1	39,8	Південна Африка	64,3	66,4
Монголія	68,2	68,4	Сірія	51,5	54,2
Туркменістан	49,9	51,5	Ірак	69,8	70,5
Самоа	19,4	18,2	Гайана	26,4	26,6
Індонезія	52,6	55,4	В'єтнам	33,2	36,0
Ботсвана	66,3	69,4	Кабо-Верде	63,8	65,7
Єгипет	42,8	42,7	Федеративні Штати Мікронезії	22,4	22,7
Парагвай	60,5	61,6	Гватемала	49,6	51,1
Габон	87,7	89,4	Киргизстан	35,6	36,4
Болівія	68,0	69,4	Намібія	45,8	50,0
Молдова	42,5	42,6	Східний Тимор	29,1	30,6
Сальвадор	68,8	72,0	Гондурас	54,5	57,1
Узбекистан	50,9	52,2	Марокко	60,3	62,5

1	2	3	4	5	6
Філіппіни	46,1	46,9	Вануату	24,8	25,3
Нікарагуа	57,7	58,5	Лаос	32,5	35,0
Кірібаті	50,8	54,1	Конго	65,1	66,9
Таджикистан	26,6	27,1	Замбія	41,4	43,5
Індія	32,4	34,0	Бангладеш	33,5	36,6
Бутан	37,9	40,9	Сан-Томе і Принсіпі	69,2	72,8
Камбоджа	21,8	23,4	Екваторіальна Гвінея	70,1	72,1
Гана	53,4	56,1			
<i>Країни з низьким рівнем людського розвитку</i>					
Непал	18,8	19,7	Гаїті	51,4	55,3
Пакистан	35,8	36,7	Афганістан	24,6	25,0
Кенія	25,2	27,0	Джібуті	77,3	77,8
Есватіні	23,2	23,8	Кот-д'Івуар	49,0	50,8
Ангола	62,7	65,5	Гамбія	58,5	61,3
М'янма	29,7	30,6	Ефіопія	19,0	20,8
Руанда	19,7	17,2	Малаві	16,0	16,9
Камерун	54,0	56,4	Ліберія	49,4	51,2
Нігерія	56,9	50,3	Малі	39,2	42,4
Ємен	34,2	36,6	Гвінея-Бісау	41,7	43,4
Мадагаскар	34,5	37,2	Мозамбік	31,7	36,0
Зімбабве	39,6	32,2	Гвінея	34,8	36,1
Папуа-Нова Гвінея	13,0	13,2	Бурунді	11,8	13,0
Соломонові Острови	21,9	23,7	Буркіна-Фасо	26,9	29,4
Коморські Острови	28,3	28,9	Ерїтрея	22,2	40,1
Танзанія	27,6	33,8	Сьєрра-Леоне	40,4	42,1
Мавританія	50,2	53,7	Чад	22,3	23,1
Лесото	26,5	28,2	Центрально-африканська Республіка	40,0	41,4
Сенегал	45,4	47,2	Демократична Республіка Конго	42,2	44,5
Уганда	16,4	23,8	Замбія	18,3	43,5
Бенін	45,1	47,3	Нігер	16,2	19,6
Судан	33,7	34,6	Сомалі	42,7	45,0
Південний Судан	-	19,6	Того	39,6	41,7

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Мета: засвоєння студентами знань про здоров'я населення планети як необхідну умову прогресу цивілізації в ХХІ ст.; ознайомлення з індикаторами та показниками стану здоров'я населення, програмами й проектами ВООЗ з проблем збереження здоров'я населення світу та протидії пандемій; узагальнення інформації про поширення пандемії Covid-19 на глобальному та національному рівнях; набуття вміння використовувати інформацію про стан здоров'я населення на уроках з «Географії» у середній школі.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

- знати**
- суспільно-географічні аспекти глобальної проблеми здоров'я населення;
 - вплив науково-технічного прогресу на здоров'я людини та сферу охорони здоров'я;
 - методикау обчислення стану здоров'я населення країн світу;
 - особливості державної політики в області охорони здоров'я в країнах світу та їхній вплив на рівень захворюваності;
 - програми ВООЗ із захисту та покращення здоров'я населення країн світу, боротьби з хворобами цивілізації, боротьби з ВІЛ/СНІДом, пандемічними захворюваннями тощо;
- вміти**
- виконувати типологію країн світу за станом здоров'я населення;
 - аналізувати географічні особливості поширення хвороб цивілізації;
 - аналізувати причини швидкого поширення у світі пандемії Covid-19, її наслідки для глобального соціально-економічного розвитку («коронавірусний холод», посткоронавірусний розвиток тощо);
 - укладати уроки з «Географії» у середній школі націлені на популяризацію знань з глобальної проблеми захворюваності населення та поширення пандемій;
 - використовувати розробки цифрових освітніх платформ «Освіторія», «Дія», «EdEra» та ін. на уроках з вивчення глобальних проблем людства у середній школі.

Головні терміни та поняття: здоров'я, здоров'я нації, суспільне здоров'я, відпочинок, дозвілля, заклади охорони здоров'я, захворювання, захворюваність, рівень захворюваності, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), хвороби цивілізації, природне вогнище хвороби, медична географія, генофонд, клонування людини, пандемія, Covid-19, «коронавірусний холод» колективний імунітет, стійкість до антибіотиків.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з Резолюцією ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (2015). Зосередити увагу на Ціль 3: «Забезпечити здоровий спосіб життя та сприяти благополуччю всіх». Письмово пояснити, чому міцне здоров'я є третьою за важливістю глобальною ціллю сталого розвитку.

2. Ознайомитися з методикою та індикаторами обчислення стану здоров'я населення. Використовуючи дані табл. 5.2 «Стан здоров'я населення держав світу»: а) виділити першу десятку країн світу за станом здоров'я; б) розробити типологію країн світу, виділивши країни з високим, вище середнього, середнім, нижче середнього та низьким показником стану здоров'я населення. Результати записати у таб. 5.1 «Розподіл держав світу за станом здоров'я населення». Пояснити територіальні відмінності держав світу за станом здоров'я населення. Вказати, як стан здоров'я населення держав впливає на формування міграційних хвиль, демогеографічного й працересурсного потенціалу тощо.

Таблиця 5.1

Розподіл держав світу за станом здоров'я населення

Тип країни	Значення стану здоров'я населення, %	Європа	Північна Америка	Латинська Америка	Африка	Азія	Австралія і Океанія

3. Проаналізувати поширення ВІЛ-інфекції в макрорегіонах та країнах світу (табл. 5.3). Пояснити причину великої кількості ВІЛ-інфікованих у країнах, що розвиваються, високий темп зростання захворюваності у країнах перехідного типу.

4. Використовуючи дані сайту «COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University» проаналізувати особливості територіального поширення COVID-19 у світі. Пояснити причини швидкого поширення пандемії COVID-19 та проаналізувати ефективність заходів, які вживають країни різного типу економічного розвитку для її стримування.

5. Ознайомитися з освітніми цифровими платформами «Освіторія», «Дія», «EdEra» та ін. на предмет висвітлення на їхніх ресурсах навчальних матеріалів на тему COVID-19 та захворюваності населення світу. Укласти презентацію до уроку з «Географії» в

середній школі на тему «Глобальна проблема здоров'я населення» із використанням цих матеріалів.

Дискусія на тему:

Які етичні моменти виникають у суспільстві у зв'язку з клонуванням живого людського організму?

Чи готове суспільство до появи нового виду — Людина клонувана/Людина генномодифікована?

Як пандемія COVID-19 вплинула на рівень демократичних перетворень у світі? Чому її називають поліпандемією?

Які глобальні соціальні проблеми загострила пандемія COVID-19?

Чому пандемія COVID-19 поділила світ на до та після?

Які трансформаційні перетворення очікує світ після пандемії?

Чому посиленої актуальності набула проблема освоєння навколоремного простору та колонізації планет Сонячної системи?

Література

1. Білецький М. Перспективи розвитку екскурсійного туризму в умовах «коронавірусного холоду» / М. Білецький, Л. Котик // Туризм в умовах пандемії COVID-19: шанси та загрози : матер. круглого столу. — Львів, 2020. — С. 9-13.

2. Білецький М. І. Соціальна географія : навч. посібник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 468 с.

3. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — С. 48-49, 132-135.

4. Книш М. Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 73-79, 224-238.

5. Котик Л. Виклики туризму Львівської області в умовах «коронавірусного холоду» / Л. Котик // Соціально-гуманітарний вісник. — Вип. 35. — Х. : Новий курс, 2020. — С. 141-142.

6. Котик Л. І. Стан здоров'я населення держав світу / Л. І. Котик // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали І Міжн. наук.-практ. Інтернет-конференції / [за ред. В. Й. Лажніка]. — Луцьк : Вежа-Друк, 2014. — С. 101-106.

7. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії : навч. посібник / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. — К. : Знання, 2000. — 204 с.

8. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Резолюція ООН, 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>.

9. Шевченко В. О. Загальна медична географія світу / В. О. Шевченко, В. М. Гуцуляк, Г. П. Нечипоренко [та ін.]. — К. : [без вид.], 1998. — 178 с.
10. Шевчук Л. Т. Основи медичної географії: текст лекцій / Л. Т. Шевчук. — Львів : Світ, 1997. — 167 с.
11. COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU) [Electronic resource]. — Mode of access : <https://gisanddata.maps.arcgis.com>.
12. Haggett P. The Geographical Structure of Epidemics / P. Haggett. — Oxford : Oxford University Press, 2000. — 168 p.
13. Human Development Reports, 2020 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/2020-report>.
14. List of Countries by HIV/AIDS Adult Prevalence Rate [Electronic resource]. — Mode of access : http://en.wikipedia.org/?title=List_of_countries_by_HIV/AIDS_adult_prevalence_rate.
15. Methodology The World's Healthiest Countries [Electronic resource]. — Mode of access : http://images.businessweek.com/bloomberg/pdfs/WORLDS_HEALTHIEST_COUNTRIES.pdf.
16. The World's Healthiest Countries [Electronic resource]. — Mode of access : <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/healthiest-countries>.
17. World Atlas of Epidemic Diseases [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.limbicweb.com/e-books/world-atlas-of-epidemic-diseases-arnold-publication>.
18. World health statistics, 2020 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332070/9789240011977-rus.pdf>.

Словник термінів

«Коронавірусний холод» — невизначеність, яка запанувала весною 2020 р. у соціально-економічній і політичній сфері держав світу, на глобальному рівні і спричинена поширенням COVID-19. Ознаки К.х.: різка, неочікувана, непередбачувана стагнація національних економік на невизначений час; стрімке падіння рівня світової торгівлі товарами і послугами; закриття національних кордонів; падіння рівня ВВП держав світу; збільшення безробіття; зростання інфляції; прояви соціального незадоволення; криза міжнародного управління глобальними процесами.

Вакцинація — введення антигенного матеріалу з метою сформувати імунітет до інфекційної хвороби; запобігає зараженню або суттєво послаблює негативні наслідки інфекційної хвороби.

Відпочинок (дозвілля) — проведення часу для відновлення нормального фізіологічного, психоемоційного стану організму.

Всесвітня організація охорони здоров'я ((ВООЗ), англ. *World Health Organization* (WHO)) — спеціальна установа ООН з питань охорони здоров'я, створена 1945 р. на конференції в м. Сан-Франциско (США). Головна мета ВООЗ — сприяти забезпеченню охорони здоров'я населення

усіх країн світу. Штаб-квартира у м. Женева (Швейцарія). До організації входять 194 держави світу (01.04.2015 р.). Україна член ВООЗ з 1948 р.

Генофонд — сукупність усіх генів однієї популяції організмів.
Г. нації — сукупність генетичних особливостей представників конкретної нації.

Заклади охорони здоров'я — установи, організації, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я наданням медико-санітарної допомоги, ужиттям профілактичних і лікувальних заходів, послуг медичного характеру, виконання інших функцій на засадах професійної діяльності медичних працівників.

Захворюваність — показник поширення хвороб, зареєстрованих упродовж року серед населення загалом, або в окремих групах (вікових, статевих, територіальних, професійних тощо). Обчислюють кількістю захворювань на 100, 1 000, 10 000, 100 000 осіб.

Здоров'я — стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя; без хвороб та фізичних вад. З. доцільно розглядати як здатність організму активно та повноцінно пристосовуватись до змін довкілля, активно та повноцінно функціонувати в цих умовах. Розрізняють З.: фізичне, психічне, соціальне, духовне; індивідуальне та суспільне.

Здоров'я нації — сукупність характеристик і ознак стану буття нації. За Л. Шевчук, З.н. характеризується показниками: фізична і духовна краса, кількість геніальних осіб у поколінні, рівень суспільного розуму та інтелекту тощо.

Клонування людини — етична і наукова проблема початку XXI ст., полягає у можливості формування і вирощування принципово нових людських істот, які б не тільки зовні, але й на генетичному рівні відтворювали копії того чи іншого індивіда, сьогодні чи раніше існуючого.

Колективний імунітет (популяційний імунітет) — явище несприйнятливості окремої спільноти до інфекційних захворювань; метод захисту від інфекційних хвороб, який полягає в отриманні представниками спільноти індивідуального імунітету до інфекції або шляхом вакцинації або у результаті успішного лікування від інфекції.

Коронавірусна хвороба 2019 (англ. *coronavirus disease 2019, COVID-19*) — інфекційна хвороба спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, поширення якого в людській популяції до 2019 р. було невідоме. Вперше виявлена в м. Ухань (Центральний Китай). Хвороба розпочалася як спалах, далі — швидко переросла у пандемію.

Медична географія — галузева дисципліна соціальної географії (за О. І. Шаблієм), яка вивчає геопросторову організацію медичної сфери суспільства. Сформувалася на межі медицини та соціальної географії.

Пандемія (грец. *παν* — увесь, *ἴσος* — народ) — найінтенсивніший розвиток епідемічного процесу, що характеризується прогресуючим поширенням інфекційної хвороби з найвищим рівнем ураження населення на значних територіях окремих материків або на всій Землі. П. спричинена

відсутністю у людства колективного імунітету. Засіб подолання П. — вакцинація населення або лікування. Відомі П.: чуми (1347-1353, 1665-1666, 1720-1721, 1894-1921), холери (1817-1824, 1846-1860, 1961-1970), грипу (1557, 1918-1920, 1956-1958, 1968-1972, 2009-2010), ВІЛ-інфекції (з 1981), коронавірусної хвороби (з 2019).

Природне вогнище хвороби — ділянка простору, у межах якої без зв'язків з людиною чи свійськими тваринами, паразитуючи в організмах диких тварин-господарів, існують окремі інфекційні хвороби (*природно-вогнищеві хвороби*: чума, туляремія, кліщовий енцефаліт, лептоспіроз, сказ, кліщовий сипний тиф та ін.).

Рівень захворюваності — частка населення, про яку відомо, що вона має певні захворювання чи розлади впродовж визначеного часу.

Синдремія — одночасне поширення епідемій різних хвороб у межах однієї популяції. С. розвивається за умови слабкого імунітету, бідності, стресу, насилля. У широкому розумінні С. означають як поєднання хвороб і соціально-економічних явищ (зміна клімату, брак їжі, соціальна нерівність), які підсилюють поширення хвороб. Термін запропонував американський антрополог М. Сінгер (*M. Singer*).

Стійкість до антибіотиків (стійкість до протимікробних препаратів, антимікробна резистентність) — суттєве зниження ефективності (аж до цілковитої втрати ефективності) антибіотиків, противірусних, протигрибкових і протипаразитних засобів. Виникає: у результаті поступової мутації бактерій, вірусів, грибків, паразитів і зростання їхньої опірності до ліків; у результаті надмірного використання протимікробних препаратів у медицині та сільському господарстві; як наслідок надмірного повсякденного споживання ліків пацієнтами. У результаті мутацій виникають «*супербактерії*» — бактерії із тотальною стійкістю до ліків; хвороби, що ними спричинені не піддаються лікуванню існуючими наразі засобами, що потребує змін протоколів лікування.

Суспільне здоров'я — здоров'я цілого суспільства чи його окремих частин. За Д. Венедиктовим, С.з. — характеристика індивідуальних рівнів здоров'я членів суспільства, яка відображає ймовірність досягнення кожним максимального здоров'я і творчого довголіття та дає інформацію про життєдіяльність усього суспільства як соціального організму, що прагне до гармонійного розвитку і підтримки екологічної та іншої рівноваги з природою і соціальним середовищем.

Хвороби цивілізації — захворювання, переважаючі в структурі захворювань населення країн з високим стандартом та рівнем соціально-економічного розвитку, походження яких пов'язано з досягненнями науково-технічного прогресу. Х.ц.: атеросклероз, цукровий діабет, гіпертонічна хвороба, ожиріння, гіподинамія, алергія.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з статистичними таблицями «Розвиток медичної сфери держав світу, 2020» [13]. Проаналізуйте розвиток медичної сфери за

макрорегіонами світу та за типами держав світу. Встановіть відповідність між захворюваністю населення та рівнем розвитку медичної сфери.

2. Перегляньте «World Atlas of Epidemic Diseases» [17]. Які епідемії мають природні вогнища хвороби на території України та сусідів першого порядку нашої держави? Поширення яких епідемій загрожує національній безпеці глобальних держав світу, Україні? Чому сучасний високий соціально-економічний розвиток держав світу не сприяє вирішенню глобальної проблеми поширення епідемій?

3. Перегляньте освітній серіал «COVID-19» на платформі цифрової освіти «Дія» Міністерства цифрової трансформації України. Отримайте сертифікат за результатами успішного засвоєння навчальних матеріалів серіалу. Які з матеріалів доцільно використовувати на уроках географії у середній школі та чому?

Запитання для самоперевірки

1. Перелічіть цілі сталого розвитку людства.
2. Розкрийте сутність методології визначення здоров'я населення держав світу.
3. Вкажіть індикатори, що впливають на формування здоров'я населення світу.
4. Поясніть взаємозв'язок між станом здоров'я населення держави та рівнем її економічного, працересурсного потенціалу.
5. Розкрийте територіальні відмінності розвитку методичної інфраструктури в світі.
6. Поясніть причини високої поширеності захворювання на ВІЛ/СНІД на території Африки.
7. Як можна подолати сучасні тенденції погіршення здоров'я населення світу?
8. Перелічіть хвороби цивілізації XXI ст.
9. Поясніть загрози зумовлені погіршення здоров'я населення світу для розвитку окремих макрорегіонів світу, глобальних держав.
10. Обґрунтуйте позитивні та негативні аспекти впровадження засад генної інженерії у медицину.
11. Розкрийте територіальні особливості поширення COVID-19 у світі, Європі, Україні.
12. Перелічіть за/проти запровадження паспорта вакцинованого у країнах ЄС.
13. Які заходи дали змогу окремим державам світу ефективно подолати спалах пандемії COVID-19?
14. Що сприяло швидкому поширенню пандемії COVID-19 в Європі?
15. Які заходи мають вживати держави світу з метою недопущення пандемій у майбутньому?

**РАНЖУВАННЯ ДЕРЖАВ СВІТУ
ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, 2021***
(*The World's Healthiest Countries, 2021*)

Країна	Здоров'я населення (<i>Health Grade</i>), %	Країна	Здоров'я населення (<i>Health Grade</i>), %
Іспанія	92,75	Чехія	77,59
Італія	91,59	Куба	74,66
Ісландія	91,44	Хорватія	73,36
Японія	91,38	Естонія	73,32
Швейцарія	90,93	Коста Ріка	73,21
Швеція	90,24	Чилі	73,21
Австралія	89,75	США	73,02
Сінгапур	89,29	Бахрейн	72,31
Норвегія	89,09	Катар	71,97
Ізраїль	88,15	Мальдіви	70,95
Люксембург	87,39	Лівія	70,53
Франція	86,94	Польща	70,25
Австрія	86,30	Чорногорія	69,69
Фінляндія	85,89	Боснія і Герцеговина	69,66
Нідерланди	85,86	Албанія	68,04
Канада	85,70	Бруней	67,96
Південна Корея	85,41	Словаччина	67,28
Нова Зеландія	85,06	ОАЕ	67,14
Велика Британія	84,28	Уругвай	65,66
Ірландія	84,06	Угорщина	64,43
Кіпр	85,58	Оман	64,07
Португалія	83,10	Панама	64,01
Німеччина	83,06	Туреччина	62,81
Словенія	82,72	Китай	62,52
Данія	82,69	Мексика	62,09
Греція	82,29	Аргентина	61,19
Мальта	81,70	Сербія	60,99
Бельгія	80,46	Північна Македонія	60,21

* Укладено на основі: The World's Healthiest Countries [Electronic resource]. — Mode of access : <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/healthiest-countries>.

Таблиця 5.3

ПОШИРЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ ЗА РЕГІОНАМИ СВІТУ, 2018*

Region	Оціночне поширення ВІЛ-інфекції (дорослі і діти), млн осіб	Смертність (дорослі і діти) від ВІЛ/СНІДу, млн осіб	ВІЛ-інфікованість дорослого населення, %	ВІЛ-інфікованість молодих людей (15-24 pp.), %	
				Чоловіки	Жінки
Світ загалом	31,60-35,20	1,60-1,90	0,8	0,3	0,6
Західна та Центральна Європа	0,77-0,93	0,01	0,2	0,1	0,1
Східна Європа та Центральна Азія	1,30-1,70	0,09	0,9	0,6	0,5
Східна Азія	0,58-1,10	0,56	0,1	0,1	0,1
Південна та Південно-Східна Азія	3,60-4,50	0,25	0,3	0,1	0,1
Африканська Субсахара	21,60-24,10	1,20	5,0	1,4	3,3
Близький Схід та Північна Африка	0,35-0,57	0,04	0,2	0,1	0,2
Північна Америка	1,00-1,90	0,02	0,6	0,3	0,2
Каріби	0,17-0,22	0,009	0,9	0,2	0,5
Латинська Америка	1,20-1,70	0,67	0,4	0,2	0,2
Океанія	0,05-0,06	0,002	0,3	0,1	0,2

* Укладено на основі: UNAIDS: World Aids Day Report 2018 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/unaidspublication/2018/jc2216_worldaidsday_report_2018_en.pdf.

Тема 6

ГЛОБАЛЬНА ЕНЕРГЕТИЧНА ПРОБЛЕМА

Мета: засвоєння студентами знань про суспільно-географічні аспекти енергетичної проблеми та її значення у розвитку людської цивілізації; ознайомлення студентів з напрямками розв'язання глобальної енергетичної проблеми на початку 20-х років ХХІ ст.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

- знати**
- особливості географії запасів енергетичних ресурсів у світі;
 - рівень виробництва і споживання енергетичних ресурсів у глобальному та макрорегіональному вимірі;
 - забезпеченість енергетичними ресурсами на глобальному та макрорегіональному рівнях;
 - головні експортно-імпортні потоки енергетичних ресурсів;
 - динаміку цін на енергоносії та причини різкого зростання / падіння цін у певні роки;
 - вплив чинника енергетичних ресурсів на політичну нестабільність та збройні конфлікти;
 - розроблені Міжнародним енергетичним агентством Сценарії розвитку світової енергетики;
- вміти**
- аналізувати тенденції розвитку світової енергетики;
 - визначати місце макрорегіонів у запасах, видобутку та споживанні енергетичних ресурсів у світі;
 - розраховувати рівень забезпеченості енергетичними ресурсами на глобальному та макрорегіональному рівнях;
 - укладати типологію макрорегіонів за співвідношенням виробництва і споживання енергетичних ресурсів.

Головні терміни та поняття: барель, ресурси (енергетичні, традиційні, альтернативні, паливно-енергетичні), запаси (балансові, доведені, експлуатаційні, питомі, позабалансові, промислові, розвідані), нафта (традиційна, некондиційна), нафтопровід, нафтопродукти, «кошик» МЕА, ОПЕК, Сценарії розвитку світової економіки.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися із структурою споживання первинних джерел енергії за період 1900-2019 рр. (табл. 6.3.). Побудувати кругові структурні діаграми «Структура споживання первинних джерел енергії» за 1900 р., 2000 р. і 2019 р. Письмово пояснити тенденції змін структури споживання головних видів енергетичних ресурсів.

2. Ознайомитися з динамікою споживання первинних джерел енергії за період 2000-2019 рр. (табл. 6.4). Розрахувати темп приросту споживання первинних джерел енергії за XXI ст. (2000-2019 рр.); заповнити табл. 6.1 «Темп приросту споживання первинних джерел енергії». Письмово пояснити тенденції змін темпу споживання первинних джерел енергії у світі за період 2000-2019 рр.

Таблиця 6.1

Темп приросту споживання первинних джерел енергії, %

Джерело енергії	2005/2000	2010/2005	2015/2010	2019/2015
Нафта				
Природний газ				
Вугілля				
Енергія атома				
Гідроелектроенергія				
Поновлювана енергія				
Всього світ				

Темп приросту ($T_{пр}$) — показник, який показує на скільки (%) змінився поточний рівень показника (S_1), порівняно з попереднім або базовим періодом (S_0).

$$T_{пр} = \left(\frac{S_1}{S_0} * 100 \right) - 100$$

3. Укласти типологію макрорегіонів світу за співвідношенням видобутку і споживання нафти, природного газу, вугілля (див. табл. 6.5). Виокремити типи макрорегіонів: виробництво суттєво перевищує споживання (++)); виробництво перевищує споживання (+); виробництво і споживання практично рівні (=); споживання перевищує виробництво (—); споживання значно перевищує виробництво (— —), споживання забезпечується за рахунок імпорту (— — !). Сформувати і заповнити таблицю 6.2.

Таблиця 6.2

Типологія макрорегіонів за співвідношенням видобутку і споживання нафти, природного газу, вугілля

Макрорегіон	Види паливних мінеральних ресурсів		
	нафта	природний газ	вугілля

4. Ознайомитися з особливістю висвітлення у навчальних посібниках «Географія» для середньої школи (рівень стандарт або профільний рівень) глобальної енергетичної проблеми. Використовуючи аналітичні та статистичні матеріали міжнародних організацій, результати виконання практичної роботи укласти інформаційно-ілюстративний комплект до теми «Глобальна енергетична проблема» (карти, графіки, таблиці, світлини тощо). Результат презентувати засобом віртуальної інтерактивної дошки Padlet.

Padlet — сервіс для організації спільної праці з різним змістовим контентом (текст, карти, аудіо- та відеоінформація тощо) у віртуальному просторі; організований за принципом віртуальної інтерактивної дошки. Ресурс: <https://padlet.com>; <https://uk.padlet.com>.

Дискусія на тему:

Автори аналітичного звіту «World Energy Issues Monitor, 2021» [9] вважають: «*Постійна невизначеність продовжує домінувати в політичному та енергетичному порядку денному*». Доведіть або спростуйте це твердження.

Чому в основі значної кількості регіональних конфліктів є боротьба за паливно-енергетичні мінеральні ресурси?

Що очікує людство після завершення ери нафти й газу?

Чому провідні держави світу розглядають у перспективі освоєння Антарктиди як можливість доступу до запасів мінерально-сировинних ресурсів?

Як проблема нестачі мінерально-сировинних ресурсів на Землі стимулює наукові дослідження у межах ближнього Космосу, у межах Сонячної системи?

Що може стати альтернативою використанню мінерально-сировинних ресурсів у промисловості?

Культура «обмежено споживання» як можливість збереження для майбутніх поколінь мінерально-сировинних ресурсів Землі.

Література

1. Географія світового господарства (з основами економіки) : навч. посібник [за ред. Я. Б. Олійника, І. Г. Смирнова та ін.]. — К.: Знання, 2011. — 640 с.
2. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — 144 с.
3. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 107-114, 297-300.

4. Кузик С. П. Географія світового господарства / С. П. Кузик, О. І. Мамчур, І. В. Ванда. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 312 с.

5. Морквян І. В. Методика використання інтерактивної дошки Padlet в освітньому процесі / І. В. Морквян, Н. А. Хміль [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osnova.com.ua/items/item-november-2016/index_2.html.

6. Energy Outlook 2035 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/energy-economics/energy-outlook.html>.

7. Statistical Review of World Energy, 2020 [Electronic resource]. — Mode of access <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>.

8. World Oil Outlook 2040, 2019 [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.energy-tomorrow.eu/wp-content/uploads/sites/15/2019/11/world-oil-outlook_executive-summary_2019.pdf.

9. World Energy Issues Monitor, 2021 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.worldenergy.org/transition-toolkit/issues-monitor>.

Словник термінів

Барель (барель американський) — одиниця виміру обсягу нафти, що дорівнює 42 галони (158,988 л).

Запаси балансові — група запасів корисних копалин, які на момент оцінки згідно техніко-економічних розрахунків можна економічно ефективно видобути і використати за допомогою сучасної техніки і технології добування, що забезпечують дотримання вимог комплексного використання корисних копалин і охорони природи.

Запаси доведені — найважливіші з економічного погляду запаси мінеральних ресурсів, які добре розвідані та рентабельні для видобутку.

Запаси експлуатаційні — обґрунтовані проектом промислові запаси за винятком втрат та з урахуванням їхнього збіднення при видобуванні.

Запаси титомі — запаси нафти, газу, конденсату, умовного палива, які припадають на 1 км² площі покладів, структури, розвіданої ділянки або на 1 км³ об'єму колекторів, а також запаси, які припадають на одну видобувну свердловину.

Запаси позабалансові — запаси, видобування і використання яких на момент оцінки є економічно недоцільним, але в майбутньому вони можуть стати об'єктом промислового значення.

Запаси промислові — балансові запаси, що знаходяться у межах проектних контурів кар'єрного (шахтного) поля і підлягають видобуванню з надр відповідно до проекту розробки родовища. З.п. визначають шляхом вилучення з балансових запасів втрат, передбачених проектом.

Запаси розвідані — балансові і позабалансові запаси (категорій А+В+С1), які з тим або іншим ступенем вірогідності виявлені в результаті

проведених досліджень і геологорозвідувальних робіт, підготовлені для наступної їхньої розробки та дорозвідки і затверджені державною установою з запасів.

«Кошик» ОПЕК — середній арифметичний показник фізичних цін дванадцяти сортів нафти, що видобувають країни світового нафтового картелю: Arab Light (Саудівська Аравія), Basra Light (Ірак), Bonny Light (Нігерія), Es Sider (Лівія), Girassol (Ангола), Iran Heavy (Іран), Kuwait Export (Кувейт), Merey (Венесуела), Murban (ОАЕ), Oriente (Еквадор), Qatar Marine (Катар), Saharan Blend (Алжир). Показник запропоновано 01.01.1987 р.

Міжнародне енергетичне агентство ((МЕА), англ. *International Energy Agency* (IEA)) — організація, яка сприяє енергетичній безпеці країн-членів (Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, США, Південна Корея, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Швейцарія, Японія) та надання консультації з питань енергетичної політики. Заснована 1974 р.

Нафта некондиційна — запаси нафти, розташовані у важкодоступних місцях і на великих глибинах (нафтові піски, бітумні сланці та ін.).

Нафтопровід — комплекс споруд (трубопровід, насосні станції, сховища) для транспортування нафти. Пропускна здатність N залежить від діаметра труб та потужності насосних станцій.

Нафтопродукти головні — світлі (бензин, уайт-спірит, лігроїн, гас, дизельне паливо, газойль), темні (мазут; олива; мастило (структурована загусником олива, що застосовують для зменшення тертя, консервації виробів та герметизації ущільнень), вазелін, парафін, церезин; гудрон, бітуми нафтові, асфальт, асфальтени; нафтовий кокс, пек).

Організація країн-експортерів нафти ((ОПЕК), англ. *Organization of the Petroleum Exporting Countries* (ОПЕС)) — міждержавна організація, картель, створений нафтовидобувними країнами (1960) для стабілізації цін на нафту.

Ресурси енергетичні — сонячна, космічна, морських припливів і відпливів, геотермальна, гравітаційна енергія та енергія тиску, земний магнетизм, біопаливо, нафта, природний газ, вугілля, горючі сланці, торф, атомна і ядерна енергія, тощо.

Ресурси енергетичні альтернативні — відновлювані та екологічно чисті джерела енергії (сонячна, вітрова, геотермальна, припливів та відпливів, біотехнологічних процесів енергії).

Ресурси енергетичні традиційні — невідновлювані джерела енергії (нафта, вугілля, природний газ, енергія атома).

Ресурси паливно-енергетичні — кількість і якість мінеральних ресурсів, що використовують і як паливо (вугілля, нафта, газ, горючі

сланці, торф, деревина, атомна енергія), і як джерело енергії згорання в двигунах, одержання пари та електрики.

Сценарій розвитку світової енергетики – довгострокові прогнози, які залежать від стратегії країн щодо вартості енергетичних послуг, поведінки споживачів, розробки нових технологій. МЕА розробило низку сценаріїв розвитку світової енергетики (Сценарій нинішніх стратегій (базовий), Сценарій нових стратегій, Сценарій-450): в усіх трьох Сценаріях головними джерелами енергоресурсів до 2035 року залишатимуться нафта, кам'яне вугілля і природний газ; частка відновлюваних і ядерних джерел енергії найвища у Сценарії-450; висвітлено завдання не допустити підвищення температури на Землі вище, ніж на 2°C шляхом обмеження концентрації парникових газів в атмосфері.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з тенденцією відкриття нафтових родовищ у світі [6, 7, 9]. Які тенденції розвідки та відкриття нафтових родовищ за макрорегіонами світу?

2. Опрацюйте звіт «World Energy Issues Monitor, 2021» [9]. Які субпроблеми глобального енергетичного виклику виділено у звіті? Які енергетичні проблеми характерні Європі та як вони взаємопов'язані?

3. Ознайомтеся з звітом «Energy Outlook 2035» [6]. Які ключові моменти розвитку енергетики до 2035 р. зазначено у звіті та чому? Подумайте як «коронавірусний холод» вплинув на розвиток відновлювальної енергетики у світі та чому?

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте взаємозв'язок між енергетичними і геополітичними проблемами в умовах загострення боротьби за джерела енергоносіїв.

2. Від яких чинників залежить довгостроковий прогноз розвитку світової енергетики?

3. Які переваги традиційної енергетики?

4. Які причини зумовили відновлення ролі кам'яного вугілля у структурі світового енергоспоживання?

5. Як події на території України в середині 20-х років ХХІ ст. вплинули на світовий енергетичний ринок?

6. Які події зумовлюють коливання цін на нафту?

7. Чи збереже нафта свої позиції на світовому ринку, як головне джерело енергопостачання?

8. Чому розвиток альтернативної енергетики на початку ХХ ст. не в змозі забезпечити потреби людства в енергії?

9. Які проблеми людства тісно пов'язані з глобальною енергетичною проблемою?

Таблиця 6.3

**СТРУКТУРА СПОЖИВАННЯ ПЕРВИННИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ
У СВІТІ, 1900-2019 рр.***

Роки	Первинні джерела енергії, %					
	вугілля	нафта	природний газ	гідроелектро-енергія	енергія атома	поновлювана енергія
1900	94,4	3,8	1,4	0,4	—	—
1920	86,6	9,4	2,0	2	—	—
1940	74,6	17,9	4,6	2,9	—	—
1950	60,5	26,5	9,6	3,4	—	—
1960	51,0	31,4	13,5	4,0	0,1	—
1970	34,4	41,7	19,4	4,2	0,3	—
1980	29,5	43,0	20,6	5,0	1,9	—
1990	28,9	36,8	24,0	5,4	4,9	—
2000	29,6	34,1	26,5	5,2	4,6	—
2019	27,0	33,1	24,2	6,4	4,3	5,0

* Укладено на основі: Statistical Review of World Energy, 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>; Statistical Review of World Energy, 2020 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>.

Таблиця 6.4

СПОЖИВАННЯ ПЕРВИННИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ, 2000-2019 рр.*

Джерело енергії	2000	2005	2010	2015	2019
	млн т. нафтового еквіваленту				
Нафта	154,43	168,57	173,11	183,21	193,03
Природний газ	86,40	98,87	113,78	125,21	141,45
Вугілля	98,70	130,21	151,19	157,84	157,86
Енергія атома	25,81	26,81	25,99	23,46	24,92
Гідроелектроенергія	26,52	28,24	32,25	35,38	37,64
Поновлювана енергія	2,64	4,37	9,70	18,08	28,98
Всього світ	394,5	457,07	506,02	543,18	583,88

* Укладено на основі: Statistical Review of World Energy, 2020 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>.

Таблиця 6.5

**ЗАПАСИ, ВИДОБУТОК, СПОЖИВАННЯ ГОЛОВНИХ ВИДІВ
ПАЛИВНИХ МІНЕРАЛЬНИХ РЕСУРСІВ***

Таблиця 6.5.1

Нафта

Макрорегіон	Достовірні запаси, тис. млн т		Видобуток, млн т.		Споживання, млн т.	
	1993	2019	2003	2019	2003	2019
Північна Америка	17,0	36,3	660,7	1116,5	1 083,0	1 203,6
Центральна Америка	11,4	50,9	343,3	317,0	227,3	318,6
Європа і Євразія (постсовєтські держави)	11,0	21,7	823,9	872,7	950,7	743,4
Близький Схід	93,3	112,9	1 133,0	1 417,4	265,9	460,2
Африка	8,6	16,6	400,4	399,1	125,9	177,0
Азія й Тихоокеанія	5,4	6,1	376,2	361,8	1 072,4	1 770,0
Всього світ	146,7	244,6	3 737,5	4 484,5	3 725,2	4 672,8

Таблиця 6.5.2

Природний газ

Макрорегіон	Достовірні запаси, трлн м ³		Видобуток, млрд м ³		Споживання, млрд м ³	
	1993	2019	2003	2019	2003	2019
Північна Америка	8,8	15,0	767,2	1128,0	779,9	1057,6
Центральна Америка	5,4	8,0	119,4	173,6	106,8	165,4
Європа і Євразія (постсовєтські держави)	40,5	67,0	1 000,5	1 082,4	1 053,6	1 127,8
Близький Схід	44,4	75,6	264,1	695,3	231,1	558,4
Африка	10,0	14,7	148,2	237,9	74,8	150,1
Азія й Тихоокеанія	9,3	16,9	322,0	672,1	350,3	869,9
Всього світ	118,4	197,1	2 621,3	3 989,3	2 596,6	3 929,2

* Укладено на основі: Statistical Review of World Energy, 2020 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>.

Таблиця 6.5.3

Вугілля

Макрорегіон	Достовірні запаси, млн т.		Видобуток, млн т.		Споживання, млн т.	
	1993	2019	2003	2019	2003	2019
Північна Америка	250 442	257 330	1044,1	701,5	1062,6	555,2
Центральна Америка	10 395	13 689	64,3	91,7,0	32,0	53,4
Європа і Євразія (постсовєтські держави)	412 554	325 764	1202,5	1144,2	1446,7	1076,0
Близький Схід	62 350	16 040	1,6	1,5	21,3	20,0
Африка			243,3	278,7	154,6	187,1
Азія й Тихоокеанія	303 440	456 813	2 765,6	5 911,8	2 871,0	5 793,3
Всього світ	1 039 181	1 069 636	5 321,4	8 129,4	5 588,2	7 685,0

Тема 7

ГЛОБАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Мет а: засвоєння студентами знань про головні аспекти та територіальні відмінності перебігу глобальної екологічної проблеми; ознайомлення з показниками та індикаторами діагностики перебігу глобальних екологічних змін у світі.

Унаслідок вивчення теми студент повинен:

- знати**
- етимологію термінологічного поєднання «сталий розвиток»;
 - сутність глобальної екологічної проблеми людства;
 - методику розрахунку індексу сталого розвитку людського потенціалу (ІСРЛП) та екологічного сліду споживання (ЕСС);
 - геопросторову організацію сталого розвитку у країнах світу;
 - міжнародні організації, які досліджують глобальні екологічні зміни у світі;
- вміти**
- аналізувати різні підходи до трактування «сталий розвиток»;
 - порівнювати особливості геопросторової організації країн за комбінацією та перебігом екологічних проблем;
 - розробити типологію країн за індексом сталого розвитку людського потенціалу та екологічним слідом споживання;
 - скласти таблиці, аналітичні і синтетичні карти.

Головні терміни та поняття: ноосфера, сталий розвиток, індекс сталого розвитку, екологічний слід, глобальний гектар, Глобальна мережа слід, водний відбиток виробництва, водний відбиток кінцевого продукту, водний стрес, екологічна безпека, екологічна криза, граничне споживання ресурсів (екологічний простір), зелена економіка, індекс Живої Планети, Програма з навколишнього середовища (ЮНЕП), Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку (ЮНСЕД).

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з Резолюцією ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (2015). Зосередити увагу на Ціль 15: «Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття». Письмово розкрити сутність цієї цілі та висвітлення її складових компонентів у навчальних

підручниках з географії для середньої школи при вивченні теми «Глобальні проблеми».

2. Проаналізувати розподіл держав світу за індексом сталого розвитку людського потенціалу [16]. Укласти типологію країн, виокремити країни з дуже високим, високим, середнім, низьким та дуже низьким значенням цього показника. Заповнити таблицю 7.1. «Типологія країн світу за індексом сталого розвитку людського потенціалу». Письмово пояснити причини територіальних відмін, вплив рівня економічного розвитку на значення показника.

Таблиця 7.1

Типологія країн світу за індексом сталого розвитку людського потенціалу

Тип країн за ІСРЛП	Значення ІСРЛП	Країни за макрорегіонами					
		Європа	Північна Америка	Латинська Америка і Кариби	Африка	Азія	Океанія

3. Розглянути ранжування держав світу за значенням екологічного сліду [15]. Виокремити першу й крайню десятку держав світу; пояснити особливості економічного й соціального укладу життя населення цих держав, які визначають значення індексу. Обґрунтувати доцільність інтеграції цього показника в навчальний курс «Географія» середньої школи, у проведення комбінованих уроків природничого спрямування.

4. Ознайомитися із показниками (індексами), які ілюструють територіальні відмінності розвитку глобальної екологічної проблеми у світі (Табл. 7.2). Проаналізувати методику розрахунку одного з показників; інтерпретувати з просторового погляду його результати; обґрунтувати доцільність його використання при вивченні теми «Глобальні проблеми» у середній школі.

Література

1. Глобальні проблеми світу : атлас. — К. : Картографія, 2009. — С. 132-135.
2. Глобальні цілі сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>.

3. *Книш М.* Глобальні проблеми людства : навч. посібник / М. Книш, Л. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 120-127, 309-314.
4. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — С. 159-170, 446-471.
5. *Ганич Р., Котик Л.* Формування екологічної компетентності на уроках географії у середній школі / Р. Ганич, Л. Котик // Географічна наука і освіта у вимірах ХХІ століття (присвячена 150-ій річниці від дня народження Володимира Гнатюка): матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль: ТНПУ, 2021. С. 205-208.
6. *Котик Л., Ганич Р.* Вивчення екологічних проблем у середній школі (на прикладі навчальних підручників з географії для 9 класу) /Л. Котик, Р. Ганич // Priority Directions of Science Development. Abstracts of the 4th International Scientific and Practical Conference. — Lviv: SPC «Sci-conf.com.ua». — Рр. 320-324.
7. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич ; [2-ге вид., доп. і перероб.]. — Львів : Новий Світ-2000, 2010. — С. 292-331.
8. Поради для ледачих як врятувати світ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/lazy-person-guide-to-saving-the-world.html>.
9. Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.
10. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://wcd.org.ua/uk>.
11. Сталій розвиток : навч. посібник / [за ред. Л. Ц. Масловська, А. П. Садовенко, В. І. Середя]. — К. : Компанія ВАІТЕ, 2009. — 240 с.
12. Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.un.org.ua>.
13. Ecological Footprint Atlas, 2010 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/ecological_footprint_atlas_2010.
14. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.uia.be/world-problems-and-global-issues>.
15. List of countries by ecological footprint [Electronic resource]. — Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_ecological_footprint.
16. Sustainable Development Index [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.sustainabledevelopmentindex.org>.

Словник термінів

Водний відбиток виробництва — показник, який вимірює використання води у різних країнах. Він оцінює об'єм *зеленої* (дощової) та

блакитної (відкритої) води, використаної у виробництві товарів сільського господарства від злаків до худоби — основне використання води — а також *сірої* (забрудненої) води, генерованої у сільському та домашньому господарстві та промисловості.

Водний відбиток кінцевого продукту — відображає весь об'єм води, використаної чи забрудненої на кожному послідовному кроці ланцюга виробництва та споживання. Іноді цей показник ще називають «*віртуальною водою*». Наприклад, В.в.к.п. чашки чорної кави, за оцінками WWF, 140 л, латте з цукром у пластиковому стаканчику — 200 л.

Водний стрес — показник, який розраховують як пропорцію суми блакитного та сірого водного відбитка виробництва до наявних відновлюваних водних ресурсів; ситуація великого дефіциту чистої, прісної води. Коли використання водних ресурсів перевищує показник 40% — *високий і вкрай високий водний стрес*; коли перевищує 60% — *катастрофічний водний стрес*.

Гідротероризм — використання водних ресурсів і водних систем як зброї насильства або як його мішень.

Глобальна мережа слід (*Всесвітня мережа екологічного відбитку*, англ. *Global Footprint Network*) — незалежний аналітичний центр, заснований 2003 р., має представництва в США, Бельгії та Швейцарії. Головна мета діяльності: поширення в суспільстві ідей про сталий розвиток шляхом зменшення екологічного сліду.

Глобальний гектар — одиниця виміру екологічного сліду. За один Г.г. (1 гга) приймають один гектар земної поверхні з середньою здатністю виробництва ресурсів та асиміляції відходів. Загальна площа продуктивної території й акваторії Землі, за оцінками міжнародної організації *Global Footprint Network*, становить 13,6 млрд гга, або 1,8 гга на особу (2012 р.).

Граничне споживання ресурсів (екологічний простір) — інтенсивність споживання природних ресурсів, яка не перевищує інтенсивності їхнього відновлення.

Екологічна безпека — складова національної та транснаціональної безпеки, що визначає захищеність права людини на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище та забезпечує необхідні умови для відтворення природних ресурсів шляхом регулювання техногенної діяльності.

Екологічна криза — невідповідність соціально-економічного розвитку суспільства еколого-ресурсним можливостям навколишнього середовища, що руйнує традиційну систему життєзабезпечення.

Екологічний слід (екологічний відбиток, екологічний слід споживання, англ. ecological footprint) — критичний показник оцінки споживання ресурсів людиною, який визначають як частину суші і води, що необхідна для підтримки відповідного рівня життя певної кількості

людей (використання землі під житло, під шляхи сполучення, сільськогосподарське, промислове виробництво, утилізацію відходів тощо). Термін введено 1992 р. В. Різом (W. Rees, нар. 1943 р.); 2003 р. розроблено методологію розрахунку Е.с. за країнами світу та введено нову розрахункову одиницю: глобальний гектар (гга) на душу населення. Станом на початок 2011 р. Е.с. людства у межах Землі, за даними «Звіту Всесвітнього фонду природи про Живу планету», становить 18 млрд гга або 2,7 гга на особу. Проводяться роботи над розробкою Е.с. міст (*city footprints*).

Зелена економіка (екологічна економіка) — модель господарської системи, яка передбачає гармонійне поєднання економічних потреб суспільства з потребою постійного відновлення і збереження довкілля. Вона пропонує бізнесу та урядам перейти до збалансованих шляхів розвитку, що передбачають вирішення проблем енергетики та забезпечення екологічно чистими продуктами харчування, приділення уваги питанню використання земель та плануванню землекористування, оптимальному розподілу обмежених ресурсів та покращенню управління ресурсами.

Індекс водного стресу (англ. *Water Stress Index*) — кількість доступних водних ресурсів для кожної країни розділена на кількість населення цієї країни.

Індекс Живої Планети (ІЖП) — показник, який обчислює з 1970 р. *Всесвітній фонд природи* (*World Wide Fund for Nature*). Відстежує загальні зміни у популяції різних видів тварин, віддзеркалюючи зміни у біорізноманітті, а, отже, екосистемі Землі. Розраховують на основі даних про зміну чисельності близько 8 000 популяцій 2 544 видів ссавців, птахів, рептилій, амфібій та риб.

Індекс сталого розвитку ((ІСЛ), *індекс сталого розвитку людського потенціалу* (ІСРЛП), англ. *Human Sustainable Development Index* (HSDI)) — індикатор розвитку країн світу; запропоновано 2008 р. Ч. Тогтох (Ch. Togtokh), який взяв за основу методику розрахунку індексу людського розвитку й доповнив її показником викидів CO₂ на душу населення.

Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку (ЮНСЕД) — форум, який з 1989 р. функціонує під егідою ООН для забезпечення взаємодії держав у ключових проблемах навколишнього середовища (захист атмосфери, охорона земельних і водних ресурсів, використання нових методів біотехнологій, призупинення деградації навколишнього середовища). Головна діяльність: підготовка міжнародних робочих програм і організація раз в десять років самітів на рівні глав держав.

«Наше спільне майбутнє» — доповідь міжнародної Комісії з навколишнього середовища і розвитку, яка широко відома як *«Доповідь Г. Г. Брундтланд»* ГА ООН (1987). У доповіді наголошено на необхідності

створення глобальної програми змін, метою яких є вирішення спільних найголовніших завдань у контексті комплексного вирішення проблем довкілля і природних ресурсів та соціально-економічного розвитку.

Ноосфера — етап розвитку біосфери, на якому людина, свідомо використовуючи свої знання, підтримуватиме існування Н. та сприятиме її розвитку. Засновники вчення про Н.: В. Вернадський (1863-1945; закон ноосфери Вернадського, 1944), Т. де Шарден (T. de Chardin, 1881-1955; закон гармонійного примирення свободи і національних особливостей з плануванням і об'єднанням, 1965).

Програма з навколишнього середовища (ЮНЕП) — постійно діючий орган при ООН, створений 1972 р. для координації зусиль держав у сфері охорони навколишнього середовища і розробки шляхів вирішення глобальних екологічних проблем. У межах програми видано низку звітів про стан навколишнього середовища світу.

Сталий розвиток (збалансований розвиток) — такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Транскордонний вплив — будь-які значні позитивні /негативні наслідки, які виникають у результаті зміни стану транскордонного природного середовища, яка була спричинена діяльністю людини, фізичне джерело якої повністю або частково розташоване у районі, що перебуває під юрисдикцією однієї з держав у межах транскордонної території.

Транскордонні водні об'єкти (транскордонні води) — будь-які поверхневі або підземні води чи водні об'єкти, що позначають або перетинають державний кордон між державами, або розташовані на такому кордоні.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із розробленими ООН «Порадами для ледачих як врятувати світ» [8]. Подумайте як їх можна інтегрувати в навчальний процес у середній школі на уроках географії.

2. Обчисліть свій індивідуальний екологічний слід споживання. Проаналізуйте як він корелюється з розрахунковим показником країн світу. Як його можна зменшити і чому доцільно це зробити?

3. Проаналізуйте зміни показника екологічного сліду (1961/89—2010) за країнами світу [15]. Які тенденції змін у високорозвинутих країнах світу, країнах із перехідною економікою, країнах, що розвиваються, в Україні?

4. Подумайте над цитатою Ю. Н. Харарі: «*Я сподіваюся, що впевненість і довіра до науки, оновлена цим випробуванням (COVID-19), залишатиметься. І що, коли науковці попросять нас діяти проти глобального потепління, люди приймуть їхні поради та сприйматимуть це так само серйозно, як під час епідемії коронавірусу*». Чому, на думку вченого, тільки об'єднання людства дасть змогу подолати негативні наслідки кліматичних змін?

Запитання для самоперевірки

1. Чому вчені розглядають сталий розвиток як нову парадигму людської цивілізації?
2. Назвіть принципи сталого розвитку людської цивілізації.
3. Назвіть головні положення кодексу поведінки держав в умовах загострення глобальних проблем.
4. Охарактеризуйте прояви глобальної екологічної проблеми в окремих регіонах світу.
5. Чому в світі зараз фіксується дефіцит прісної води?
6. Яке співвідношення попиту прісної води та її пропозиції за регіонами світу?
7. Територіальні відмінності доступності прісної води у розрахунку на одного жителя за макрорегіонами світу.
8. Назвіть країни, де прісна вода для потреб мешканців надходить з-за кордону.
9. Які запаси водних ресурсів у розрізі макрорегіонів, окремих країн світу?
10. Які обсяги неочищених відходів скидаються у воду за макрорегіонами світу?
11. Чому країни світу мають високі показники екологічного сліду споживання?
12. Як можна знизити значення екологічного сліду споживання в Україні?

**ІНДЕКСИ ЗА ТЕМАТИКОЮ МОНІТОРИНГУ
ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ**

Найменування індексу	Електронний ресурс
Глобальний індекс зеленої економіки (<i>The Global Green Economy Index</i>)	https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index
Індекс включення в довкілля (<i>Enabling Environment Index</i>)	https://www.civicus.org/eei
Індекс уразливості довкілля (<i>Environmental Vulnerability Index</i>)	https://www.unescwa.org/environmental-vulnerability-index
Індекс екологічної ефективності (<i>Environmental Performance Index</i>)	https://epi.yale.edu/
Індекс екологічної сталості (<i>Environmental Sustainability Index</i>)	https://sedac.ciesin.columbia.edu/data/collection/esi
Індекс сталості міст (<i>Sustainable Cities Index</i>)	https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=28893
Індекс розумних міст (<i>Smart City Index</i>)	https://www.imd.org/research-knowledge/reports/imd-smart-city-index-2019/

2.2. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Тематика індивідуального навчально-дослідного завдання

1. Глобальна продовольча проблема в структурі політики глобальної безпеки.
2. Глобальна екологічна проблема: регіональні аспекти.
3. Глобальна демографічна проблема: історико-географічний екскурс.
4. Глобальна демографічна проблема: регіональні відмінності.
5. Проблема формування глобального етносу.
6. Концепція сталого розвитку цивілізації.
7. Глобальна проблема освоєння Космосу.
8. Освоєння Марсу, як виклик для людства.
9. Глобальна проблема освоєння Світового океану.
10. Глобальна проблема становлення інституційної системи глобального управління.
11. Антиглобалістичні рухи і глобальні проблеми.
12. Глобальна проблема демократизації.
13. Проблема глобальної безпеки.
14. Міжнародна безпека і регіональні конфлікти.
15. Глобальна проблема збереження біорізноманіття Землі.
16. Глобальна проблема захворюваності населення: регіональні аспекти.
17. Пандемія як глобальна проблема людства.
18. Глобальна проблема бідності: регіональні аспекти.
19. Глобальна проблема голоду.
20. Глобальна проблема переїдання населення та незбалансованого харчування.
21. Проблема вичерпування запасів прісної води у світі.
22. Проблема подолання відсталості країн світу.
23. Глобальна проблема подолання неграмотності населення держав світу.
24. Глобальна проблема подолання цифрової неграмотності населення.
25. Глобальна проблема тероризму.
26. Глобальна проблема наркоманії: регіональні аспекти.
27. Глобальна проблема злочинності: регіональні аспекти.
28. Регіональні відмінності кліматичних змін.
29. Кіберзлочинність як нова глобальна проблема людства.
30. Новітні глобальні проблеми людства.

Структура індивідуального навчально-дослідного завдання

- Вступ.
2. Сутність та зміст актуальної глобальної проблеми.
 3. Передумови та час виникнення глобальної проблеми. Наукові дослідження з даної тематики (закордонні та українські).
 4. Особливості розвитку глобальної проблеми у часі й просторі. Територіальні відмінності прояву глобальної проблеми за макрорегіонами світу, окремими державами. (Обов'язкова наявність авторських таблиць, карт, схем!).
 5. Прояв глобальної проблеми на території України.
 6. Механізми подолання глобальної проблеми. Роль України в цьому процесі.
 7. Методи і прийоми розкриття тематики глобальної проблеми при навчанні географії у середній школі.
- Висновки.
Літературні джерела.

Методичні вказівки до виконання, оформлення та захисту

1. Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) виконують упродовж навчального семестру.
2. ІНДЗ захищають на останній парі з практичної частини курсу.
3. ІНДЗ готують для захисту в середовищі PowerPoint.
4. Кількість слайдів визначається студентом індивідуально, але повинна об'єктивно й повно розкривати тему ІНДЗ з врахуванням часу виступу — 8-10 хв., та дотримання вимог структури ІНДЗ.
5. На слайдах висвітлюються ключові моменти ІНДЗ: авторські визначення, таблиці-узагальнення, авторські графіки, схеми, карти.
6. Допускається використання на слайдах залучених карт, схем, рисунків, які повинні виключно (!) підсилити авторські висновки чи узагальнення, а не замінити їх. При використанні залучених матеріалів обов'язковим є посилання на них.
7. Приклад бібліографічного оформлення залучених матеріалів:

а) навчального посібника, підручника, монографії:

Гукалова І. В. Якість життя населення України : суспільно-географічна концептуалізація : монографія / І. В. Гукалова. К.: Друкарня МВС України, 2009. 346 с.

Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії : навч. посібник / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. К.: Знання, 2000. 204 с.

Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 444 с.

б) статті з періодичного видання:

Книш М. М. Глобалізація : сутність поняття / М. М. Книш // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту. Сер. геогр. 2007. № 1. С. 72-78.

в) Інтернет джерела:

Національна безпека і оборона [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/files/category_journal/NSD99_ukr.pdf.

Критерії оцінювання ІНДЗ

Критерій оцінювання	Кількість балів
Розкриття структури ІНДЗ	4
Наявність авторських схем, карт, таблиць	5
Науковість (з акцентом на географічну складову), логічність, структурованість доповіді-презентації	4
Стилістичність оформлення презентації в середовищі PowerPoint	3
Грамотність, логічність, вільне володіння матеріалом при відповіді на запитання	4
Всього	20

2.3. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

Змістовий модуль 1

Теоретико-методичні засади вивчення глобальних проблем людства. Демо-соціальні глобальні проблеми людства

- Яке з запропонованих визначень подає трактування «глобальних проблем»?
- а) науковий напрям, який використовує дані суспільних, прикладних і технічних наук для виявлення найвірогідніших варіантів здійснення соціально-економічних процесів в історично певні відрізки;
 - б) процеси, які посилюють взаємозалежність у всьому світі, розширюють коло суб'єктів міжнародних відносин;
 - в) результати об'єктивного розвитку суспільства, які створюють загрозу всьому людству і вимагають для свого розв'язання зусиль всього світового співтовариства;
 - г) світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколишнього світу, коли глобальна складова є домінуючою.

Комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості — це:

- а) глобалістика;
- б) глобальне моделювання;
- в) глобальні проблеми;
- г) глобалізм.

У які роки «глобальні проблеми» як наукова категорія отримали поширення?

- а) 60-ті роки ХХ ст.;
- б) 70-ті роки ХХ ст.;
- в) 80-ті роки ХХ ст.;
- г) 90-ті роки ХХ ст.

Яка характеристика поняття «глобальний» неправильна?

- а) те, що стосується території усієї земної кулі;
- б) те, що є загальним, універсальним;
- в) система, по відношенню до котрої є відсутня система більш високого рівня;
- г) те, що має доленосне значення для конкретної людської цивілізації.

Який процес характеризується критеріями: кількісні параметри і ознаки, за якими оцінюється їхнє поширення у масштабах планети, актуальності, значимості і загроз, які вони представляють для усього людства?

- а) політична глобалізація;
- б) економічна глобалізація;
- в) глобальні проблеми;
- г) глобалізм.

Яка характеристика процесу «глобальні проблеми» неправильна?

- а) результат об'єктивного розвитку суспільства;
- б) створюють загрозу усьому людству;
- в) вимагають для свого розв'язання зусиль усього світового співтовариства;
- г) обумовлюються зростанням масштабів і прискоренням переміщення факторів виробництва, товарів і послуг, грошового капіталу.

Що є об'єктом дослідження глобальних проблем?

- а) політичні глобальні проблеми;
- б) соціальні глобальні проблеми;
- в) економічні глобальні проблеми;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Продовжіть фразу: дослідження геопросторової організації глобальних проблем — це:

- а) об'єкт глобальних проблем;
- б) зміст глобальних проблем;
- в) предмет глобальних проблем;
- г) завдання глобальних проблем.

Продовжіть фразу: глобальні проблеми залежно від ступеня їхньої гостроти і першочерговості вирішення, а також від того, які причинно-наслідкові зв'язки існують між ними поділяються на:

- а) дві групи;
- б) чотири групи;
- в) три групи;
- г) п'ять груп.

Яке з означень критеріїв класифікації глобальних проблем неправильне?

- а) ступінь їхньої гостроти;
- б) причинно-наслідкові зв'язки;
- в) першочерговість вирішення;
- г) історія виникнення.

До якої групи глобальних проблем належать найактуальніші й найзагальніші проблеми?

- а) перша група;
- б) третя група;
- в) друга група;
- г) четверта група.

До якої групи глобальних проблем належать проблеми, що виникли у результаті взаємодії суспільства і природи?

- а) перша група;
- б) третя група;
- в) друга група;
- г) четверта група.

До якої групи глобальних проблем належать проблеми, які пов'язані з системою «людина-суспільство»?

- а) перша група;
- б) третя група;
- в) друга група;
- г) четверта група.

Яка глобальна проблема людства заснована на відносинах “людина - природа”?

- а) збереження миру;
- б) раціонального розвитку енергетики;
- в) загроза міжнародного тероризму;
- г) пропорційного розвитку країн світу.

Які глобальні проблеми належать до першої групи?

- а) проблема збереження миру;
- б) сировинна проблема;
- в) демографічна проблема;
- г) екологічна проблема.

Які глобальні проблеми належать до другої групи?

- а) проблема збереження миру;
- б) демографічна проблема;
- в) сировинна проблема;
- г) екологічна проблема.

Яка глобальна проблема належить до третьої групи?

- а) демографічна проблема;
- б) проблема збереження здоров'я населення;
- в) проблема збереження миру;
- г) сировинна проблема.

Яка глобальна проблема одночасно включена у всі групи проблем?

- а) проблема збереження миру;
- б) демографічна проблема;
- в) гендерна проблема;
- г) продовольча проблема.

Хто з перелічених вчених є автором доповіді Римського клубу «Межі росту» (1972)?

- а) Д. Медоуз;
- б) С. Гантінгтон;
- в) Е. Ласло;
- г) І. Паулі;
- г) Б. Гаврилишин;
- д) О. Гіаріні.

Хто з перелічених вчених є автором доповіді Римського клубу «В Мережі: гіпотетичне суспільство» (1999)?

- а) Д. Медоуз;
- б) С. Гантінгтон;
- в) Ж.-Л. Себріан;
- г) Ф. Фукуяма;
- г) Б. Гаврилишин;
- д) С. Капіца.

В якому році опублікована перша доповідь Римського клубу?

- а) 2011 р.;
- б) 2005 р.;
- в) 1999 р.;
- г) 1972 р.;
- г) 1980 р.;
- д) 2002 р.

Хто з перелічених вчених є автором/співавтором трьох доповідей Римського клубу?

- а) Д. Медоуз;
- б) Е. Вайзаккер;
- в) П. Бергер;
- г) І. Паулі;
- г) Б. Гаврилишин;
- д) Е. Манн Боргезе.

Автором якої доповіді Римського клубу є український вчений?

а) «Межі росту»;	б) «Здатність керувати»;
в) «Межі росту — через тридцять років»;	г) «Дилема зайнятості і майбутнє праці»;
г) «Межі приватизації»;	д) «Дороговкази в майбутнє».

У якій із доповідей Римського клубу здійснено аналіз сучасного розвитку людства та гіпотез, які колись висували члени клубу?

а) «Межі росту»;	б) «Людяність перемагає»;
в) «Межі росту — через тридцять років»;	г) «Управління морями як глобальним ресурсом»;
г) «Крім віку відходів»;	д) «Третій світ: три четверти світу».

У якій із доповідей Римського клубу найбільше йдеться про проблеми у країнах, що розвиваються?

а) «Межі росту»;	б) «Третій світ: три четверти світу»;
в) «Цілі для людства»;	г) «Брати до уваги природу»;
г) «Енергія: зворотній відлік»;	д) «Революція босоногих».

Яку кількість доповідей підготували члени Римського клубу станом на початок 2021 р.?

а) 10;	б) 25;	в) 45;
г) 75;	г) 100;	д) 125.

Яку максимальну кількість членів може мати Римський клуб?

а) 50 осіб;	б) 125 осіб;	в) 75 осіб;
г) 150 осіб;	г) 100 осіб;	д) 200 осіб.

В якому місті розташована штаб-квартира Римського клубу?

а) м. Нью-Йорк;	б) м. Париж;	в) м. Токіо;
г) м. Рим;	г) м. Цюрих;	д) м. Женева.

В якому році відбулося перше зібрання учасників Римського клубу?

а) 1945 р.;	б) 1972 р.;	в) 1950 р.;
г) 1991 р.;	г) 1968 р.;	д) 2000 р.

Хто з перелічених діячів став засновником Римського клубу?

а) Б. Гаврилишин;	б) З. Бжезінський;	в) С. Гантінгтон;
г) Ф. Фукуяма;	г) Д. Медоуз;	д) А. Печчеї.

Яка тематика домінувала в доповідях Римського клубу на початковому етапі його утворення (до 1980 р.)?

- а) навчання, зайнятість, проблеми народонаселення, ІТ-технології, побудова інформаційного суспільства;
- б) проблеми розвитку країн, що розвиваються, та побудова в них інформаційного суспільства;
- в) екологія, цілі розвитку людства, відвернення ядерної війни;
- г) обмеження природних ресурсів, висока смертність населення, побудова аграрного суспільства;
- г) демографічні проблеми, перегляд міжнародного порядку, визначення цілей подальшого розвитку людства, переоцінка ролі енергетичних ресурсів у житті суспільства;
- д) побудова індустріального суспільства, перерозподіл багатства у світі, відхід від енергозберігаючих технологій.

Яка тематика домінувала в доповідях Римського клубу в 1980-2000 роках?

- а) навчання, зайнятість, проблеми народонаселення, ІТ-технології, побудова інформаційного суспільства;
- б) проблеми розвитку держав, що розвиваються, та побудови в них інформаційного суспільства;
- в) екологія, раціональне використання природних ресурсів, оцінка майбутнього розвитку морів та океанів;
- г) обмеження природних ресурсів, висока смертність населення, побудова інформаційного суспільства в країнах, що розвиваються;
- г) демографічні проблеми, перегляд міжнародного порядку, визначення моделей розвитку людства;
- д) побудова індустріального суспільства, перерозподіл багатства у світі, відхід від енергозберігаючих технологій.

Яка тематика домінує в доповідях Римського клубу початку ХХІ ст.?

- а) навчання, зайнятість, проблеми народонаселення, ІТ-технології, побудова інформаційного суспільства;
- б) проблеми розвитку країн, що розвиваються, та побудови в них інформаційного суспільства;
- в) екологія, цілі розвитку людства, відвернення ядерної війни;
- г) обмеження природних ресурсів, висока смертність населення, побудова аграрного суспільства;
- г) демографічні проблеми, перегляд міжнародного порядку;
- д) побудова індустріального суспільства, перерозподіл багатства у світі, відхід від енергозберігаючих технологій.

Продовжіть визначення: традиційна концепція, яка трактує мир як відсутність війни або організованого насилля; відсутність прямого насильства між індивідами, суспільними групами, державами — це:

- а) озброєний мир;
- б) позитивний мир;

в) негативний мир; г) миролюбність.

Продовжіть визначення: філософія, практична діяльність, спрямована на заперечення війни як засобу вирішення конфліктів — це:

- а) озброєний мир; б) мир;
в) негативний мир; г) позитивний мир;
г) пацифізм; д) національна безпека.

Продовжіть визначення: діяльність, заснована на політиці миру і дружби, неохильність до війни, ворожнечі — це:

- а) озброєний мир; б) миролюбність;
в) негативний мир; г) позитивний мир;
г) пацифікація; д) національна безпека.

Продовжіть визначення: міра кількісної оцінки, що враховує культурні атрибути та інститути, які пов'язані зі станом миру — це:

- а) озброєний мир; б) пацифізм;
в) негативний мир; г) позитивний мир;
г) пацифікація; д) глобальний індекс миру.

Продовжіть визначення: насильство, яке пов'язане з соціальною структурою, що проявляється у нерівномірному розподілі доходів, нерівномірному доступі до ресурсів, освіти, медичного обслуговування тощо — це:

- а) структурне насильство; б) озброєний мир;
в) тероризм; г) позитивний мир;
г) пацифікація; д) глобальний індекс миру.

Продовжіть визначення: урядова політика, спрямована на замирення (певною мірою насильницькими методами) злокалізованих етносів — це:

- а) міжнародна безпека; б) озброєний мир;
в) тероризм; г) позитивний мир.
г) пацифікація; д) глобалізація.

Хто з перелічених осіб започаткував проект Глобального індексу миру?

- а) Ф. Фукуяма; б) З. Бжезінський; в) С. Рудницький;
г) С. Гантінгтон; г) Б. Гаврилишин; д) С. Кіллелеа.

Хто з перелічених осіб запропонував концепцію «позитивного миру»?

- а) Ф. Фукуяма; б) З. Бжезінський; в) Й. Галтунг;
г) С. Гантінгтон; г) Б. Гаврилишин; д) С. Кіллелеа.

У якому році засновано Пагвоський рух вчених?

- а) 1945 р.; б) 1991 р.; в) 1972 р.;
г) 1955 р.; г) 2000 р.; д) 1980 р.

Який показник має більшу вагу при обчисленні показника Глобального індексу миру?

- а) чисельність збройних сил на 100 тис. населення;
- б) сприйняття злочинності в суспільстві;
- в) число ув'язнених на 100 тис. населення;
- г) обсяг поставок основних видів звичайного озброєння на 100 тис. населення;
- г) військовий потенціал;
- д) рівень організованого конфлікту.

Яка з перелічених держав належить до першої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2020)?

- а) Ісландія;
- б) Гамбія;
- в) Зімбабве;
- г) Монголія;
- г) Йорданія;
- д) Куба.

Вчені якої інституції розробили глобальний індекс миру (ГІМ)?

- а) Інститут економіки і миру;
- б) «Freedom House»;
- в) Стокгольмський інститут дослідження миру;
- г) Інститут регіональних досліджень НАН України.

Яка кількість населення проживала на Землі на початку нашої ери?

- а) 3 млн осіб;
- б) 50 млн осіб;
- в) 230 млн осіб;
- г) 500 млн осіб;
- г) 1 млрд. осіб;
- д) 2 млрд. осіб.

В якому році кількість населення Землі, за даними ООН, перевищила 1 млрд. осіб?

- а) 1804 р.;
- б) 1927 р.;
- в) 1959 р.;
- г) 1979 р.

В яких роках зафіксовано максимальні абсолютні щорічні темпи приросту населення світу?

- а) 1980-1985 рр.;
- б) 1985-1990 рр.;
- в) 1990-2000 рр.;
- г) 2000-2005 рр.

В яких роках зафіксовано максимальні відносні темпи росту населення світу?

- а) 50-ті роки XX ст.;
- б) 60-ті роки XX ст.;
- в) 70-ті роки XX ст.;
- г) 80-ті роки XX ст.

У якому році міське населення Землі вперше перевищило сільське?

- а) 1980 р.;
- б) 2001 р.;
- в) 1999 р.;
- г) 2008 р.

В якому макрореґіоні світу зафіксовано найвищий відносний темп приросту населення на початку ХХІ ст.?

- а) Європа;
- б) Латинська Америка і Карибські країни;
- в) Африка на південь від Сахари;
- г) Південна Азія;
- д) Північна Америка.

В якому макрореґіоні світу зафіксовано найвищий абсолютний приріст населення на початку ХХІ ст.?

- а) Європа;
- б) Латинська Америка і Кариби;
- в) Африка на південь від Сахари;
- г) Південна Азія;
- д) Північна Америка.

Яка частка населення світу проживає в Азії на початку ХХІ ст.?

- а) 8%;
- б) 14%;
- в) 25%;
- г) 57%.

Яке співвідношення у світі білошкірого та не білошкірого населення?

- а) 30:70;
- б) 10:90;
- в) 20:80;
- г) 40:60.

Який вчений вперше ввів у науку поняття «межі росту»?

- а) Д. Медоуз;
- б) А. Печчеї;
- в) Т. Мальтус;
- г) С. Саскен.

Який вчений є представником демографічного оптимізму?

- а) Т. Мальтус;
- б) Д. Саймон;
- в) Д. Медоуз;
- г) А. Печчеї.

Який вчений є автором концепції нульового росту населення?

- а) Т. Мальтус;
- б) Дж. Мілль;
- в) Д. Медоуз;
- г) Д. Саймон.

Орієнтовно, в якому році у розвинених країн світу кількість людей похилого віку перевищила кількість дітей?

- а) 1990 р.;
- б) 1999 р.;
- в) 2000 р.;
- г) 2010 р.

Яка з держав світу характеризується найкращим станом здоров'я населення на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) США;
- б) Японія;
- в) Нідерланди;
- г) Сінгапур.

Яка з держав світу характеризується найкращим станом загального здоров'я населення на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) Франція;
- б) Сінгапур;
- в) Італія;
- г) Швейцарія.

Яка з держав світу характеризується найгіршим станом здоров'я населення на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) Конго;
- б) Чад;
- в) Ангола;
- г) Есватіні.

В якому регіоні світу найбільша частка ВІЛ-інфікованості дорослого населення на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) Західна та Центральна Європа;
- б) Африканська Субсахара;
- в) Східна Азія;
- г) Карібі.

Який орієнтовно зараз рівень ВІЛ-інфікованості дорослого населення у світі?

- а) 1,0%;
- б) 0,5%;
- в) 0,1%;
- г) 0,8%.

Яка кількість населення, приблизно, помирає щороку від ВІЛ/СНІДу в світі?

- а) до 0,5 млн осіб;
- б) 0,5-1,0 млн осіб;
- в) 1,0-1,5 млн осіб;
- г) 1,5 млн осіб і більше.

В якій з держав світу проживає найбільша кількість ВІЛ-інфікованих осіб на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) Китай;
- б) Індія;
- в) Демократична Республіка Конго;
- г) Нігерія;
- г) Південна Африка;
- д) США.

В якій з держав світу проживає найбільша частка ВІЛ-інфікованих осіб дітородного населення на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) Ботсвана;
- б) Малаві;
- в) Есватіні;
- г) Лесото.

Яка частка міського населення у світі на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) близько 28,0%;
- б) близько 73,0%;
- в) близько 45,0%;
- г) близько 52,0%.

В якому з регіонів світу найвищий рівень урбанізації на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) Африка;
- б) Європа;
- в) Азія;
- г) Північна Америка.

Яка приблизно кількість населення світу проживає у міських поселеннях на початку 30-х років ХХІ ст.?

- а) 3,6 млрд. осіб;
- б) 7,2 млрд. осіб;
- в) 1,0 млрд. осіб;
- г) 2,8 млрд. осіб.

Найбільшою агломерацією світу (2020) є:

- а) Делі;
- б) Токіо;
- в) Мехіко;
- г) Нью-Йорк.

Яке місто європейського простору входить до двадцятки найбільших агломерацій світу (2020)?

- а) м. Париж;
- б) м. Берлін;
- в) м. Лондон;
- г) м. Москва.

На території якої держави, за прогнозами вчених, у 2025 р. буде найбільша кількість агломерацій світового масштабу?

- а) США;
- б) Китай;
- в) Бразилія;
- г) Індія.

Вкажіть місто, яке найбільше визнавали Топ 1 у когорті глобальних міст світу:

- а) м. Лондон;
- б) м. Нью-Йорк;
- в) м. Париж;
- г) м. Токіо.

Для якого регіону світу характерне явище руралізації?

- а) Європа;
- б) Австралія та Океанія;
- в) Північна Америка;
- г) Африка.

Який процес розвивається з початку ХХІ ст. на території Західної Європи?

- а) інтенсивна урбанізація;
- б) субурбанізація;
- в) дезурбанізація;
- г) рурбанізація.

Яке місто України входить до п'ятдесяти глобальних міст світу (2020)?

- а) м. Київ;
- б) м. Дніпро;
- в) м. Харків;
- г) жодне з міст України.

Вкажіть місто Європи з найвищим індексом глобальних міст світу (2020):

- а) м. Відень;
- б) м. Берлін;
- в) м. Лондон;
- г) м. Париж.

Яка тенденція розвитку урбанізації характерна для України (2020)?

- а) інтенсивна урбанізація;
- б) рурбанізація;
- в) руралізація;
- г) дезурбанізація.

Який з макрорегіонів світу є найурбанізованішим (2020)?

- а) Латинська Америка і Каріби;
- б) Європа;
- в) Азія;
- г) Північна Америка.

Розташуйте найбільші агломерації у порядку зменшення їхньої щільності (2020):

- а) м. Нью-Йорк;
- б) м. Токіо;
- в) м. Делі;
- г) м. Мехіко.

Який вчений, один з перших сформулював означення «глобального міста»?

- а) М. Кастелз;
- б) Г. Мартін;
- в) Дж. Фрідман;
- г) М. Лорнер.

Яка кількість міст належить до категорії глобальних міст (2020)?

- а) 45;
- б) 60;
- в) 55;
- г) 65.

Змістовий модуль 2

Політико-економіко-екологічні глобальні проблеми людства

На території, якої держави світу найбільша частка населення проживає в умовах багатомірної бідності (2020)?

- а) Нігер;
- б) Афганістан;
- в) Ефіопія;
- г) Камбоджа.

На території, якої держави світу найменша частка населення проживає в умовах багатомірної бідності (2020)?

- а) Бразилія;
- б) Конго;
- в) Білорусь;
- г) Грузія.

На території, якої держави світу проживає найбільша частка населення вразливого до бідності (2020)?

- а) Вануату;
- б) Україна;
- в) Замбія;
- г) Кенія.

На території, якої держави світу проживає найбільша частка населення в умовах крайньої бідності (2020)?

- а) Гвінея;
- б) Нігер;
- в) Буркіна-Фасо;
- г) Ефіопія.

На території, якої держави світу проживає найбільша частка населення за межею бідності (за національною межею бідності, 2020)?

- а) Замбія;
- б) Мадагаскар;
- в) Того;
- г) Гвінея-Бісау.

На території, якого регіону найбільша частка населення перебуває у групі ризику багатомірної бідності?

- а) Африканська Субсахара;
- б) Арабські країни;
- в) Європа;
- г) Південна Азія.

В якій державі світу зафіксовано (2020) найвищий рівень безробіття населення?

- а) Кірібаті;
- б) Іспанія;
- в) Північна Македонія;
- г) Південна Африка.

Вкажіть державу з найвищим показником безробіття населення (2020)?

- а) Ірландія;
- б) США;
- в) Іспанія;
- г) Італія.

Яка з держав світу характеризувалася найвищою часткою працюючих бідних (94,4% від загальної кількості зайнятих, 2020)?

- а) Бурунді;
- б) Індонезія;
- в) Узбекистан;
- г) Ліберія.

В якій з держав світу зафіксовано найвищий показник дитячої праці (2020)?

- а) Перу;
- б) Камерун;
- в) Бенін;
- г) Грузія.

В якому макрорегіоні світу проживає найбільша абсолютна кількість споживачів наркотиків, за даними ООН?

- а) Азія;
- б) Європа;
- в) Африка;
- г) Північна Америка.

Вкажіть регіон світу з найбільшою часткою споживачів наркотиків серед дорослого населення:

- а) Африка;
- б) Північна Америка;
- в) Океанія;
- г) Південна Америка.

На території, якої держави найбільші площі зайняті незаконним культивуванням опійного маку (2020)?

- а) М'янма;
- б) Афганістан;
- в) Пакистан;
- г) Колумбія.

Які держави світу називають «Золотим пів Місяцем»?

- а) Афганістан, Ірак, Пакистан;
- б) Афганістан, Іран, Пакистан;
- в) Індія, Непал, Бангладеш;
- г) Таїланд, М'янма, Лаос.

Які держави світу утворюють «Золотий трикутник»?

- а) Колумбія, Венесуела, Еквадор;
- б) Індія, Пакистан, Непал;
- в) Таїланд, М'янма, Лаос;
- г) Афганістан, Іран, Пакистан.

Яка держава характеризується найвищим індексом злочинності (2020)?

- а) Південна Африка;
- б) Північна Корея;
- в) Венесуела;
- г) Південний Судан.

Яка держава характеризується найнижчим індексом безпеки (2020)?

- а) Китай;
- б) Кенія;
- в) Афганістан;
- г) Південний Судан.

Яка держава характеризується найнижчим індексом злочинності (2020)?

- а) Японія;
- б) Китай;
- в) Катар;
- г) Австралія.

У якій державі світу зосереджені найбільші запаси залізної руди (2020)?

- а) Росія;
- б) Австралія;
- в) Китай;
- г) Швеція.

Яка держава характеризується найбільшим видобутком залізної руди (2020)?

- а) Австралія;
- б) Бразилія;
- в) Росія;
- г) Китай.

Яка держава найбільше експортувала залізної руди (2020)?

- а) Китай;
- б) Іран;
- в) Південна Африка;
- г) Австралія.

У якій державі світу зосереджені найбільші розвідані запаси бокситів і глинозему (2020)?

- а) США;
- б) Гвінея;
- в) Австралія;
- г) Ямайка.

Яка держава найбільше видобула бокситу і глинозему (2020)?

- а) Гвінея;
- б) Австралія;
- в) Казахстан;
- г) Китай.

Яка держава характеризується найбільшими покладами марганцевих руд (2020)?

- а) Росія;
- б) Північна Корея;
- в) Китай;
- г) Туреччина.

Яка держава має найбільші поклади срібла (2020)?

- а) Чілі;
- б) Перу;
- в) Австралія;
- г) Польща.

Яка держава найбільше видобула срібла (2020)?

- а) Канада;
- б) Перу;
- в) Мексика;
- г) Чілі.

Яка держава має найбільші поклади золота (2020)?

- а) США;
- б) Австралія;
- в) Південна Африка;
- г) Росія.

Яка держава найбільше видобула золота (2020)?

- а) Китай;
- б) США;
- в) Перу;
- г) Австралія.

Промислові поклади, яких корисних копалин наявні на території усіх макрорегіонів світу (2020)?

- а) залізо;
- б) алмазна руда;
- в) платина;
- г) кам'яна сіль.

Яке первинне джерело енергії переважало у структурі споживання первинних джерел енергії мешканцями світу (2020)?

- а) природний газ;
- б) енергія атома;
- в) вугілля;
- г) нафта.

Яке первинне джерело енергії домінувало 1900 р. у структурі споживання первинних джерел енергії мешканцями світу?

- а) природний газ;
- б) вугілля;
- в) нафта;
- г) поновлювана енергія.

На території якого макрорегіону зосереджені найбільші достовірні запаси нафти (2020)?

- а) Північна Америка;
- б) Африка;
- в) Близький Схід;
- г) Центральна Америка.

На території якого макрорегіону зосереджені найбільші достовірні запаси природного газу (2020)?

- а) Північна Америка;
- б) Африка;
- в) Близький Схід;
- г) Європа та Євразія.

На території якого макрорегіону зосереджені найбільші достовірні запаси вугілля (2020)?

- а) Північна Америка;
- б) Європа та Євразія;
- в) Азія й Тихоокеанія;
- г) Центральна Америка.

Яка частка населення недоїдає у світі (2020)?

- а) 25,0%;
- б) 5,0%;
- в) 11,3%;
- г) 10,0%.

В якому макрорегіоні світу проживай найбільша кількість населення, яке недоїдає (2020)?

- а) Європа;
- б) Латинська Америка;
- в) Азія;
- г) Африка.

В якому макрорегіоні світу фіксується найвища частка населення, яке недоїдає (2020)?

- а) Азія;
- б) Океанія;
- в) Африка;
- г) Латинська Америка.

Де проживає найбільша кількість осіб, які недоїдають (2020)?

- а) Еритрея;
- б) Китай;
- в) Індія;
- г) Кенія.

Яка держава характеризується найвищою часткою населення, яке недоїдає (2020)?

- а) Китай;
- б) Замбія;
- в) Індія;
- г) Гаїті.

Яке твердження спільне для Замбії, Гаїті та Руанди?

- а) висока частка населення з надлишковою масою тіла;
- б) найвища частка населення з високою калорійністю харчування;
- в) найвища частка населення, яке недоїдає;
- г) найвища частка населення, яке харчується збалансовано.

В якій з країн світу зафіксована найвища частка населення з надлишковою масою тіла?

- а) Німеччина;
- б) Самоа;
- в) США;
- г) Ісландія.

В якій з країн світу зафіксована найнижча частка населення з надлишковою масою тіла?

- а) Греція;
- б) Еритрея;
- в) Шрі-Ланка;
- г) Бахрейн.

Яка з держав світу характеризується одним з найвищих показників недоїдання населення (2020) та найнижчим показником частки населення з надлишковою масою тіла?

- а) Еритрея;
- б) Кувейт;
- в) Непал;
- г) Зімбабве.

Для якого типу країн найгостріше стоїть глобальна проблема голоду?

- а) країни, що розвиваються;
- б) високорозвинуті країни світу;
- в) країни з перехідною економікою;
- г) найменш розвинуті країни світу.

Населення, якої країни характеризується найвищим показником калорійності харчування?

- а) Греція;
- б) Канада;
- в) Австралія;
- г) США.

Населення, якої країни характеризується найнижчим показником калорійності харчування?

- а) Молдова;
- б) Ангола;
- в) Еритрея;
- г) Гаїті.

Встановіть відповідність між назвою конференції та часом її проведення:

- а) Стокгольмська конференція з навколишнього середовища; 1) 2012 р.;
- б) Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро; 2) 2002 р.;
- в) Світовий саміт із сталого розвитку в Йоганнесбурзі; 3) 1992 р.;

В якому місті проходила конференція, на якій створено Комісію сталого розвитку?

- а) м. Стокгольм;
- б) м. Ріо-де-Жанейро;
- в) м. Йоганнесбург.

В якому році створено Комісію сталого розвитку?

- а) 1992 р.;
- б) 2002 р.;
- в) 1972 р.;
- г) 2012 р.

В якому році опубліковано доповідь Комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє»?

- а) 1972 р.;
- б) 1987 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 2002 р.

Встановіть відповідність між країною та індексом сталого людського розвитку:

- а) Австралія;
- б) Україна;
- в) Індія;
- г) Нігерія;
- г) Мозамбик;
- 1) дуже низький;
- 2) середній;
- 3) низький;
- 4) високий;
- 5) дуже високий.

Яка з перелічених країн належить до першої десятки за значенням індексу сталого розвитку людського потенціалу (2020)?

- а) Південна Корея;
- б) США;
- в) Велика Британія;
- г) Ізраїль;
- г) Швеція;
- д) Алжир.

Яка з перелічених країн не належить до першої десятки за значенням індексу сталого розвитку людського потенціалу (2020)?

- а) Австралія;
- б) Ірландія;
- в) Нова Зеландія;
- г) Гонконг;
- г) Іспанія.
- д) Норвегія.

Яка з перелічених країн належить до останньої десятки за значенням індексу сталого розвитку людського потенціалу (2020)?

- а) Іран;
- б) Перу;
- в) Естонія;
- г) Мозамбик;
- д) Конго;
- е) Словенія.

В якій із перелічених країн значення екологічного сліду споживання становить 10,68 гга на особу на початку 30-років ХХІ ст.?

- а) США;
- б) Росія;
- в) Китай;
- г) Об'єднані Арабські Емірати;

В якій із перелічених країн значення екологічного сліду споживання найвище на початку 30-років ХХІ ст.?

- а) Оман;
- б) Сомалі;
- в) Австрія;
- г) Катар;

В якому з регіонів світу найвищий відсоток використання енергії з викопних видів палива (2020)?

- а) Латинська Америка;
- б) Арабські країни;
- в) Європа;
- г) Тихоокеанія.

В якому з регіонів світу найвищий відсоток використання енергії з поновлювальних джерел енергії (2020)?

- а) Африканська Субсахара;
- б) Латинська Америка та Карібські країни;
- в) Південна Азія;
- г) Тихоокеанія.

Яку з перелічених організацій класифікують як терористичну?

- а) Комітет сталого розвитку;
- б) Фронт визволення Землі;
- в) Римський клуб;
- г) Пагвоський рух вчених.

Яка з перелічених терористичних організацій діє на території Сомалі?

- а) Армія Бога;
- б) Господня армія опору;
- в) Аль-Шабааб;
- г) ХАМАС.

Яка з перелічених терористичних організацій діє на Палестинській території?

- а) Аль-Каїда;
- б) ХАМАС;
- в) Робітнича партія Курдистану;
- г) Фронт визволення Землі.

Яка з перелічених терористичних організацій першою почала використовувати «пояс смертника» та вербувати до своїх лав жінок?

- а) Аль-Каїда;
- б) ХАМАС;
- в) Робітнича партія Курдистану;
- г) Фронт визволення Землі;
- г) Тигри звільнення Таміл-Ілама;
- д) Армія Бога.

Яку з перелічених терористичних організацій визначають як екотерористичну?

- а) Аль-Каїда;
- б) ХАМАС;
- в) Господня армія опору;
- г) Фронт визволення Землі;
- г) Тигри звільнення Таміл-Ілама;
- д) Армія Бога.

Яка з перелічених терористичних організацій здійснює свою діяльність винятково на території Європи?

- а) Аль-Каїда;
- б) Господня армія опору;
- в) Тигри звільнення Таміл-Ілама;
- г) Фронт визволення Землі;
- г) Батьківщина басків та свобода;
- д) Армія Бога.

У якому регіоні світу у результаті терористичної діяльності було вбито найбільше людей (2020) ?

- а) Африка;
- б) Близький Схід;
- в) Східна Азія та Тихоокеанія;
- г) Південна Азія;
- г) Євразія;
- д) Північна і Південна Америка.

У якому регіоні світу спостерігаються стійкі тенденції до зменшення смертності у результаті терористичної діяльності?

- а) Африка;
- б) Близький Схід;
- в) Східна Азія та Тихоокеанія;
- г) Південна Азія;
- д) Північна і Південна Америка.

У якому регіоні світу здійснено найбільше терористичних атак (2020)?

- а) Африка;
- б) Близький Схід;
- в) Східна Азія та Тихоокеанія;
- г) Південна Азія;
- д) Північна і Південна Америка.

У якій державі померло найбільше осіб від здійснення терористичних актів (2020):

- а) Іран;
- б) Уганда;
- в) Росія;
- г) Ірак;
- д) Афганістан;
- е) Сомалі.

Вкажіть державу з максимальним показником глобального індексу тероризму (2020)?

- а) Ірак;
- б) Сомалі;
- в) Пакистан;
- г) Демократична Республіка Конго;
- д) Філіппіни.

Якою закономірністю розвитку географічної оболонки нехтує людство і спричинює появу глобальної екологічної проблеми?

- а) широтної зональності;
- б) висотної поясності;
- в) ритмічність;
- г) цілісність.

Вкажіть країни світу, у яких відбувається знеліснення території через перевищення площі вирубування лісів над площами лісонасадження?

- а) Казахстан, Монголія;
- б) Марокко, Алжир;
- в) Італія, Іспанія;
- г) Бразилія, Індонезія.

У Центральних районах Аляски є фрагменти лісу, де дерева похилені в різні сторони. Вважають, що це спричинено — глобальним потеплінням. Який проміжний процес виник унаслідок потепління і спричинив появу «п'яних лісів».

- а) вітрова ерозія;
- б) зменшення родючості ґрунтів;
- в) карстоутворення;
- г) танення вічної мерзлоти.

Вкажіть на інтенсивність розвитку якого процесу впливає збереження екваторіальних лісів?

- а) наростання парникового ефекту;
- б) частоту виникнення цунамі;
- в) частота карстоутворення;
- г) інтенсивність вулканізму.

Вкажіть соціальну ціль у рамках проголошених глобальних цілей Порядком денним у галузі сталого розвитку до 2030 року?

- а) боротьба зі змінами клімату;
- б) збереження екосистеми моря і суходолу;
- в) якісна і доступна освіта;
- г) відновлювальна енергія.

Вкажіть економічну ціль у рамках проголошених глобальних цілей Порядком денним у галузі сталого розвитку до 2030 року?

- а) викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки, покращення харчування;
- б) сприяти безперервному, всеохоплюючому, сталому економічному зростанню;
- в) забезпечення відкритості, безпеки населених пунктів;
- г) захист і відновлення екосистем суші.

Вкажіть політичну ціль у рамках проголошених глобальних цілей Порядком денним у галузі сталого розвитку до 2030 року?

- а) сприяння розбудові миролюбного і всеохоплюючого суспільства;
- б) стале використання океанів, морів і морських ресурсів;
- в) забезпечення відкритості, безпеки населених пунктів;
- г) забезпечення гендерної рівності, розширення прав жінок.

Вкажіть рису переходу окремих держав світу до впровадження концепції збалансованого розвитку?

- а) збільшення площі деградованих земель;
- б) впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- в) відмова від сортування побутових відходів;
- г) зменшення площ озеленення у містах.

Вкажіть, до якого виду належать ресурси, які вважаються найбільш перспективними для використання згідно концепції збалансованого розвитку?

- а) вичерпні;
- б) невичерпні;
- в) частково відновлювальні;
- г) невідновлювальні.

Які негативні екологічні наслідки спричинили процеси екстенсивного розвитку пасовищного тваринництва у країнах Африки?

- а) збільшення частки орних земель;
- б) спустелення саван;
- в) зменшення площі мусонних лісів;
- г) заліснення території.

В якому регіоні Землі на початку XXI ст. спостерігається інтенсивне спустелення?

- а) східно-сибірська тайга в Азії;
- б) тундри в Північній Америці;
- в) сільви в Південній Америці;
- г) савани у країнах Тропічної Африки.

Вкажіть, одну з головних причин, на думку вчених-кліматологів, глобального потепління клімату в XXI ст.?

- а) збільшення обсягів використання CO₂ у металургійній промисловості;
- б) збільшення обсягів викидів CO₂ у результаті споживання кам'яного вугілля і нафти;
- в) зменшення інтенсивності поглинання CO₂ рослинами;
- г) збільшення обсягів поглинання CO₂ організмами Світового океану.

Англієць Роберт Сміт (XIX ст.) вперше звернув увагу на руйнування поверхні металевих конструкцій, знебарвлення фарби, усихання лісів після проходження цього, зараз широко відомого, явища. Що він описав?

- а) озонові діри;
- б) кислотні дощі;
- в) парниковий ефект;
- г) деградацію ґрунту.

У світі прогнозують подальше пришвидшення танення льодовиків як наслідок глобальних кліматичних змін. Як це вплине у майбутньому на ринок нерухомості?

- а) зменшиться вартість житла на океанічному узбережжі;
- б) збільшиться вартість житла на океанічних островах;
- в) зменшиться вартість житла в континентальній частині Європи, Північної Америки;
- г) збільшиться попит на житло розміщене на морському узбережжі.

За прогнозами вчених-екологів глобальний попит на прісну воду у 2030 р. перевищить пропозицію на 40%. Які чинники це спричинять?

- а) зростання людності Землі, зміни клімату;
- б) освоєння Космосу, розвиток альтернативної енергетики;
- в) зниження рівня Світового океану і опустелювання саван;
- г) виснаження ресурсів підземних вод, танення льодовиків.

Яка частка території планети Земля вкрита водами Світового океану?

- а) 29%;
- б) 69%;
- в) 71%;
- г) 35%.

Який загальний об'єм води на Землі?

- а) 1000 млн км²;
- б) 500 млн км²;
- в) 1400 млн км²;
- г) 2000 млн км².

Яка частка води гідросфери припадає на прісну воду?

- а) 2,53%;
- б) 3,61%;
- в) 1,95%;
- г) 5,71%.

Яка частка об'єму прісних вод зосереджена у ріках та озерах?

- а) 0,26%;
- б) 2,53%;
- в) 30,1%;
- г) 1,95%.

Яка кількість населення не має доступу до безпечної питної води (за даними ВООЗ)?

- а) 0,5 млрд. ос.;
- б) 1,0 млрд. ос.;
- в) 1,1 млрд. ос.;
- г) 1,5 млрд. ос.

Яка кількість людей помирає щоденно від хвороб, пов'язаних зі споживанням і користуванням «небезпечної» води (за даними ВООЗ)?

- а) 1 000 ос.;
- б) 2 500 ос.;
- в) 5 000 ос.;
- г) 6 000 ос.

У якому році вперше доступ до води офіційно визнано фундаментальним правом людини?

- а) 1991 р.;
- б) 2000 р.;
- в) 2002 р.;
- г) 2015 р.

Яка частка населення на початку ХХІ ст. проживає в країнах з високим і вкрай високим водним стресом?

- а) 30%;
- б) 50%;
- в) 70%;
- г) 80%.

Скільки налічують у світі транскордонних водних басейнів, які розділяють дві країни?

- а) 50%;
- б) 111;
- в) 150;
- г) 263.

Навчальне видання

КНИШ Мирослава Михайлівна

КОТИК Любов Іванівна

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА

Комп'ютерний набір *Любов Котик*
Удобне оформлення *Людмила Войт ович*

Умовн. друк. арк. 7,3
Тираж 100 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Друк ТзОВ «Простір-М»
вул. Чайковського, 8, м. Львів, 79000.
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2167 від 21.04.2005 р.